

Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 11

Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa

Jouko Mehtäläinen

JULKAISUN MYYNTI:
Koulutuksen arviointisihteeristö
Maritta Leinonen
PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto
puh. (014) 260 4685
maritta.leinonen@eval.jyu.fi
www.edev.fi

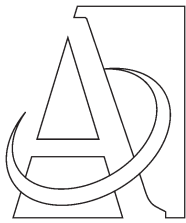
© Koulutuksen arviointineuvosto ja Jouko Mehtäläinen

Kansi: Martti Minkkinen
Taitto: Taittotalo Printone, Helsinki 2005

ISSN 1795-0155 (painettu)
ISSN 1795-0163 (verkkójulkaisu, pdf)

ISBN 951-39-2209-X (painettu)
ISBN 951-39-2210-3 (verkkójulkaisu, pdf)

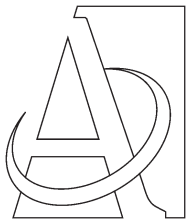
Jyväskylän yliopistopaino
Jyväskylä 2005

Sisältö

Tiivistelmä	7
Abstract	9
1 Aluksi	11
2 Erityisopetus käsitteenä	13
2.1 Lukion erityisopetuksen säädöspohja	13
2.2 Käytännön näkökulma	16
2.3 Erityisopetuksen käsite ja tarvekysely	18
3 Erityisopetuksen tarve päivälukioissa	20
3.1 Lukiokysely ja sen toteutus	20
3.2 Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve ...	21
3.2.1 Yleinen tarkastelu	21
3.2.2 Kokonaistarve opiskeluvuosittain	28
3.3 Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet	34
3.3.1 Yleinen tarkastelu	34
3.3.2 Opiskeluvuosittain	36

3.4	Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea vaille jääneet.....	38
3.4.1	Yleinen tarkastelu.....	38
3.4.2	Opiskeluvuosittain.....	40
3.5	Muu tieto erityisopetuksen tarpeesta.....	42
3.5.1	Helsingin kaupunki.....	42
3.5.2	Stakesin kouluterveyskyselyt.....	42
3.6	Lyhyt yhteenveto erityisopetuksen tarpeesta ja kohdistumisesta	44
4	Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestäminen päivälukioissa	46
4.1	Tukimuodot.....	46
4.2	Millainen järjestely olisi ollut riittävää?	48
4.3	Tuen muodot lukuvuonna 2004–2005.....	50
4.4	Tuen riittävyys.....	52
4.5	Erityisopetuksen järjestämisestä: kommentteja	55
4.6	Erityisopettajan rooli lukiossa: keskusteluja erityisopettajien kanssa	57
4.7	Yhteenveto	60
5	Erityisopetuksen tarve ja järjestäminen aikuislukioissa	61
5.1	Lähtökohta	61
5.2	Erityisopetuksen tarve	63
5.3	Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestäminen ...	65
5.4	Yhteenveto	69
6	Lopuksi	70
	Yhteenveto	73
	Lähteet	76
	Liitteet	77

Tiivistelmä

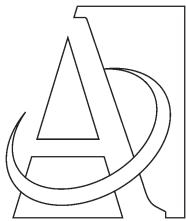
Mehtäläinen, J. 2005. Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa.
Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 11.
ISSN 1795-0155 (painettu), 1795-0163 (pdf)
ISBN 951-39-2209-X (painettu), 951-39-2210-3 (pdf)

Raportti perustuu opetusministeriön Koulutuksen arviointineuvostolle antamaan toimeksiantoon. Tehtävänä on ollut tuottaa tietoa erityisopetuksen tarpeesta ja kohdistumisesta lukiokoulutuksessa. Esitettävät tiedot perustuvat kaikille lukioille kohdistettuun kyselyyn sekä haastateltujen erityisopettajien kokemuksiin ja näkemyksiin. Kyselyn palautti 77 % lukioista. Vastanneiden lukioiden joukko on perusjoukkoon nähden edustava.

Eniten erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta ovat tuottaneet puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa (3,5 % opiskelijoista), lukivaikeudet (2,8 %) ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (2,0 %). Eri syyluokkia yhdistellen on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve valtakunnallisesti suppeamman määritelmän (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) mukaan noin 5 %. Laajemman määritelmän (mukana kognitiiviset taidot ja opiskelutaidot) mukaan tuen tarve on noin 10 %. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen suuruus ja järjestämisen tarve on

hyvin koulukohtaista eikä olennaisesti riipu koulun maantieteellisestä sijainnista, opetuskielestä, opiskelijan sukupuolesta tai lukion opiskelijoiden yleisestä tasosta.

Asiasanat: lukio, aikuislukio, erityisopetus, erityinen pedagoginen tuki, erityinen tuki

Abstract

Mehtäläinen, J. 2005. The need for special education in upper secondary schools. Publications of the Finnish Education Evaluation Council 11. ISSN 1795-0155 (printed version), 1795-0163 (pdf) ISBN 951-39-2209-X (printed version), 951-39-2210-3 (pdf)

The present report is based on a study commissioned by the Ministry of Education and carried out by the Council for Educational Evaluation. The purpose of the study was to gather information on the need for special education in upper secondary schools in Finland. The data were gathered through a questionnaire sent out to all upper secondary schools as well as through interviewing special education teachers. The response rate of the questionnaire was 77. When compared to the entire upper secondary school population, the respondent group is fully representative.

The biggest factors calling for special education or special pedagogical support in upper secondary schools are deficiencies in the studying and learning skills needed for upper secondary school education (3.5 percent of all students), dyslexia and other reading difficulties (2.8 %) and cognitive skills that are not sufficiently developed for upper secondary school studies (2.0 %). When the various different factors are considered together, the need for special education or special pedagogical support in upper second-

ary education in Finland is 5 percent, if special education and its needs are defined by using the narrower definition (based on a disability or disorder). If using the broader definition, including cognitive skills and learning and studying skills, the need is 10 percent. The need for special education or special pedagogical support varies greatly between schools. This variation does not depend on the geographical location of the school, its teaching language (Finnish or Swedish), the students' gender or their overall academic level to any great extent.

Descriptors: upper secondary school, upper secondary school for adults, special education, special pedagogical support

1 Aluksi

Opetusministeriö antoi koulutuksen ja tutkimuksen vuosien 2003–2008 kehittämissuunnitelman mukaisesti Koulutuksen arviointineuvostolle tehtäväksi *tuottaa tietoa erityisopetuksen tarpeesta lukiokoulutuksessa ja siitä, mihin se kohdistuu*. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa asia ilmaistaan seuraavasti: ”Osalla lukion opiskelijoista näyttää olevan vaikeuksia selvittää lukiokoulutuksen vaatimustason mukaisista opinnoista. Lukioissa on opiskelijoita, jotka eivät selviydy ilman erityistä tukea opinnoistaan ja ovat sen vuoksi vaarassa keskeyttää opintonsa.”

Maallikolle ajatus erityisopetuksen tarpeesta lukiossa on ehkä hieman hämmäntävä. Ensimmäisenä tulee mieleen: miksi mennä lukioon, jos ei tule selviämään sen vaatimustason mukaisista opinnoista. Ja jos menee lukioon eikä pärjää, eikö silloin ole parempi ottaa eropaperit ja hakeutua jonnekin muualle? Osittain vastaus näihin kysymyksiin löytyy luvusta 2.2 ja osittain lukiolaista sekä uusista opetussuunnitelman perusteista, joiden mukaan opiskelijoilla on oltava tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa lukio-opinnot. Tämä tarkoittaa opiskelijoiden tukemista muun muassa opiskeluun liittyvissä ongelmissa.

Lukion erityisopetuksen tarve ei ole uusi ilmiö. Aina on joillakin opiskelijoilla ollut vaikeuksia oppimisen ja opiskelun kanssa. Ratkaisuna on perinteisesti ollut keskeyttäminen tai ennen luokatonta lukiota luokkien käyminen uudelleen. Jo 1960-luvulla on ylioppilastutkintolautakunnassa

joissakin tapauksissa otettu lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus arvostelussa huomioon. Vuonna 1976 lautakunta perusti erityisen lukivaliokunnan käsittelemään ja arvioimaan lukivaikeutta koskevia lausuntoja. Samana vuonna lautakunta lähetti kouluille ohjeet lukivaikeuden huomioon ottamisesta arvostelussa. (Luki-työryhmän muistio 1999.)

1980-luvun puolivälissä lukion opiskelijamäärä alkoi muun muassa keskiasteen koulunuudistuksen seurauksena kasvaa. Tämä merkitsi myös sitä, että opiskelijajoukko muuttui heterogeenisemmäksi. Kun kuitenkin lukion tavoitetaso edelleen pidettiin korkeana, nähtiin tässä ristiriita. Ratkaisua ennakoituihin opiskeluongelmiin etsittiin muun muassa lukion joustavammasta suorittamisesta, mahdollisuudesta opiskeluajalla variointiin. (Luokattoman lukiokokeilun työryhmän muistio 1989). Perusteet tälle ratkaisulle loi rehtori Touko Voutilainen (Voutilainen 1971). Mahdollisuutta joustavaan etenemiseen oman henkisen kehityksen rytmin, oppimismopeuden ja opiskeluvaikeuksien mukaan pidettiin yhtenä keinona ratkaista opiskeluun liittyviä ongelmia. Opiskelijoilla olisi muun muassa mahdollisuus käydä uudestaan heille vaikeita kursseja. Tämä mahdollisuus on vielä toistaisekkin olemassa. Kaikkiin ongelmiin – esimerkiksi vaikeaan lukihäiriöön tai neurologiseen vammaan – se toki ei ole ratkaisu.

On siis jo pitempään ollut selvää, että lukioissa on erityisopetuksen tarvetta. Kysymys on vain siitä, kuinka paljon sitä on, mihin se kohdistuu ja millä painoarvolla tätä aihetta on syytä käsitellä suhteessa lukio-opiskeluun ja lukion toiminnan kokonaisuuteen. Kysymys on myös muistakin kuin lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksista.

Opetusministeriön antaman tehtävän toteutus koostuu kolmesta aineistosta: 1) Helsingin kaupungin lukioiden erityisopettajien haastattelut, 2) Stakesin kouluterveyserveyskyselyt, 3) kysely kaikkiin lukioihin. Haastattelut toteutettiin toukokuussa 2004. Kysely lukioihin, myös aikuislukioihin, toteutettiin marras-joulukuussa 2004. Vastaajina olivat opiskelijahuoltoryhmä, ryhmänohjaajat, opinto-ohjaaja, rehtori ja joissakin lukioissa myös erityisopettaja. Eri aineistoja ei tässä raportissa esitellä täysin erillään toisistaan vaan käytetään osin rinnakkain kulloisenkin luvun sisällön mukaan.

2 Erityisopetus käsitteenä

2.1 Lukion erityisopetuksen säädöspohja

Lukiolainsäädännössä ja uusissa opetussuunnitelman perusteissa ei mainita termiä *erityisopetus* vaan niissä käytetään väljempää ilmaisua *erityinen tuki*. Lukiolain (13.6.2003) pykälässä 29 momentissa 2 todetaan näin (lihavoinnit kirjoittajan): ”Vammaisella tai **muusta syystä erityistä tukea tarvitsevalla opiskelijalla on oikeus** opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, **muihin opetuspalveluihin** ja opiskelijahuollon palveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin siten kuin siitä erikseen säädetään. Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että 29 §:n 2 momentissa tarkoitettulle **opiskelijalle annetaan tieto** hänen käytettävissään olevista terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palveluista **ja hänet ohjataan hakeutumaan näihin palveluihin.**”

Erityinen tuki ei siis suoranaisesti tarkoita erityisopetusta vaan liittyy enemmänkin sosiaali- ja terveystalviin, joita tarjotaan koulun ulkopuolella. Tosin laissa mainitaan myös pedagogisempi tuki eli muut opetuspalvelut niitä tarkemmin määrittelemättä.

Syyslukukaudella 2005 käyttöön otettaviin opetussuunnitelman perusteisiin on opiskelun *erityistä tukea* koskien kirjattu seuraavaa:

”Erityisen tuen tarkoituksena on auttaa ja tukea opiskelijaa siten, että hänellä on tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa lukio-opintonsa. Erityistä tukea tarvitsevat sellaiset opiskelijat, jotka ovat tilapäisesti jääneet jälkeen opinnoissaan tai joiden opiskelun edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavajavuuden vuoksi. Lisäksi erityisen tuen piiriin kuuluvat opiskelijat, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea. Opiskelijalla voi olla erityisen tuen tarve myös mielenterveyteen, sosiaaliseen sopeutumattomuuteen tai elämäntilanteeseen liittyvien ongelmien vuoksi.

Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden opiskelu voidaan lukiolain (629/1998) 13 §:n (muutettu lailla 478/2003) mukaan järjestää osittain toisin kuin lukiolaissa ja -asetuksessa ja lukion opetussuunnitelmassa määrätään.

Lukiolain 13 §:ssä tarkoitetut oppimistilanteet ja kokeet tulee järjestää siten, että opiskelijan yksilölliset tarpeet otetaan huomioon. Opiskelijalle voidaan laatia suunnitelma, johon kirjataan, miten yksilölliset toimenpiteet voidaan toteuttaa.

Jos opiskelijan kielenkehityksen häiriö tulee ilmi vasta lukiossa, tukitoimien suunnittelu ja toteuttaminen tulee aloittaa välittömästi.

Opetussuunnitelmassa määritellään, miten erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden opetus ja tukitoimet järjestetään.”

Erityisen tuen piiri on laaja lähtien pysyvistä vammoista päätyen *muihin syihin*, jotka voivat liittyä esimerkiksi tilapäiseen opinnoista jälkeen jäämiseen, sairauteen, mielenterveyteen, sosiaaliseen sopeutumattomuuteen, elämäntilanteen ongelmiin ja kielenkehityksen häiriöihin. Tarvittava tuki voi olla paitsi pedagogista myös psyykkistä tai sosiaalista.

Käytännössä erityisopetuksen tehtäväkenttä lukiossa suhteessa muuhun opiskelijahuoltoon on vasta muotoutumassa ja käytetty terminologia vaihtelee. Erityisopetuksen tarve lukiossa suppeimmillaan ja perinteisimmillään viittaa kielenkehityksen häiriöihin ja hieman laavammin ilmaistuna perusopetuksen erityisopetukseen.

Perusopetuksessa erityisopetus määritellään seuraavasti:

Erityisopetus on lievien oppimis- ja sopeutumisvaikeuksien, vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen tai tunne-elämän häiriön vuoksi tai muun niihin verrattavissa olevan syyn vuoksi annettavaa opetusta, jonka puitteissa pyritään antamaan jokaiselle lapselle hänen kykijensä edellyttämä tai hänen erilaisuutensa huomioon ottava kasvatusta.

Vastaavasti erityistä tukea tarvitseva oppilas määritellään:

Opetuksessa erityistä tukea tarvitsevat oppilaat, joiden kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavajavuuden vuoksi tai jotka tarvitsevat psyykkistä ja sosiaalista tukea. Tuen piirissä ovat myös oppilaat, joilla on opetuksen ja oppilashuollon sekä huoltajan mukaan kehityksessään oppimiseen liittyviä riskitekijöitä.

(Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004)

Lukiossa lähtötilanne on määritelmällisesti sama kuin perusopetuksessa mutta laajenee hieman muun muassa opiskelun luonteen takia. Lukiossa erityisen tuen tavoitteena on muun muassa kaikkein suurimmassa keskeyttämisvaarassa olevien opiskelijoiden auttaminen oppimisvaikeuksissa. Vaikeudet voivat tällöin liittyä muuhunkin kuin vammaan tai pysyvämpään tai tilapäiseen häiriöön. Esimerkiksi jo kahdeksan vuotta lukion erityisopetusta järjestänyt Helsingin kaupungin opetusvirasto käyttää seuraavaa määritelmää:

Lukion erityisopetus on ensisijaisesti pedagogista tukea, joka kohdistuu oppimaan oppimiseen, oman oppimistyylin löytämiseen sekä itsetunnon vahvistamiseen oppijana. Erityisopetus tukee myös opiskelijaa, jolla on kielellisiä erityisvaikeuksia tai muita oppimisvaikeuksia. Erityisopettaja ei ota vastuuta opetussuunnitelman mukaisten oppiaineiden opetuksesta eikä eri oppiaineiden tukiopetuksesta.

Kyseessä on erityisempi pedagoginen osaaminen ja sen tarve, ei esimerkiksi aineenopettajan antama tukiopetus, psykologipalvelut tai opinto-ohjaus.

Tässä selvityksessä käytetään rinnakkain sekä termejä *erityisopetuksen tarve* että *erityisen pedagogisen tuen tarve*. Niillä tarkoitetaan samaa asiaa, mutta jotta erityisopetus ei ajatuksellisesti suoraan rinnastuisi perusopetuksen erityisopetukseen, käytetään rinnalla sisällöltään väljempää termiä erityisen pedagogisen tuen tarve. Oikeastaan tämä lisäys ei juuri selvennä tilannetta käsitteellisesti, vain hieman pehmentää ilmausta. Lisäys on haettu lukion erityisopetuksen arjesta, jossa terminologia elää ja on menossa muun muassa kohti termiä *laaja-alainen erityisopetus*. Sekin kyllä viittaa perusopetukseen mutta määrittää kuitenkin työssä vaadittavaa pätevyyttä ja lähestymistapaa.

2.2 Käytännön näkökulma

Tätä selvitystä varten haastateltiin Helsingin kaupungin lukioden erityisopetuksen koordinaattoria ja viittä erityisopettajaa. Ensimmäiset kysymykset, *miksi on puhuttava lukion erityisopetuksesta ja millainen on erityisopettajan asiakaskunta*, liittyivät paitsi tiedon tarpeeseen sinänsä myös tarpeeseen operationaalistaa tarkemmin lukion erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen käsitettä. Haastateltavien toimipaikkoina olevat lukiot vaihtelivat sekä alueellisesti että sisäänottokeskiarvoltaan. Samoin vaihtelivat vastaukset. Vastaus kysymykseen *miksi on eri lukioissa hieman erilainen*:

”Lukion tavoitteissa on hyvin kirukkaasti kirjoitettu, että lukion tarkoituksena on antaa elinikäisen oppimisen valmiuksia ja se pitää huomata. Jos jollakin ei niitä valmiuksia ole, niin lukion tehtävänä on niitä antaa.”

”Lukiossa on heitäkin, joille kaikki ei ole niin yksinkertaista ja helppoa. Minun kouluihini tullaan seiskan keskiarvolla ja se tarkoittaa sitä, että siellä on paljon opiskelijoita joilla on ongelmia opiskelutaidoissa ja motivaatio kaiken kaikkiaan yleisesti ottaen matalalla. On tultu miettimään, että mitähän tekisi elämässä eikä ole haluttu mennä ammatilliseen oppilaitokseen.”

”Osa oppilaista sanoo, että he eivät päässeet yläasteella erityisopetukseen vaikka olisivat halunneet, koska se oli vaan häiriköille. Tai sitten on sanottu, että ei sinulla mitään ole, kun on teetetty jossain vaiheessa joku sanelu ja todettu, että suomenkielissä sanoissa ei ole ongelmaa. Mutta sitten tulee vieraisissa kielissä vaikeuksia. On paljon sellaisia, joille vasta lukiossa selviää, että heillä on lukivaikeus.”

”Moni on selvinnyt yläasteella pelkällä lahjakkuudellaan, kuuntelemalla, olemalla siellä läsnä. Mutta kun tullaan lukioon, niin tämä onkin aivan eri koulu ja heille tulee vaikeuksia, kun ei ole tarvinnut koskaan opetella miten opiskellaan, kun yläaste on ollut heille niin helppoa. Ja toisaalta kun on yläasteella tottunut saamaan kympejä ja ysejä, niin lukiossa tulee shokki kun numerot tipahtaa ja he tulevat hakemaan erityisopettajalta neuvoja stressin hallintaan, rentoutumiseen, opiskelutekniikkaan vaikka heillä ei ole varsinaisia oppimisvaikeuksia.”

”Lukiomainen opiskelu ja tavoitteet ovat suhteessa yläasteeseen niin erilaisia, että me jo pelkästään sen koulumuodon vuoksi hukataan tavallaan monta työskentelytapaa siinä välikössä. Peruskoulusta tulee väkeä, joka on oppinut tekemään hyviä ryhmitöitä, esiintymään suullisesti, joka on saanut esimerkiksi äidinkielen numeroa sillä, että on osallistunut näyttelemiseen ym. Kun he tulevat lukioon, niin se muu puoli joudutaankin tavallaan poistamaan ja jäljelle jää kirjoittaminen ja lukeminen ja se on yksi ongelma.”

Yksi keskeinen vastaus miksi-kysymykseen on se, että lukioon siirryttäessä tavoitteet, työskentelytapa ja työskentelyn rytmi muuttuvat verrattuna perusopetukseen. Lukiossa nimensä mukaisesti luetaan paljon. Piilossa

pysyneet lukemisen ja kirjoittamisen ongelmat sekä oppimisen ongelmat yleensäkin tulevat esiin. Tavoitteidensa mukaisesti lukion on nämä hoidettava. Mutta muutkin ongelmat korostuvat perusopetukseen verrattuna:

”Erityisopetuksen tarpeessa olevien kirjo on laaja. On sellaisia, joille lukio on suoraan sanottuna väärä paikka. Ei kerta kaikkiaan ole perusvalmiuksia, kognitiiviset taidot eivät riitä. Sitten on heitä, joilla olisi valmiuksia muuten mutta on lukivaikeus. Sitten on tosi paljon sitä, että opiskelijat käyvät töissä ja paljon sellaisia, joilla on kotitautissa ongelmia. Kaiken kaikkiaan elämänhallinta on niin hakesessa, että ei pysty keskittymään opiskeluun, joka on aika toissijaista silloin kun kotona on hankaluuksia ja käytetään vaikka mitä aineita.”

”On opiskelijoita, joilla on pelkästään oppimisvaikeuksia, opiskelijoita joilla on psykisiä vaikeuksia ja opiskelijoita joilla on molempia ja sitten on sosiaalisia ongelmia ja vaikka mitä. Yleisesti on opiskelutekniikassa puutteita. Tekniikka olisi tietysti pitänyt opettaa jo ala- ja yläasteilla mutta sitäkin opetetaan yliopistossakin, kun ei lahjakkaan porukka hallitse opiskelutaitoja. Luetun ymmärtämisen vaikeutta on useilla ja sitä on juuri heillä, jotka tulevat kouluun jossa on hyvä keskiarvo. He tulevat yläasteelta hyvällä keskiarvolla ja numerot romahtaa, kun ne ovat perustuneet siihen, että on luettu ulkoa, istuttu kiltisti edessä ja hymyilty ja saatu siitä tuntinumeroa.”

”Tyypillinen tämän koulun erityisopetuspalveluja tarvitseva on ihan normaali, ahkera tunnollinen ensimmäisen lukuvuoden opiskelija, jolla jostain syystä ovat numerot laskeneet, enemmän tyttöjä. Pojilla on samalla lailla ongelmia mutta he eivät vielä alussa hakeudu. Ne tytöt ovat hädissään ja läheskään kaikki ei tarvitse lukilausuntoa vaan he saavat meiltä työkaluja oppia tuntemaan itsensä oppijana. Jää ehkä enemmän aikaa harrastuksillekin, kun oppii oikeat tekniikat opiskella.”

”Paljon harrastava nuorisoi priorisoi asioita ja koulu jää siinä vähemmälle. Tai sitten jos on näitä kunnianhimoisia opiskelijoita, niin heistä on moni masentunut, ei saa nukuksi, on bulimiaa, anoreksiaa. Me yritetään hakea tasapainoa kouluelämään ja muuhun elämään ja opettaa opiskelemaan tehokkaammin ja itse kullekin parhaiten sopivalla tavalla, ettei menisi niin paljon aikaa opiskeluun.”

Tarpeiden kirjo on laava. Osa kuuluu erityisopetuksen alueelle perinteisemmässä mielessä ja suppeammin määriteltynä. Osa kuuluu jo koulun opiskelijahuollon alueelle, osa on opinto-ohjaajan ja osa ryhmänohjaajien ja jokaisen aineenopettajan aluetta. Toimenkuvien rajoja ei toistaiseksi ole tiukasti vedetty. Tavoitteena opiskelijahuollossa ja opiskelijoiden erityisessä tuessa on muutoinkin pikemmin moniammatillinen yhteistyö kuin tiukka vastuualueiden rajaaminen. Tähän asiaan palataan luvussa 4.5.

2.3 Erityisopetuksen käsite ja tarvekysely

Erityisen tuen tarpeiden kirjo otettiin huomioon laadittaessa kyselylomaketta lukioille. Lomakkeessa annettiin erityisopetuksen tarpeen arviointia varten vastausvaihtoehdoiksi seuraavat syyluokat: 1) lukivaikeus, 2) puhehäiriö, 3) sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö, 4) tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus, 5) neurologinen vamma tai kehityshäiriö, 6) kuulo-, näkö- tai liikuntavamma, 7) opiskelijat, joilla pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään, 8) kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon, 9) puutteita lukio-opiskelun edellyttämissä perusopiskelutaidoissa, 10) muu syy, 11) stressi, suorituspainet, jännittäminen, paniikkihäiriöt, 12) motivaatio-ongelmat. Järjestys ei ole tässä sama kuin kyselylomakkeessa (ks. liite 1). Lomaketta laadittaessa konsultoitiin jatkuvasti paitsi hankkeen suunnitteluryhmää myös erityisopettajia. Lomake testattiin kolmessa erityyppisessä ja -kokoisessa lukiossa ja todettiin sinällään hyväksi mutta tarkkuutensa vuoksi ehkä liian vaativaksi vastata.

Koska vastaajina eivät olleet erityispedagogiikan ammattilaiset, ei kaikkia syyluokkia aivan aukottomasti voida pitää toisiaan poissulkevinä ja vastaajan kannalta katsottuna yksiselitteisinä. Erityisopetusta käsitteenä ja/tai käytännön toimina ei lukion osalta myöskään ole selkeästi määriteltä. Näiden seikkojen vuoksi ei erityisopetuksen tarvetta tarkasteltaessa kannata päähuomiota kiinnittää yksittäisiin syyluokkiin vaan erilaisiin kokonaisuuksiin. Tässä raportissa tarkastellaan erityisopetuksen tarvetta perinteisen syyluokan ”lukivaikeus” lisäksi yhdistelemällä eri syyluokkia erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen erilaisten määritelmien mukaan. Näitä määritelmiä on kolme:

- 1) *suppeampi, syyluokat 1–7* (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö),
- 2) *laajempi, syyluokat 1–10* (edellinen + kognitiiviset taidot ja opiskelutaidot),
- 3) *laajin, syyluokat 1–12* (edellinen + stressi ja motivaatio-ongelmat).

Jako kolmeen perustuu paitsi edellisiin lukuihin myös erityisopettajilta saatuihin näkemyksiin, kokemuksiin ja kommentteihin erityisopettajan toimenkuvasta suhteessa lukion muuhun opetus- ja tukihenkilöstöön. Suppeammassa määrittelyssä ollaan selkeimmin erityisopettajan toimenkuvan

tai yleisemmin erityispedagogiikan alueella perinteisesti ymmärrettynä. Laajemmassa ollaan sellaisen määritelmän alueella, jolla jo lukioissa käytännössä liikutaan, kun tehdään yhteistyötä erityisesti opinto-ohjaajan ja aineenopettajien kanssa. Laajimmassa määrittelyssä ollaan alueella, jossa erityisopettajan osuus lisättyjen syyluokkien osalta suhteessa lukion muuhun henkilöstöön on muita ohuempi, tarpeen mukaan konsultatiivinen.

Tarvekyselyn tuloksia tarkasteltaessa on pidettävä mielessä, että määritelmiä on erilaisia. Ei suorastaan voida sanoa, että ”luvut ovat niin kuin ne luetaan” mutta kuitenkin ”luvut ovat niin kuin ne määritellään”. Tässä ne on määritelty edellä mainitulla sekä säädöksiin että lukion erityisopetuksen käytäntöön perustuvalla tavalla.

3 Erityisopetuksen tarve päivälukioissa

3.1 Lukiokysely ja sen toteutus

Marras-joulukuussa 2004 lähetettiin kaikkiin käytössämme olleeseen sähköpostiosoiteluetteloon merkittyihin lukioihin (N = 438) erityisopetuksen tarvetta koskeva verkkokysely. Sen toteutti Helsingin yliopiston koulutuksen arviointikeskus. Aineiston analyysistä ja raportoinnista on vastannut koulutuksen arviointisihteeristö.

Tarkoituksena oli, että lukioissa kyselyyn vastaavat yhdessä ne henkilöt, jotka parhaiten ovat selvillä erityisopetuksen tilasta ja tarpeesta. Käytännössä tämä tarkoitti opinto-ohjaajaa, opiskelijahuoltoryhmää, ryhmänohjaajia, rehtoria ja mahdollista erityisopettajaa. Havaintoyksikkönä on siis koulu.

Sähköpostiluettelomme ei ollut aivan täydellinen. Siitä puuttui muutamia lähinnä pieniä yksityisiä lukioita. Palautusprosentti oli 77. Perusjoukkoon nähden on vastanneiden lukioiden joukko edustava koulun koon, opetuskielen, kuntatyyppin, maakunnan ja läänin suhteen. Etelä-Suomi ja etenkin Uusimaa ovat kuitenkin lievästi aliedustettuina. Lukiot edustavat noin 78 %:a lukiolaisten kokonaismäärästä.

Yleisin vastaamattomuuden syy oli kyselyjen tulva. Samoihin aikoihin oli meneillään muitakin suuria kyselyjä. Erityisesti yläaste-lukio-yhdistelmät olivat kohtuuttoman kyselysateen kohteena. Paras ajankohta tällaiselle kyselylle on kevätlukukauden loppupuoli, mutta toimeksiannon aikataulun

takia oli toimittava niin kuin toimittiin. Toinen syy vastaamattomuuteen oli lomakkeen vaativuus. Koettiin, ettei koululla riitä asiantuntemusta erityisopetuksen tarpeen arviointiin. Yleisesti kyselyyn suhtauduttiin kaksijakoisesti. Osassa lukioita ihmeteltiin, miksi tällaisesta asiasta yleensäkin kysellään ja osassa kyselyä pidettiin erittäin tärkeänä, tarpeellisena ja ajankohtaisena. Samalla tavoin todennäköisesti vaihteli erityisopetuksen tarpeen arvioinnin tarkkuusaste.

Tuloksia tulkittaessa on otettava huomioon, että kyseessä ei ole ollut otanta vaan tavoitteena oli saada tarvearviot kaikista lukioista. Näin ei aivan käynyt, mutta vastaajina kuitenkin on lähestulkoon perusjoukko ja joka tapauksessa perusjoukkoa keskeisten taustamuuttujien suhteen edustava joukko. Esitettävät tarveluvut ja niiden väliset erot ovat lähellä koko perusjoukon vastaavia. Erojen mahdolliset tilastolliset merkitsevyydet on tekstissä esitetty sulkeissa. Niillä tosin ei juuri ole merkitystä, koska kyseessä todellakin on lähestulkoon perusjoukko. Luvut ovat itseisarvoltaan alhaisia ja erot taustamuuttujittain tarkasteltuna yleensä pieniä, noin yksi-kaksi prosenttia. Lukujen suuruuden tai pienuuden tai lukujen erojen *merkittävyyden* tulkinta on lukijan harkinnan varassa. Täysin vastaavaa aikaisempaa tietoa, johon lukuja suhteuttaa, ei ole. Stakesin kouluterveyskyselyjen tulokset viittaavat siihen, että suuruusluokka saattaa olla lähellä totuutta.

3.2 Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve

3.2.1 Yleinen tarkastelu

Erityisopetuksen tarvetta tiedusteltiin neljällä eri kysymyksellä, joissa erilaisen instruktioin jälkeen oli samat vastausvaihtoehdot, syyluokat. Kysymyksillä eroteltiin erityisopetusta saaneet ja vaille jääneet sekä vielä ensimmäistä lukuvuotta opiskelevat ja 2.–4. lukuvuotta opiskelevat seuraavasti:

Kuinka moni lv. 2003–04 1. lukuvuotta opiskeleva *sai* erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea ja mistä syistä? Jos syitä on useampi kuin yksi per opiskelija, merkitkää kyseiset opiskelijat pääasiallisimmaksi katsomaanne kohtaan tai vaihtoehtoon x.

Kuinka moni lv. 2003–04 2-4. lukuvuotta opiskeleva *sai* erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea ja mistä syistä? Jos syitä on useampi kuin yksi per opiskelija, merkitkää kyseiset opiskelijat pääasiallisimmaksi katsomaanne kohtaan tai vaihtoehtoon x.

Arvioikaa kuinka moni lv. 2003–04 1. lukuvuotta opiskeleva **olisi opiskelunsa tueksi tarvinnut mutta ei saanut** erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea ja mistä syistä. Jos syytä on useampi kuin yksi per opiskelija, merkitkää kyseiset opiskelijat pääasiallisimmaksi katsomaanne kohtaan tai vaihtoehtoon x.

Arvioikaa kuinka moni lv. 2003–04 2–4. lukuvuotta opiskeleva **olisi opiskelunsa tueksi tarvinnut mutta ei saanut** erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea ja mistä syistä. Jos syytä on useampi kuin yksi per opiskelija, merkitkää kyseiset opiskelijat pääasiallisimmaksi katsomaanne kohtaan tai vaihtoehtoon x.

Kun yhdistetään kaikkiin edellä mainittuihin kysymyksiin annetut vastaukset, saadaan erityisopetuksen kokonaistarve yleisimmällä tasolla ilmaistuna (taulukko 1). On siis huomattava, että kyse ei ole pelkästään erityisopetusta vaille jääneistä vaan näihin lukuihin sisältyvät myös erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea jollakin tavoin saaneet. Luvut ovat prosentteja vastanneiden lukioiden (n = 338) ilmoitetusta koko opiskelijamäärästä.

Taulukko 1. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve syyloukittain (%)

lukivaikeus	2,8
puhehäiriö	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	0,4
tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus	0,2
neurologinen vamma tai kehityshäiriö	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2
opiskelijat, joilla pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään	0,8
kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon	2,0
puutteita lukio-opiskelun edellyttämässä perusopiskelutaidoissa	3,5
muu syy (yleisimmin huono kielitaito tai masennus)	0,2
stressi, suorituspainet, jännittäminen, paniikkihäiriöt	2,3
motivaatio-ongelmat	3,9

Syyloukittain tarkasteltuna eniten erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta ovat aiheuttaneet puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa, lukivaikeudet ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon. Itse asiassa eniten tuen tarvetta ovat tuottaneet motivaatio-ongelmat mutta tämän syyloukan suhteen liikutaan erityisopettajan toimenkuvan äärirajoilla.

Kun tarkastellaan erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta

ja sen syitä kokonaisvaltaisemmin lähtien erityisopetuksen suppeammasta määrittelystä (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö), on erityisopetuksen tarve 4,7 %. Kun tähän lisätään luokat *kognitiiviset taidot, puutteita opiskelutaidoissa* ja *muu syy*, päädytään lukuun 10,4 % (= laajempi määrittely). Jos vielä lisätään *stressi ym.*, luku on 12,7 % ja jos vielä lopuksi lisätään luokka *motivaatio-ongelmat*, päädytään lukuun 16,6 % (= laajin määrittely).

Tässä kohden on syytä mainita, että Stakesin kouluterveyskyselyissä on sekä kirjoittamista että lukemista vaativissa tehtävissä erittäin paljon ongelmia kokenut omaavansa 3 % ensimmäistä ja toista lukuvuotta opiskelevista lukiolaisista. Sekä opettajien että opiskelijoiden tuntemukset ainakin näiltä osin osuvat yksiin. Opettajat ja rehtorit tosin myös ilmoittivat, että heidän ammattitaitonsa tämän asian arviointiin ja tietonsa opiskelijoista ei ehkä ole riittävää ja tarvearviot ovat todennäköisesti hieman todellista tarvetta alhaisempia.

Taustamuuttujina on tässä ja seuraavissa luvuissa lääni, kuntatyyppi, koulun opetuskieli, koulun koko, opiskelijoiden sukupuoli, opiskelijoiden peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvon koulukohtainen keskiarvo ja se, onko lukiolla käytössä erityisopettaja vai ei. Liitteissä esitetään tiedot yleisimmin läänin ja koulun opetuskielen mukaan. Taustamuuttujien välisistä yhteyksistä todettakoon, että pieniä lukioita on suhteellisesti enemmän Itä-Suomen ja Lapin lääneissä sekä maaseutumaisissa kunnissa ja suuria Etelä-Suomessa ja kaupunkimaisissa kunnissa.

Lääni ja kuntatyyppi

Lääneittäin erot erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeessa ovat pienet (taulukko 2). Ehkä huomionarvoisin ero on lukiopetuksen kokonaistarpeessa, joka on Oulun läänissä 1,9 % ja Lapin läänissä 4,2 % ($p < .05$). Oulun ja Itä-Suomen läänit ovat tarvekärjessä luokissa *kognitiiviset taidot kehittymättömät* ja *puutteita opiskelutaidoissa*. Erot muihin lääneihin nähden tosin ovat vähäiset.

Taulukko 2. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve lääneittäin (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
lukivaikeus	3,5	2,5	2,0	1,9	4,2
puhehäiriö	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,4	0,5	0,3	0,4	0,5
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,1	0,3	0,6	0,1
neurologinen vamma	0,2	0,2	0,1	0,2	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,2	0,1	0,3	0,1
pääasiallista syytä ei eritelty	1,0	1,0	1,0	1,0	0,5
kognitiiviset taidot	1,7	1,6	2,9	2,7	2,0
puutteita perusopiskelutaidoissa	3,5	2,8	4,7	4,2	2,8
muu syy	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
stressi, suorituspainee	2,0	2,0	3,1	2,9	2,2
motivaatio-ongelmat	3,7	3,5	4,0	5,7	4,2

Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen suppeamman määrittelyn mukaan läänien vaihteluväli on Itä-Suomen 3,9 %:sta Lapin 5,5 %:iin. Koko aineiston keskiarvo on 4,7 %. Laajemman määritelmän mukaan vaihteluväli on Länsi-Suomen 9,2 %:sta Itä-Suomen 11,7 %:iin. Koko aineiston tarvekeskiarvo on 10,4 %. Erot ovat pieniä ja määritelmän suppeudesta/laajuudesta riippuvia. Tarvepainotus on hieman erityyppinen eri läänissä.

Läänien sisällä erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen keskihajonta vaihtelee huomattavasti. Lukituen tarpeessa pienin hajonta on Itä-Suomen (2,5) ja suurin Lapin läänissä (5,5). Koko aineiston keskihajonta on 4,0. Suppeamman määritelmän mukaan tarkasteltuna pienin hajonta on edelleen Itä-Suomen läänissä (3,9) ja suurin Oulun läänissä (7,1). Koko aineiston keskihajonta on 5,4. Vastaavasti laajemman määritelmän mukaan pienin hajonta on Lapin läänissä (8,3) ja suurin Oulun läänissä (15,6). Koko aineiston keskihajonta on 10,7. Tarve on läänejä toisiinsa verrattaessa tasainen, mutta läänien sisällä vaihtelu on huomattavaa ja vielä hieman erityyppistä, määritelmän laajuudesta riippuvaa. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve on tällä tavoin tarkasteltuna siis erityisen lukiokohtaista. Tasaisimmin ja suhteellisesti eniten on erityisopetuksen tarvetta lukioittain katsottuna Lapin ja Itä-Suomen lääneissä. Näissä hajonta on pienin ja vastaavasti Oulun läänissä suurin.

Kuntatyypit on jaettu Tilastokeskuksen luokituksen mukaan kolmeen

luokkaan: maaseutumaiset kunnat, taajaan asutut kunnat ja kaupunkimaiset kunnat. Kuntatyyppin mukaan tarkasteltaessa on nähtävissä, että tarveluvut ovat yleensä alhaisimmat taajaan asutuissa kunnissa mutta erot ovat pienet (liite 2). Taajaan asutuissa kunnissa on ollut suhteellisesti vähemmän käytössä erityisopettajapalveluja kuin muissa kunnissa (ks. luku 4.1). Tämä ero vaikuttaa jonkin verran kokonaistarvearvioihin. Kun tarkastellaan eroja syyluokkia summaten, ovat luvut suppeamman määritelmän mukaan seuraavat: taajaan asutut kunnat 3,3 %, maaseutumaiset kunnat 4,5 % ja kaupunkimaiset kunnat 5,3 % ($p < .05$). Laajemman määritelmän mukaan järjestys pysyy samana: taajaan asutut 7,8 %, maaseutumaiset 10,9 % ja kaupunkimaiset kunnat 10,9 %.

Opetuskieli, koulun koko, sukupuoli, peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvo

Opetuskielen suhteen ei olennaisia eroja ole (liite 3). Ruotsinkielisissä lukioissa on lukiopetuksen tarve 3,5 % ja suomenkielisissä 2,7 %. Suppeamman määritelmän mukaan erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve on suomenkielisissä lukioissa 4,6 % ja ruotsinkielisissä 5,4 %. Laajemman määritelmän mukaan kokonaistarve on molemmissa 10,4 %. Kolmessa kyselyyn vastanneessa lukiossa opetuskieli oli muu kuin suomi tai ruotsi. Niitä ei käsitellä tässä erikseen, mutta tarveluvut löytyvät liitteistä.

Koulun koko on jaettu kolmeen luokkaan seuraavasti: pienet (1-200 opiskelijaa), keskisuuret (201-400 opiskelijaa) ja suuret (yli 400 opiskelijaa). Yksittäisten syyluokkien tasolla ei eroja juuri ole (liite 4). Syyluokkia niputettaessa ovat luvut suppeimman määritelmän mukaan seuraavat: keskisuuret 3,8 %, pienet 4,8 % ja suuret 5,5 %. Laajemman määritelmän mukaan vastaavat luvut ovat: keskisuuret 9,2 %, suuret 10,4 % ja pienet 10,9 %.

Kyselyteknisistä syistä opiskelijoiden *sukupuolta* voidaan muuttujana käsitellä vain suhteessa erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen laajimpaan määritelmään. Sen mukaan tarkasteltuna erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeessa olevista oli poikia 46 %. Kaikista lukiolaisista poikia on noin 43 %. Vastaukset poikien erityisopetuksen tarpeen osuuteen olivat puutteellisia, mutta kuitenkin tämän kyselyn perusteella erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve ei kokonaisuutena olisi sukupuolikysymys. Tulkintaa tukevat erityisopettajien haastattelut. Käytän-

nössä tytöt ovat halukkaampia aktiivisesti hakemaan apua vaikeuksiinsa ja pojilla vastaavasti on taipumusta reagoida myöhemmin, viime tipassa. Tämä seikka näkyy myös jäljempänä erityisopetuksen tarvetta yksityiskoh-
taisesti tarkasteltaessa.

Opiskelijoiden peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvojen koulukohtainen keskiarvo korreloi eri syyloukkiin seuraavasti: lukivaikeus $-.15$, puutteelliset opiskelutaidot $-.28$, kehittymättömät kognitiiviset taidot $-.22$, motivaatio-ongelmat $-.24$. Koulukohtaisen keskiarvon noustessa erityisopetuksen yleinen tarve vähenee. Tosin on huomattava, että korrelaatiot eivät ole kovin korkeita etenkin lukivaikeuden osalta. Eri syyloukat korreloivat osittain voimakkaasti keskenään ($.30$ – $.60$), etenkin opiskelutaitojen puutteellisuus, kognitiivisten taitojen kehittymättömyys, motivaatio-ongelmat, stressi ja sosiaalinen sopeutumattomuus. Lukivaikeus korreloi voimakkaimmin opiskelutaitojen puutteellisuuden kanssa ($.35$). Muihin syyloukkiin nähden korrelaatiot ovat alhaiset. On todettava, että muuttujana koulukohtainen keskiarvo ei ole kovin hyvä, koska keskiarvojen hajonta on pieni. Joissakin lukioissa keskiarvoa ei ollut tarkalleen laskettu, vaan annettiin karkea arvio. Korrelaatiot ovat suuntaa antavia mutta eivät voimakkuudeltaan välttämättä aivan kohdallaan.

Suppeamman määritelmän mukaan tarkasteltaessa on opiskelijoiden peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvojen koulukohtaisen keskiarvon ja erityisopetuksen tarpeen korrelaatio $-.14$ ja vastaavasti laajemman mukaan $-.26$. Siis opiskelijoiden ”yleisen tason” noustessa tarve periaatteessa vähenee. Tämä yhteys ei kuitenkaan ole vahva.

Kun verrattiin (logistinen regressioanalyysi) lukioiden alinta ja ylintä neljännessä suppeamman määritelmän mukaan erityisopetuksen tarpeen suuruuden suhteen siten, että selittävinä muuttujina käytettiin peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvojen koulukohtaista keskiarvoa, koulun kokoa, opetuskieltä ja kuntatyyppiä, oli ainoa huomionarvoinen selittäjä koulukohtainen keskiarvo. Sekin tosin selitti vain 4 % erityisopetuksen tarpeen lukioittaisesta vaihtelusta. Laajemman määritelmän mukaan selitysosuus oli 9 %.

Lukiossa erityisopettaja / ei erityisopettajaa

Osalla lukioita (27 %) on ollut käytössä erityisopettaja (vähintään ajoittainen konsultaatio) ja osalla ei (ks. tarkemmin luku 4.1). Tämä ero näkyy suurimmillaan lukituen tarpeen arvioinnissa. Lukioissa, joilla on ollut käytössä erityisopettaja vähintään ajoittaiseen konsultaatioon, on keskiarvo 3,7 % ja muissa lukioissa 2,4 % ($p < .01$) (liite 5).

Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve on suppeamman määrittelyn mukaan 5,6 % niissä lukioissa, joilla on ollut käytössä erityisopettaja ja 4,3 % niissä lukioissa, joilla ei ole ollut erityisopettajaa ($p < .05$). Koko aineiston keskiarvo on 4,7 %. Laajemman määritelmän mukaan luvut ovat 11 % ja 10 %. Koko aineiston tarvekeskiarvo on 10,4 %. Erot ovat yhden prosenttiyksikön luokkaa, ja ne syntyvät lähinnä lukituen tarpeen arvioinnista. Siinä erityisopettajat ovat ehdottomia asiantuntijoita koulun muuhun henkilöstöön verrattuna, ja lähinnä lukitukea antamaan erityisopettajia on palkattukin. Näissä luvuissa näkyvät siis sekä annettu että antamatta jäänyt erityisopetus.

Syyluokittain tarkasteltuna eniten erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta ovat tuottaneet puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa (3,5 %), lukivaikeudet (2,8 %) ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (2,0 %). Suppeamman määritelmän (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) mukaan tarkasteltuna on erityisopetuksen/erityisen pedagogisen tuen tarve valtakunnallisesti noin 5 %. Siitä kaksi kolmasosaa liittyy lukivaikeuteen. Laajemman määritelmän (mukana kognitiiviset taidot ja opiskelutaidot) mukaan tuen tarve on 10–11 %. Siitä noin kolmasosa liittyy lukivaikeuteen ja toinen kolmasosa lukio-opiskelun edellyttämien opiskelutaitojen puutteisiin. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen suuruus ja järjestämisen tarve on hyvin lukiokohtaista eikä olennaisesti riipu esimerkiksi opetuskielestä, opiskelijan sukupuolesta tai koviinkaan paljoo lukion opiskelijoiden ”yleisestä tasosta”. Tasaisimmin ja suhteellisesti eniten on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta lukioittain katsottuna Lapin ja Itä-Suomen lääneissä. Erot muihin lääneihin nähden tosin ovat pieniä.

3.2.2 Kokonaistarve opiskeluvuosittain

Yleinen tilanne

Lukioita pyydettiin ilmoittamaan erityisopetusta saaneiden ja erityisopetusta vaille jääneiden lukumäärät sekä ensimmäistä lukuvuotta opiskelevien että toista–neljättä lukuvuotta opiskelevien osalta. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve jakautuu opiskeluvuosittain taulukossa 3 esitetyllä tavalla:

Taulukko 3. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve syyluokittain ja opiskeluvuosittain (%)

	1. lv	2–4. lv	yht.
lukivaikeus	3,6	2,4	2,8
puhehäiriö	0,2	0,1	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	0,7	0,3	0,4
tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus	0,3	0,1	0,2
neurologinen vamma tai kehityshäiriö	0,2	0,2	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään	1,2	0,6	0,8
kognitiiviset taidot kehittymättömät	3,1	1,4	2,0
puutteita perusopiskelutaidoissa	6,1	2,3	3,5
muu syy (yleisimmin huono kielitaito tai masennus)	0,3	0,1	0,2
stressi, suorituspainee, jännittäminen, paniikkihäiriöt	2,9	2,0	2,3
motivaatio-ongelmat	5,2	3,4	3,9

Syyluokittain tarkasteltuna eniten erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta *ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoilla* ovat tuottaneet puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa, lukivaikeudet ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon. Lisäksi motivaatio-ongelmien osuus on suuri suhteessa muihin syyluokkiin, mutta se on esitetyistä syyistä kauimpana erityisopetuksen kentästä.

Erityisopetuksen suppeamman määrittelyn (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) mukaan on *ensimmäistä lukuvuotta opiskelevien* erityisopetuksen tarve 6,4 %. Laajemman määrittelyn mukaan tarve on 15,9 %. Kaksi kolmasosaa tarpeen lisäyksestä tuottavat puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa.

Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevilla eniten tuen tarvetta tuottavat

edelleenkin lukivaikeus ja puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa joskin opiskelutaitojen suhteellinen osuus on jo huomattavasti pienempi. Erityisopetuksen suppeamman määrittelyn mukaan kokonaistarve on 3,9 % ja laajemman 7,7 %.

Tarve-ero opiskeluvuosittain tarkasteltuna on selvä, ja syytä siihen voidaan tässä vain arvella: 1) erityisopetus / erityinen pedagoginen tuki on ensimmäisenä lukuvuotena toiminut niin kuin on pitänytkin, 2) aika hoitaa ja elämä opettaa, 3) osalla opinnot keskeytyvät, 4) kyselyyn vastattaessa ovat ensimmäistä lukuvuotta opiskelleet ja heidän ongelmansa olleet kirikkaampina mielessä. Ensimmäistä ja neljättä vaihtoehtoa voidaan pitää todennäköisinä. Myös kakkos- ja kolmosvaihtoehtoon viittaa prosenttiosuuden selvä lasku luokissa *kognitiiviset taidot kehittymättömät ja puutteita perusopiskelutaidoissa*.

Lääni ja kuntatyyppi

Lääneittäin erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta *ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoilla* syyluokittain tarkasteltaessa voidaan todeta, että joitakin eroja on (liite 6). Korkeimmat % -osuudet ovat yleisimmin Itä-Suomen ja Oulun lääneissä ja alhaisimmat Länsi- ja Etelä-Suomen lääneissä. Poikkeuksena on ”lukivaikeus”, jossa suurin % -osuus löytyy Etelä-Suomesta (4,9) ja pienin Oulusta (2,4) ($p < .05$). Lukivaikeudessa samantyyppinen, joskaan ei aina samansuuruinen, ero näkyy läpi koko aineiston. Osasyynä tähän on se, että Etelä-Suomen läänissä on ollut suhteellisesti enemmän tarjolla erityisopetuspalveluja ja siten myös diagnosointia ja tukea.

Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen suppeamman määrittelyn mukaan on läänien vaihteluväli *ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoilla* Itä-Suomen 4,9 %:sta Etelä-Suomen 7,5 %:iin. Kaikkien läänien keskiarvo on 6,4 %. Laajemman määritelmän mukaan vaihteluväli on Länsi-Suomen 14,2 %:sta Itä-Suomen 18,6 %:iin. Kaikkien läänien keskiarvo on 15,9 %. Itä-Suomen nousu kärkeen johtuu pääosin syyluokasta *puutteita lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa*.

Toisen–neljännen lukuvuoden opiskelijoiden tuen tarve lääneittäin jakautuu tasaisemmin kuin ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoiden (liite 7). Ainoa huomattavampi ero on luokassa *lukivaikeus*. Arvot vaihtelevat Oulun ja Itä-Suomen 1,6 %:sta Lapin 3,9 %:iin. Etelä-Suomen vastaava luku on 2,8 % ja Länsi-Suomen 2,4 %.

Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen suppeamman määrittelyn mukaan on läänien vaihteluväli *toisen-neljännän lukuvuoden opiskelijoilla* Itä-Suomen 3,0 %:sta Lapin 5,2 %:iin. Kaikkien läänien keskiarvo on 3,9 %. Lapin % -osuutta nostaa lukuvaikeuksisten suhteellisesti suuri osuus. Laajemman määritelmän mukaan vaihteluväli on Länsi-Suomen 7,0 %:sta Etelä-Suomen 8,2 %:iin. Länsi-Suomen % -osuutta lukuun ottamatta kaikkien läänien luvut ovat hyvin lähellä toisiaan. Keskiarvo on 7,7 %. Länsi-Suomen % -osuuden hienoinen alhaisuus suhteessa muihin ei johdu mistään yksittäisestä syylookasta.

Kuntatyyppin mukaan *ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoiden* erityisopetuksen tarvetta tarkasteltaessa on jälleen (vrt. edellinen luku) nähtävissä, että alhaisimmat luvut ovat yleensä taajaan asutuissa kunnissa mutta erot ovat pienet (liite 8). Kun summataan syyloukkia, ovat luvut suppeamman määritelmän mukaan seuraavat: taajaan asutut kunnat 4,3 %, maaseutumaiset kunnat 5,8 % ja kaupunkimaiset kunnat 7,6 % ($p < .05$). Laajemman määritelmän mukaan järjestys pysyy samana mutta ero kasvaa: taajaan asutut 11,6 %, maaseutumaiset 16,5 % ja kaupunkimaiset kunnat 17,1 %.

Toisen-neljännän lukuvuoden opiskelijoiden erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve kuntatyypeittäin on samansuuntainen kuin ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoillakin: Alhaisimmat tarveluvut ovat yleensä taajaan asutuissa kunnissa, mutta erot ovat pienet (liite 9). Suppeamman määritelmän mukaan tarve vaihtelee seuraavasti: taajama 2,7 %, maaseutu 4,0 %, kaupunki 4,2 %. Laajemman määritelmän mukaan tarve on seuraava: taajama 5,7 %, kaupunki 8 %, maaseutu 8,4 %. Maaseudun nostavat kärkeen syyloukat *kognitiiviset taidot kehittymättömät ja puutteita opiskelutaidoissa*.

Opetuskieli, koulun koko, sukupuoli, peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvo

Tarkasteltaessa erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta *ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoilla* syyloukittain opetuskielen suhteen ovat erot vähäisiä ja epäsystemaattisia (liite 10). Lukiopetuksen tarve on ruotsinkielisissä lukioissa 4,7 % ja suomenkielisissä 3,5 %. Suppeamman määritelmän mukaan erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve on suomenkielisissä lukioissa 6,2 % ja ruotsinkielisissä 7,3 %. Laajemman määritelmän mukaan kokonaistarve ensimmäisen lukuvuoden

opiskelijoilla on suomenkielisissä lukioissa 15,7 % ja ruotsinkielisissä 16,3 %.

Erot ovat vähäiset myös *toisen–neljännen lukuvuoden opiskelijoiden* erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeessa opetuskielen mukaan tarkasteltuna (liite 11). Suppeamman määritelmän mukaan tuen kokonaistarve on suomenkielisissä lukioissa 3,9 % ja ruotsinkielisissä 4,1 %. Laajemman määritelmän mukaan kokonaistarve on suomenkielisissä lukioissa 7,8 % ja ruotsinkielisissä 6,9 %.

Koulun koon suhteen on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve *ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoilla* syyluokittain samankaltainen (liite 12). Syyluokkia niputettaessa ovat % -osuudet suppeamman määritelmän mukaan seuraavat: keskiuudet 5,7 %, pienet 6,7 % ja suuret 7,6 %. Laajemman määritelmän mukaan vastaavat luvut ovat: keskiuudet: 15,0 %, suuret 15,9 % ja pienet 16,8 %. Ero kasvaa tasaisesti ja pienimmät lukiot nostaa kärkeen lähinnä syyluokka *kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon* (vrt. kuntatyypeittäin tarkastelu).

Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevilla on erityisopetuksen tarve koulun koon suhteen tarkasteltuna aivan samantapainen kuin ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoilla. % -osuudet vain ovat alhaisempia (liite 13). Suppeamman määritelmän mukaan tarve on seuraava: keskiuudet 3,2 %, pienet 4,1 % ja suuret 4,9 %. Laajemman määritelmän mukaan vastaavat luvut ovat: keskiuudet 6,8 %, suuret 8,1 % ja pienet 8,3 %. Ero kasvaa tasaisesti ja tässäkin pienimmät lukiot nostaa kärkeen lähinnä syyluokat *kognitiiviset taidot kehittymättömät ja puutteita opiskelutaidoissa*.

Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeessa (laajin määritelmä) olevista *ensimmäistä lukuvuotta opiskelevista* oli poikia 46 %. Lääneittäin % -osuus vaihtelee Oulun läänin 41 %:sta Etelä-Suomen ja Lapin läänien 48 %:iin. Kuntatyyppin mukaan luvut ovat: kaupunkimaiset 44 %, taajamat 47 % ja maaseutu 50 %. Koulun koon suhteen ei mainittavia eroja ole. *Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevista* tuen tarpeessa olevista oli poikia 50 %. Lääneittäin poikien osuus vaihtelee Oulun läänin 37 %:sta Lapin 59 %:iin. Kuntatyyppin mukaan luvut ovat: kaupunkimaiset 43 %, taajamat 58 % ja maaseutu 57 %. Koulun koon suhteen ovat poikien % -osuudet seuraavat: pienet 58 %, keskiuudet 44 % ja suuret 45 %.

Opiskelijoiden peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvojen koulukohtainen keskiarvo korreloi *ensimmäistä lukuvuotta opiskelevien* erityisopetuksen kokonaistarpeeseen seuraavasti: lukivaikeus -.19,

puutteelliset opiskelutaidot -.26, kehittymättömät kognitiiviset taidot -.17, motivaatio-ongelmat -.22. Koulukohtaisen keskiarvon noustessa erityisopetuksen yleinen tarve vähenee. Korrelaatiot tosin ovat alhaiset. *Toista-neljättä lukuvuotta opiskelevilla* korrelaatiot ovat: lukivaikeus -.09, puutteelliset opiskelutaidot -.19, kognitiiviset taidot -.22, motivaatio-ongelmat -.18.

Suppeamman määritelmän mukaan tarkasteltaessa on opiskelijoiden peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvojen koulukohtaisen keskiarvon ja erityisopetuksen tarpeen korrelaatio *ensimmäistä lukuvuotta opiskelevilla* -.12 ja vastaavasti laajemman mukaan -.24. *Toista-neljättä lukuvuotta opiskelevilla* vastaavat korrelaatiot ovat -.12 ja -.21. Opiskelijoiden yleisen tason noustessa tarve periaatteessa vähenee, mutta tämä yhteys ei ole vahva.

Lukiossa erityisopettaja / ei erityisopettajaa

Lukioissa, joilla on ollut käytössä erityisopettaja vähintään ajoittaiseen konsultaatioon, on *ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoista* lukivaikeuksisten kokonaismääräksi arvioitu 5,5 % ja muissa lukioissa 2,9 % ($p < .001$). Ero on selvä ja ymmärrettävä. Muutoin eivät erot yksittäisissä syyloukissa ole suuria (liite 14).

Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve on suppeamman määrittelyn mukaan 9,0 % lukioissa, joilla on ollut käytössä erityisopettaja ja 5,4 % lukioissa, joilla ei ole ollut erityisopettajaa ($p < .001$). Laajemman määritelmän mukaan luvut ovat 19 % ja 14,6 %. Erot ovat tässä mittakaavassa huomionarvoiset, mutta ilman tarkempaa tutkimista on vaikea sanoa, johtuuko ero vain ammatillisesta taitavuudesta tarpeen tunnistamisessa vai jo alkujaan eroista lukioden erityisopetuksen tarpeessa vai molemmista. Joka tapauksessa tämä ero on koko ajan pidettävä mielessä, kun tuloksia tarkastellaan.

Toisen-neljännän lukuvuoden opiskelijoiden kohdalla näkyy samankaltainen ero (liite 15). Lukioissa, joilla on ollut käytössä erityisopettaja vähintään ajoittaiseen konsultaatioon, on lukiopetuksen tarvearvio 3,1 % ja muissa lukioissa 2,2 %. Muutoin ei olennaisia eroja yksittäisten syyloukkien tasolla ole. Syyluokkia niputettaessa ovat luvut suppeamman määritelmän mukaan 4,7 % (erityisopettaja) ja 3,7 % (ei erityisopettajaa) sekä laajemman määritelmän mukaan 8,2 % (erityisopettaja) ja 7,7 % (ei erityisopettajaa).

Opiskeluvuosittain tarkasteltuna ovat erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta *ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoilla* eniten tuottaneet puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa (6,1 %), lukivaikeudet (3,6 %) ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (3,1 %). Erityisopetuksen suppeamman määrittelyn (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) mukaan tarve on 6,4 % ja laajemman 15,9 %. Kaksi kolmasosaa tarpeen lisäyksestä tuottavat puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa.

Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevilla eniten tuen tarvetta tuottavat lukivaikeus (2,4 %) ja puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa (2,3 %). Suppeamman määrittelyn mukaan kokonaistarve on 3,9 % ja laajemman 7,7 %. Tarve-ero opiskeluvuosittain on selvä.

Lääneittäin korkeimmat % -osuudet *ensimmäistä lukuvuotta opiskelevilla* ovat yleisimmin Itä-Suomen ja Oulun lääneissä ja alhaisimmat Länsi- ja Etelä-Suomen lääneissä. Poikkeuksena on lukivaikeus, jossa suurin % -osuus on Etelä-Suomessa (4,9) ja pienin Oulussa (2,4). *Toisen–neljännen lukuvuoden opiskelijoiden* tuen tarve lääneittäin jakautuu tasaisemmin. Ainoa huomattavampi ero on luokassa *lukivaikeus*. Prosenttiosuudet vaihtelevat Oulun ja Itä-Suomen 1,6 %:sta Lapin 3,9 %:iin. Muiden taustamuuttujien suhteen ei olennaisia eroja ole.

Seuraavissa luvuissa syvennetään tarvetarkastelua edelleen käsittelemällä erityisopetusta saaneita ja tarpeesta huolimatta erityisopetusta vaille jääneitä erikseen omina ryhminään.

3.3 Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet

3.3.1 Yleinen tarkastelu

Lukuvuonna 2003–2004 *sai* kaikista opiskelijoista erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea eri syistä seuraavasti (taulukko 4). Luvut ovat prosentteja koko opiskelijamäärästä.

Taulukko 4. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet syyluokittain (%)

lukivaikeus	0,9
puhehäiriö	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	0,1
tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus	0,1
neurologinen vamma tai kehityshäiriö	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1
pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään	0,3
kognitiiviset taidot kehittymättömät	0,5
puutteita perusopiskelutaidoissa	1,0
muu syy (yleisimmin huono kielitaito tai masennus)	0,1
stressi, suorituspaineeet, jännittäminen, paniikkihäiriöt	0,8
motivaatio-ongelmat	1,2

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea on saatu juuri niihin syihin, jotka kokonaistarvettakin tarkastellessa olivat yleisimmät eli lukivaikeus ja puutteet opiskelutaidoissa. Nämä luvut tosin sisältyvät myös taulukkoon 1, mutta suuntaus on selvä. Suppeamman määrittelyn mukaan (perusteen vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea on saanut 1,6 % opiskelijoista ja laajemman mukaan 3,2 %.

Lääneittäin tarkasteltuna (taulukko 5) erot yleensä ovat varsin pieniä. Lukivaikeuteen on tukea annettu suhteellisesti eniten Etelä- ja Länsi-Suomen sekä Lapin lääneissä, lukion vaatimustasoon nähden kehittymättömiin kognitiivisiin taitoihin Oulun ja Itä-Suomen lääneissä.

Taulukko 5. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet lääneittäin, kaikki opiskelijat (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
lukivaikeus	1,3	0,9	0,5	0,4	1,1
puhehäiriö	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,1	0,2	0,1	0,3	0,1
tarkkaavaisuushäiriö	0,0	0,0	0,1	0,3	0,0
neurologinen vamma	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,1	0,1	0,2	0,0
pääasiallista syytä ei eritelty	0,5	0,3	0,2	0,1	0,0
kognitiiviset taidot	0,3	0,3	0,9	1,0	0,6
puutteita perusopiskelutaidoissa	0,8	0,9	1,7	1,4	0,4
muu syy	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
stressi, suorituspaineeet	0,5	0,7	1,4	1,7	0,9
motivaatio-ongelmat	0,8	1,1	1,5	2,2	1,7

Suppeamman määrittelyn mukaan erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen saanti vaihtelee Itä-Suomen 1,3 %:sta Etelä-Suomen 2,1 %:iin. Laajemman määritelmän mukaan vaihteluväli on 2,5 % (Lappi) – 3,8 % (Oulu). Tuen saanti ei yleisesti paljoa vaihtele, mutta läänien sisällä lukiottainen vaihtelu on jo huomattavaa. Laajemman määritelmän mukaan suurin hajonta (8,9) on Oulun ja pienin (3,7) Lapin läänissä. Koko aineiston keskihajonta on 5,6.

Opetuskielen mukaan tarkasteltuna yksittäisissä syyluokissa ei juuri ole eroja. Lukivaikeuteen on tukea annettu ruotsinkielisissä lukioissa 1,5 %:lle ja suomenkielisissä 0,9 %:lle opiskelijoista (liite 16). Suppeamman määrittelyn mukaan erityistä pedagogista tukea on saanut suomenkielisissä lukioissa 1,6 % ja ruotsinkielisissä 2,9 % opiskelijoista. Vastaavasti laajemman määrittelyn mukaan suomenkielisissä lukioissa keskiarvo on 3,2 % ja ruotsinkielisissä 5,3 %. Ero kertyy tasaisesti eri syyluokista.

Koulun koon suhteen erot ovat olemattoman pieniä. Kuntatyypin mukaan näkyy joitakin eroja. Lukivaikeuksiin on saanut tukea suhteessa useampi (1,2 %) kaupunkimaisissa kuin taajaan asutuissa kunnissa (0,5 %). Maaseutumaisissa kunnissa on suhteessa useampi saanut tukea motivaatio-ongelmiin (1,7 %) ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyyteen (0,7 %) kuin kaupunkimaisissa (0,8 % ja 0,4 %). Luvut ja erot ovat tosin pieniä mutta eroista suurimpia. Laajemman määrittelyn mukaan % -osuudet ovat seuraavat: kaupunkimaiset 3,8 %, maaseutumaiset 3,2 % ja taajaan asutut kunnat 1,9 %.

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneista oli poikia 36 %. Prosenttiosuus tuntuu pieneltä mutta kuitenkin oikeansuuntaiselta verrattuna erityisopettajien haastatteluihin. Erityisopettajien kokemuksen mukaan pojat eivät ole kovin innokkaita hakemaan erityisopettajan palveluksia, vaikka tarvetta olisi samassa määrin kuin tytöillä. Suhteellisesti vähiten poikia tukea saaneista on ollut Oulun läänissä, kaupunkimaisissa kunnissa ja suurissa lukioissa. Suhteellisesti eniten tukea saaneista poikia on ollut Lapin läänissä, taajaan asutuissa kunnissa ja pienissä lukioissa. Erot ovat tosin hyvin pieniä. Opiskelijoiden peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvon koulukohtaisen keskiarvon ja erityisopetuksen saannin (laajempi määritelmä) korrelaatio on -0.04 . Korrelaatio siihen, onko koululla ollut käytössä erityisopettajan palveluja vai ei, on -0.02 .

Lukioista 27 %:ssa on ollut käytössä erityisopettaja vähintään ajoittaiseen konsultaatioon ja 41 %:ssa ei erityisopetusta ilmoitettu annetun lainkaan. Väliin jää 32 % lukioita, joissa erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea on annettu jollain muulla tavoin kuin erityisopettajan toimesta. Miten ero näkyy? Se näkyy lähinnä siten, että niissä lukioissa, joilla on ollut käytössä erityisopettaja, on annettu suhteellisesti enemmän tukea lukivaikeuteen (keskimäärin 2,2 %, ei-erityisopettajaa 0,4 %, $p < .001$) ja opiskelutaitojen puutteisiin (keskimäärin 1,4 %, ei-erityisopettajaa 0,8 %, $p < .05$). Muutoin ei huomattavia eroja ole. Tämä tarkoittaa sitä, että eri tavoin on selvitty ja/tai yritetty selvittää ilman erityisopettajaakin (ks. tarkemmin luku 4.1). Suppeamman määritelmän mukaan erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea on annettu seuraavasti: lukiot, joilla on erityisopettaja, 3,3 % ja lukiot, joilla ei ole erityisopettajaa 1,1 % ($p < .001$). Laajemman määritelmän mukaan % -osuudet ovat: lukiot joilla erityisopettaja 5,5 % ja lukiot joilla ei erityisopettajaa, 2,4 % ($p < .001$).

3.3.2 Opiskeluvuosittain

Opiskeluvuosittain tarkasteltaessa on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen saannissa odotettavissa ollut ero (taulukko 6).

Jos jätetään pois luokat *stressi* ja *motivaatio-ongelmat*, sai erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea ensimmäistä lukuvuotta opiskelevista 5,4 % ja toista–neljättä vuotta opiskelevista 2,4 %. Vailla tarkempaa tietoa arveltuna on eroon lähinnä kaksi syytä: 1) erityisopetus on vasta vähitellen yleistymässä ja 2) ensimmäisenä lukuvuotena saatu opetus/tuki on toiminut

niin kuin on ollut tarkoituskin. Poikien osuus on ensimmäistä lukuvuotta opiskelevista ollut 35 % ja toista–neljättä vuotta opiskelevista 42 %. Tähän eroon on jo aiemmin mainittu luonnollinen syy: pojat heräävät tuen tarpeeseen hitaammin.

Taulukko 6. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet opiskeluvuosittain (%)

	1. lv	2–4. lv	yht.
lukivaikeus	1,4	0,7	0,9
puhehäiriö	0,0	0,0	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	0,3	0,1	0,1
tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus	0,1	0,0	0,1
neurologinen vamma tai kehityshäiriö	0,1	0,1	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,1	0,1
pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään	0,5	0,3	0,3
kognitiiviset taidot kehittymättömät	0,8	0,4	0,5
puutteita perusopiskelutaidoissa	1,9	0,6	1,0
muu syy (yleisimmin huono kielitaito tai masennus)	0,2	0,1	0,1
stressi, suorituspaineeet, jännittäminen, paniikkihäiriöt	1,2	0,7	0,8
motivaatio-ongelmat	1,7	1,0	1,2

Lukivaikeuteen tukea on ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoista saanut suhteessa eniten Etelä-Suomen (2,1 %) ja vähiten Itä-Suomen ja Oulun lääneissä (0,6 %). Itä-Suomi ja Oulu ovat puolestaan erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen saannin suhteen kärjessä, kun kyseessä ovat *puutteet opiskelutaidoissa* ja *kehittymättömät kognitiiviset taidot* (liite 17). Lapin, Oulun ja Itä-Suomen lääneissä on ollut suhteellisesti vähiten käytettävissä erityisopettajapalveluja (ks. luku 4.1). Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevien osalta tilanne näyttää samansuuntaiselta, joskin luvut ovat alhaisempia ja erot pienempiä (liite 18). Tällainen alueittainen ero houkuttelee kahdenlaiseen johtopäätökseen: 1) erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve on hieman eri tavalla painottunut maan eri puolilla, 2) eri lääneissä tuki painottuu enemmän niihin ongelmiin, joihin käytettävissä olevin voimin voidaan tukea tarjota. Koko aineiston perusteella jälkimmäinen johtopäätös vaikuttaisi todennäköisemmältä.

Opetuskielen mukaan tarkasteltuna ei suuria eroja ole (liitteet 19 ja 20). Ensimmäistä lukuvuotta opiskelevista lukiutukea sai suomenkielisissä luki-oissa 1,3 % ja ruotsinkielisissä 2,3 %, siis kuitenkin lähes kaksinkertainen

määrä, jos lukuja siten halutaan katsoa. Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevien osalta vastaavat luvut ovat 0,7 % (suomi) ja 1,0 % (ruotsi).

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea on saatu juuri niihin syihin, jotka kokonaistarvettakin tarkastellen olivat yleisimmät eli lukivaikeus (0,9 %) ja puutteet opiskelutaidoissa (1,0 %). Suppeamman määrittelyn mukaan (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea on saanut 1,6 % opiskelijoista ja laajemman määrittelyn mukaan 3,2 %. Tuosta kolmasosa liittyy lukivaikeuteen. Tuen saanti/antaminen on painottunut ensimmäiseen lukuvuoteen. Pojat ovat erityisesti ensimmäisenä lukuvuotena suhteelliseen osuuteensa nähden aliedustettuihin. Muutoin ei olennaisia eroja taustamuuttujien suhteen ole.

3.4 Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea vaille jääneet

3.4.1 Yleinen tarkastelu

Lukuvuonna 2003–2004 erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea *olisi* kaikista opiskelijoista opintojen tueksi *tarvinnut mutta ei saanut* syyluokit-
tain seuraavasti:

Taulukko 7. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvinneet mutta vaille jääneet (%)

lukivaikeus	1,8
puhehäiriö	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	0,3
tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus	0,1
neurologinen vamma tai kehityshäiriö	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1
pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään	0,5
kognitiiviset taidot kehittymättömät	1,5
puutteita perusopiskelutaidoissa	2,5
muu syy (huono kielitaito tai masennus)	0,1
stressi, suorituspainet, jännittäminen, paniikkihäiriöt	1,4
motivaatio-ongelmat	2,7

Eniten tukea olisi tarvittu opiskelutaitojen kehittämiseen ja lukivaikeuteen. Nämä olivat kärjessä myös saadussa erityisopetuksessa / erityisessä pedagogisessa tuessa. Erityisopetuksen suppeamman määrittelyn mukaan oli erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea kokonaan vaille jääneitä 3,0 % opiskelijoista. Laajemman määritelmän mukaan % -osuus on 7,1. Lääneittäin lukitukitarve vaihtelee Oulun läänin 1,4 %:sta Lapin 3,1 %:iin. Muuten erot syylokkittain tarkasteltuna ovat vähäisiä (taulukko 8).

Taulukko 8. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvitsevat mutta vaille jääneet opiskelijat lääneittäin (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
lukivaikeus	2,2	1,6	1,5	1,4	3,1
puhehäiriö	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,2	0,4	0,2	0,1	0,4
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1
neurologinen vamma	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
pääasiallista syytä ei eritelty	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5
kognitiiviset taidot	1,4	1,3	2,0	1,6	1,3
puutteita perusopiskelutaidoissa	2,7	2,0	3,0	2,8	2,4
muu syy	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
stressi, suorituspainee	1,6	1,3	1,8	1,1	1,3
motivaatio-ongelmat	3,0	2,3	2,5	3,5	2,5

Suppeamman määritelmän mukaan laskettuna erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve vaihtelee Oulun läänin 2,6 %:sta Lapin 4,2 %:iin ja laajemman määritelmän mukaan Länsi-Suomen 6,3 %:sta Itä-Suomen ja Lapin 7,9 %:iin. Keskihajonnat vaihtelevat suppeamman määritelmän mukaan Itä-Suomen 3,8:sta Oulun 6,1:een (koko aineisto 4,5) ja laajemman mukaan Lapin 8,6:sta Oulun 13,6:een (koko aineisto 9,6). Hajonnat ovat kaikissa lääneissä huomattavia. Kuntatyyppin ja koulun koon suhteen erot % -osuuksissa ovat olemattomat.

Opetuskielen mukaan tarkasteltuna on lukituen tarve suomenkielisissä lukioissa 1,8 % ja ruotsinkielisissä 2,0 % (liite 21). Suppeamman määritelmän mukaan on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve suomenkielisissä lukioissa 3,5 % ja ruotsinkielisissä 2,5 % ja laajemman määritelmän mukaan 7,6 % ja 6,0 %.

Opiskelijoiden peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvojen

kouluittainen keskiarvo korreloi seuraavien syyluokkien kanssa: puutteita perusopiskelutaidoissa -.31, kognitiiviset taidot kehittymättömät -.24 ja motivaatio-ongelmat -.25. Keskiarvon noustessa edellä mainitut ongelmat suhteessa vähenevät. Merkille pantavaa on, että esimerkiksi lukivaikeus ja stressi eivät tuohon keskiarvoon juurikaan korreloi. Korrelaatio erityisopetuksen tarpeeseen suppeammin määriteltynä on -.15 ja laajemmin määriteltynä -.27. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvitsevista olisi poikia ollut 47 %.

Kun vielä on tarkasteltu ilman erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea vaille jääneiden % -osuuksia sen suhteen, onko koululla ollut käytettävissä erityisopettaja (vähintään ajoittain konsultaatio) vai ei, nähdään terveen järjen mukainen yleinen linja. Lukioissa, joilla on ollut erityisopettaja, on systemaattisesti alhaisemmat luvut. Luvut eivät kuitenkaan ole lähellä nollaa.

3.4.2 Opiskeluvuosittain

Opiskeluvuosittain tarkasteltaessa (taulukko 9) on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen vaille jäännissä selvä ero:

Taulukko 9. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvitsevat mutta vaille jääneet opiskelijat opiskeluvuosittain (%)

	1. lv	2–4. lv	yht.
lukivaikeus	2,3	1,7	1,8
puhehäiriö	0,1	0,0	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	0,4	0,2	0,3
tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus	0,2	0,1	0,1
neurologinen vamma tai kehityshäiriö	0,1	0,1	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,1	0,1
pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään	0,7	0,4	0,5
kognitiiviset taidot kehittymättömät	2,3	1,1	1,5
puutteita perusopiskelutaidoissa	4,2	1,7	2,5
muu syy (huono kielitaito tai masennus)	0,1	0,1	0,1
stressi, suorituspaineeet, jännittäminen, paniikkihäiriöt	1,7	1,3	1,4
motivaatio-ongelmat	3,5	2,4	2,7

Suppeamman määritelmän mukaan laskettuna jäi kokonaan erityisopetusta vaille ensimmäistä lukuvuotta opiskelevista 3,9 % ja toista–neljättä

vuotta opiskelevista 2,6 %. Laajemman määritelmän mukaan vastaavat %-osuudet ovat 10,5 % ja 6,7 %. Eroon on – samoin kuin luvun 3.2.2 kohdalla – oletettavasti ainakin kolme syytä: 1) aika hoitaa, 2) osalla opinnot keskeytyvät ja 3) kyselyyn vastattaessa ovat ensimmäistä lukuvuotta opiskelleet ja heidän ongelmansa olleet parhaiten mielessä. Poikien osuus on ensimmäistä lukuvuotta opiskelevista 46 % ja toista–neljättä vuotta opiskelevista 51 %.

Lääneittäiset %-osuudet vaihtelevat ensimmäistä lukuvuotta opiskelleilla suppeammalla määrittelyllä Itä-Suomen 3,8 %:sta Lapin 4,2 %:iin ja laajemmalla määrittelyllä Länsi-Suomen 9,4 %:sta Oulun läänin 12,3 %:iin (liite 22). Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevilla %-osuudet vaihtelevat suppeamman määritelmän mukaan Itä-Suomen ja Oulun 2,2 %:sta Lapin 4,0 %:iin ja laajemman määritelmän mukaan Länsi-Suomen ja Oulun läänien 4,9 %:sta Lapin läänin 6,1 %:iin. Lääneittäinen vaihtelu ei kokonaisuutena ole suurta.

Lukitukea vaille on ensimmäisen lukuvuoden opiskelijoista jäänyt suhteessa eniten Lapin läänissä (3,3 %) ja vähiten Oulun läänissä (1,8 %). Oulun lääni puolestaan on kärjessä erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea vaille jäämisessä, kun kyseessä ovat puutteet opiskelutaidoissa. Näin oli tilanne myös erityisopetusta saaneiden kohdalla. Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevien osalta ovat jakaumat syyryhmittäin tasaisempia. Lapin lääni tosin erottuu tässäkin lukitukea vaille jääneiden suhteellisessa osuudessa (3,0 %), mikä nostaa kokonaistarvetta muihin lääneihin nähden (ks. liite 23). Kuntatyyppin ja koulun koon mukaan tarkasteltuna erot ovat olemattomat.

Opetuskielenkin mukaan tarkasteltuna ovat erot ensimmäistä lukuvuotta opiskelleilla syyluokittain vähäiset (liite 24). Lukitukea vaille oli suomenkielisissä lukioissa 2,2 % ja ruotsinkielisissä 2,5 % opiskelijoista. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen suppeamman määritelmän mukaan tuen tarve olisi ollut suomenkielisissä lukioissa 3,9 % ja ruotsinkielisissä 3,6 % ja laajemman 10,5 % ja 10,2 %. Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevilla olisi lukituen tarve ollut 1,7 % sekä suomen- että ruotsinkielisissä lukioissa (liite 25). Suppeamman määritelmän mukaan tuen tarve olisi ollut suomenkielisissä lukioissa 2,6 % ja ruotsinkielisissä 1,8 % ja laajemman 5,5 % ja 3,6 %.

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea kokonaan vaille on suppeamman määritelmän mukaan jäänyt noin 3 % ja laajemman 7 % opiskelijoista. Tarve painottuu opiskelutaitojen puutteellisuuteen (4,2 %) ja lukivaikeuteen (2,3 %) ensimmäisenä lukuvuotena. Suhteellisesti eniten tarvetta on Lapin läänissä, joskaan lääneittäiset erot eivät suuria ole.

3.5 Muu tieto erityisopetuksen tarpeesta

3.5.1 Helsingin kaupunki

Helsingin kaupungin opetusvirasto teki lukuvuonna 1996–1997 kaupungin lukioissa erityisopetuksen kehittämisen pohjaksi tarvekartoituksen. Kaikilta opettajilta kysyttiin, kuinka monella heidän opettamistaan opiskelijoista on kielellisen alueen vaikeuksia siinä määrin, että he ovat huolissaan opiskelijan selviytymisestä. Päivälukiot arvioivat määrän olevan n. 7–8 %. Lukioittain määrät vaihtelivat huomattavastikin. Muutamassa lukiossa tarve oli 15–20 %. Aikuislukioissa lukivaikeutta arvioitiin olevan n. 5–6 %:lla tutkintoa suorittavista opiskelijoista. Osalla opiskelijoista oli lukivaikeus ja osalla muita kielellisiä vaikeuksia. Luvussa on mukana myös maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita. (Pääkkönen 1997.)

Myöhemmin lukion erityisopetuksen käytännön toteutuksen vuosina on Helsingin kaupungissa todettu opiskelijoilla olevan hyvin erityyppisiä tarpeita lukivaikeudesta aina työskentelytaitojen puutteisiin. Lukiolaisten oppimisvaikeudet eivät eroa yläasteen oppilaiden vaikeuksista. Lisäpainetta lukiossa tuo lukemisen määrän selkeä lisääntyminen, tiukat aikataulut ja suuret opiskeltavat kokonaisuudet kokeita ja tenttejä varten sekä kirjallisten töiden määrä ja vaatavuus. (Pääkkönen 2004, ks. myös Härkönen 2001.)

3.5.2 Stakesin kouluterveyskyselyt

Stakes on toteuttanut ja toteuttaa vuosittain kouluterveyskyselyn peruskoulujen 8. ja 9. luokkien ja lukion 1. ja 2. vuosikurssin sekä ammattioppilaitosten 2. vuosiluokan oppilaille. Kyselyssä on myös oppimisvaikeuksia kuvaavia osioita. Kouluterveyskyselyissä pyritään keräämään aineistot kul-

loinkin mukana olevien läänien kaikista kunnista ja näiden kuntien kaikista lukioista. Vastausprosentit ovat maakunnittain olleet useimmiten noin 80 tai sitä korkeampia. Vuosien 1999, 2001, 2003 kyselyt ovat kohdistuneet Länsi-Suomen, Oulun ja Ahvenanmaan lääneihin. Vuosien 2000, 2002 ja 2004 kyselyt taas ovat kohdistuneet Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin lääneihin.

Stakesin kyselyissä esitetty kysymys kuuluu: ”Miten koulunkäyntisijaisuus? Onko Sinulla vaikeuksia seuraavissa asioissa? Vastaa jokaiseen kohtaan. Asteikko on: ei lainkaan – melko vähän – melko paljon – erittäin paljon.” Taulukossa 10 esitetään kuinka moni kyselyyn vastanneista lukiossa ensimmäistä lukuvuotta opiskelevista koki ongelmia olevan *erittäin paljon* arvioitavissa eri asioissa vuosina 1999 ja 2004. Stakesin kyselyistä on tähän valittu vain tässä raportissa käsiteltävään aiheeseen lähimmin liittyvät asiat, ei siis kaikkia. Arvioitavat asiat liittyvät 1) lukiongelmiin, 2) opiskelutaitoihin ja 3) sosiaaliseen sopeutumiseen.

Taulukko 10. Opiskelijoiden kokemukset opiskeluun liittyvissä ongelmissa Stakesin kouluterveyskyselyissä vuosina 1999 ja 2004 (%)

	tytöt	pojat	yht.
Kirjoittamista vaativien tehtävien tekeminen (99)	2	4	3
Kirjoittamista vaativien tehtävien tekeminen (04)	3	4	3
Lukemista vaativien tehtävien tekeminen (99)	2	5	3
Lukemista vaativien tehtävien tekeminen (04)	3	5	4
Läksyjen ja vastaavien tehtävien tekeminen (99)	4	10	7
Läksyjen ja vastaavien tehtävien tekeminen (04)	6	10	8
Parhaiten sopivan opiskelutavan löytäminen (99)	6	5	6
Parhaiten sopivan opiskelutavan löytäminen (04)	6	5	6
Kokeisiin valmistautuminen (99)	6	7	6
Kokeisiin valmistautuminen (04)	7	6	7
Koulukavereiden kanssa toimeen tuleminen (99)	1	1	1
Koulukavereiden kanssa toimeen tuleminen (04)	1	1	1
Opettajien kanssa toimeen tuleminen (99)	1	2	1
Opettajien kanssa toimeen tuleminen (04)	0	1	1

Vastausten % -osuudet eri tarkasteltaviin asioihin ovat ääriarvon *erittäin paljon* osalta pysyneet lähestulkoon vakiona vuodesta toiseen, myös vuosien 1999–2004 välisenä aikana. Lääneittäinen vaihtelu on 1–2 prosenttiyksikköä. Opetuskielen mukaan tarkasteltuna ovat ruotsinkielisten lukioiden % -osuudet kirjoittamista vaativissa tehtävissä 1–2 prosenttiyksikköä

alhaisemmat. Toista lukuvuotta opiskelevien % -osuudet ovat pääosin 0,5 prosenttiyksikköä korkeammat sekä pojilla että tytöillä.

Lukiolaisten hyvinvointitutkimuksessa (2003) on analysoitu hieman seikkaperäisemmin Stakesin aineistoja. Siinä todetaan muun muassa, että oppimisvaikeudet eivät ole suoraan yhteydessä opiskelijan koulumenestykseen. ”Opiskelija voi esimerkiksi kokea oppimisvaikeuksia, vaikka hänen koulumenestyksensä olisi kiitettävää. Yli 8,9 keskiarvon opiskelijoista kahdeksan prosenttia koki erittäin paljon opiskeluvaikeuksia jossain asiassa. Toisaalta huono keskiarvo ei aina tarkoita, että opiskelija kokisi opiskeluvaikeuksia. Alle 6,5 keskiarvon opiskelijoissa on myös heitä, joilla ei mielestään ole opiskeluvaikeuksia. Koetut opiskeluvaikeudet vaikuttavat kokonaisvaltaisesti hyvinvointiin koulussa. Opiskeluvaikeuksia kokevissa opiskelijoissa oli keskiarvosta riippumatta enemmän heitä, jotka eivät pitäneet koulunkäynnistä lainkaan.” (Lukiolaisten hyvinvointitutkimus, 2003)

Stakesin kyselyjen opiskelijakohtaiset ”ääriarvot” vastaavat opettajien kokonaisarviota lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvien ongelmien sekä sosiaalisen sopeutumisen osalta (ks. taulukko 1). Sen sijaan opiskelutaitoihin liittyvät % -osuudet ovat opiskelijoilla puolet korkeampia. Lukiolaisten hyvinvointitutkimus tukee myös sitä näkemystä ja kokemusta, että opiskeluvaikeudet – tai tässä niiden kokeminen – sinänsä eivät kovin paljoa riipu opiskelijan koulumenestyksestä. Ne voivat eri tavalla menestyneillä olla hieman eriluontoisia, mutta korkea keskiarvo ei niitä automaattisesti poista.

3.6 Lyhyt yhteenveto erityisopetuksen tarpeesta ja kohdistumisesta

Suhteellisesti eniten erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta ovat tuottaneet puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa (3,5 %), lukivaikeudet (2,8 %) ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (2,0 %). Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve valtakunnallisesti on suppeamman määritelmän (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) mukaan tarkasteltuna noin 5 %. Siitä kaksi kolmasosaa liittyy lukivaikeuteen. Laajemman määritelmän (mukana kognitiiviset taidot ja opiskelutaidot) mukaan tuen tarvetta on 10–11 %:lla lukiolaisista. Siitä noin kolmasosa liittyy lukivaikeuteen ja toinen kolmasosa lukio-opiskelun edellyttämien opiskelutaitojen puutteisiin.

Kysymys erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen suuruudesta ja järjestämisen tarpeesta on hyvin lukiokohtainen eikä olennaisesti riipu esimerkiksi opetuskielestä, opiskelijan sukupuolesta tai kovinkaan paljoa lukion opiskelijoiden ”yleisestä tasosta”. Tasaisimmin ja suhteellisesti eniten on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta lukioittain katsottuna Lapin ja Itä-Suomen lääneissä. Erot muihin lääneihin ovat tosin pieniä.

4 Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestäminen päivälukioissa

4.1 Tukimuodot

Opetusministeriön toimeksianto ei edellyttänyt erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestämisen tilan selvittämistä, mutta se kuuluu väistämättä tähän kokonaisuuteen. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen saaminen ei tarkoita sitä, että sitä olisi kaikissa lukioissa antanut siihen koulutuksen saanut erityisopettaja. Tukea oli lukuvuonna 2003–2004 järjestetty taulukossa 11 esitettävien tavoin silloin kun sitä oli ollut tarvetta antaa tai yleensä oli voitu antaa. Vastaajilla oli mahdollista valita annetuista vaihtoehtoista vain yksi, koulun tilannetta parhaiten kuvaava.

Vaihtoehtoon *muulla tavoin* kuuluu yleisimmin seuraavia: moniammatillisesti edellä mainittujen vaihtoehtojen erilaisia yhdistelmiä, tukikurssi, jonne opiskelijat seulotaan joko opinto-ohjaajan voimin tai erityisopettajan tilapäisellä konsultaatiolla, starttikursseja ja kertaavia kursseja (tavallaan tukiopestusta), kouluavustaja, yleensä oppilashuollon keinoin, psykologin konsultaatio, opo-kurssilla ja eri aineiden kursseilla kiinnitetään huomiota oppimaan oppimiseen ja oppimistyyliin sekä samalla kartoitetaan mahdollisia oppimisvaikeuksia, kuraattorin palvelut, jokainen opettaja huomioi erityisopetuksen tarpeen mahdollisimman hyvin opetuksessaan peruskoulun erityisopettajan antaman perustiedon pohjalta.

**Taulukko 11. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestäminen
lv. 2003–2004 (% , n = 338)**

ei mitenkään, koska ei ollut tarvetta	7,5
tarvetta olisi ollut mutta koulussamme ei annettu erityisopetusta	33,7
oma erityisopettaja	0,9
useamman lukion yhteinen erityisopettaja	7,8
peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja	8,1
ammattillisen oppilaitoksen kanssa yhteinen erityisopettaja	0,0
ajoittainen erityisopettajan konsultaatio	10,5
opinto-ohjaaja hoiti oman toimensa ohella	15,9
joku muu opettaja hoiti oman toimensa ohella	4,8
koulupsykologi hoiti oman toimensa ohella	1,2
kouluterveydenhoitaja hoiti oman toimensa ohella	1,5
ohjattiin hakemaan opastusta ja tukea koulun ulkopuolelta	0,9
muulla tavoin	7,2

Lukioista noin 31 %:ssa tukea antoi joku muu kuin erityisopettaja. Kyseessä oli yleisimmin opinto-ohjaaja, oman toimensa ohella. Lukioista 27 %:lla on ollut käytössä erityisopettaja vähintään ajoittaiseen konsultaatioon. Noin 34 % lukioista ilmoitti, että tarvetta olisi ollut mutta erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea ei annettu mitenkään. Käytännössä näissäkin lukioissa on opiskelijoita ohjattu hakemaan tukea koulun ulkopuolelta.

Opetuskielen suhteen ei erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestämistavassa ole olennaisia eroja (liite 26). Ruotsinkielisissä lukioissa on harvinaisempaa, että opinto-ohjaaja hoiti sen oman toimensa ohella. Yleisempää on ollut luokka *muulla tavoin*, joka käytännössä tarkoittaa lähinnä moniammatillista tukea kullakin lukiolla käytettävissä olevin voimin. Erityisopettajan palveluja (vähintään ajoittainen konsultaatio) oli käytettävissä 23 %:lla ruotsinkielisistä ja 28 %:lla suomenkielisistä lukioista.

Myös lääneittäin tarkasteltuna näyttää siltä, että suuria eroja ei ole (liite 27). Mainittakoon muutama poikkeama yleisestä linjasta. Lapin läänissä ei ollut yhtään lukiota, joka olisi ilmoittanut, ettei tarvetta ole ollut. Lapin lukioista 50 % ilmoitti, että tarvetta olisi ollut mutta ei erityisopetusta. Erityisopetusta (vähintään erityisopettajan ajoittainen konsultaatio) oli lääneittäin tarjolla seuraavasti: Länsi-Suomi 29,2 %, Etelä-Suomi 28,3 %, Itä-Suomi 27,4 %, Lappi 20,0 %, Oulu 19,5 %. Oulun ja Itä-Suomen lääneissä painottuu muita enemmän pelkkä *erityisopettajan ajoittainen konsultaatio* ja vaihtoehto *opinto-ohjaaja oman toimensa ohella*.

Kuntatyyppin mukaan tarkasteltaessa erityisopettajan palveluja (vähintään ajoittainen konsultaatio) oli käytettävissä seuraavasti: kaupunkimaiset 32 %, taajaan asutut 16 % ja maaseutumaiset kunnat 27 %. Kaupunkimaisissa kunnissa painottuu useamman lukion yhteinen erityisopettaja ja maaseutumaisissa peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja sekä erityisopettajan ajoittainen konsultaatio. Tämä on varsin luonteva ero. Myös opinto-ohjaajan panos on maaseudulla suurempi.

Lukion koollakin on jonkin verran merkitystä. Erityisopetuspalveluja (vähintään ajoittainen konsultaatio) oli käytettävissä seuraavasti: suuret 33 %, keskisuuret 29 % ja pienet lukiot 23 %. Suurissa lukioissa painottuu useamman lukion yhteinen erityisopettaja (kaupunkimaisia kuntia) ja pienissä peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja. Sen sijaan erityisopettajan ajoittainen konsultaatio ja opinto-ohjaajan panos painottuvat osapuilleen samalla tavoin koulun koosta riippumatta.

4.2 Millainen järjestely olisi ollut riittävää?

Jos lukiossa ei ollut lv. 2003–2004 erityisopetusta tai se ei ollut tarpeeseen nähden riittävää, niin millainen *reaalisesti toteutettavissa oleva* järjestely olisi tyydyttänyt erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen? Tähän kysymykseen vastattiin taulukon 12 mukaisesti. Vastaaajia pyydettiin valitsemaan vain yksi vaihtoehto.

Taulukko 12. Riittävä reaalisesti toteutettavissa oleva erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestely (%)

oma kokopäivätoiminen erityisopettaja	3,4
useamman lukion yhteinen erityisopettaja	25,5
peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja	36,7
ammattillisen oppilaitoksen kanssa yhteinen erityisopettaja	1,1
ajoittainen erityisopettajan konsultaatio	18,4
opinto-ohjaaja (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella	4,1
joku muu opettaja (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella	6,4
koulupsykologi (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella	0,7
kouluterveydenhoitaja (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella	0,4
ohjaaminen hakemaan opastusta ja tukea koulun ulkopuolelta	1,5
muu tapa	1,8

Selvästi yleisimmin riittäväksi koettu järjestely olisi peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja. Seuraavaksi yleisimpinä järjestelyvaihtoehtoina tulevat useamman lukion yhteinen erityisopettaja ja ajoittainen erityisopettajan konsultaatio. *Muulla tavalla* tarkoitettiin muun muassa seuraavia: kunnan oma erityisopetusyksikkö, oma kokopäivätoiminen opinto-ohjaaja peruskoulun erityisopettajalla tuettuna, moniammatillisesti niillä voimilla, mitä tällä hetkellä on käytävissä, erityisopettajan pitämä lukikurssi, nykyistä harvemman lukion (käytännössä kahden) yhteinen erityisopettaja ja myös maahanmuuttajille oma erityisopetus.

Opetuskielen mukaan tarkasteltaessa ei yleisesti ottaen ole suuria eroja. Yksi selvä ja ymmärrettävä linjaero kuitenkin löytyy: suomenkielisissä lukioissa painottuu enemmän *useamman lukion yhteinen erityisopettaja*, kun taas ruotsinkielisissä lukioissa tasaisemmin muutkin vaihtoehdot. Kovin monessa kunnassa ei yhtä useampaa ruotsinkielistä lukiota olekaan. Molemmissa suosituin vaihtoehto olisi *peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja* (ks. liite 28.).

Myöskään läänin mukaan tarkasteltuna ei suuria eroja ole (liite 29). Etelä-Suomessa suosituin vaihtoehto oli *useamman lukion yhteinen erityisopettaja*. Muutaman suuren kunnan ominaispiirteet ja mahdollisuudet näkyvät. Muutoin suosituin vaihtoehto olisi *peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja*.

Kuntatyyppin mukaan tarkasteltaessa voidaan havaita selviä eroja, jotka kuvastavat todellisia toimintamahdollisuuksia. Kaupunkimaistumisen myötä kasvaa *useamman lukion yhteisen erityisopettajan* osuus ja kaupunkimaisissa kunnissa se on ykkösvaihtoehto. Maaseutumaisuuden kasvaessa lisääntyy vaihtoehtojen *peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja*, *erityisopettajan ajoittainen konsultaatio* ja *opinto-ohjaaja koulutusta saatuaan* osuus. Suosituin vaihtoehto sekä taajaan asutuissa kunnissa että maaseutumaisissa kunnissa on *peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja*.

Samoin koulun koon mukaan tarkasteltuna ovat erot selvät, ja ne liittyvät osittain lukioden sijaintilääniin ja kuntatyyppiin. *Useamman lukion yhteinen erityisopettaja* painottuu keskisuurissa ja suurissa lukioissa suosituimpana vaihtoehtona ja *peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja* ja *erityisopettajan ajoittainen konsultaatio* pienissä lukioissa. Lukioden alueellisen verkon koostumus ja toimintaolosuhteet muutoin suhteessa perusopetukseen määrittävät toivottua erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen reaalista järjestämistapaa. Tämä näkyy samankaltaisena jo toteutuneissa järjestelyissä ja myös toivottu suunta on pääosin sama.

4.3 Tuen muodot lukuvuonna 2004–2005

Lukuvuonna 2004–2005 lukioden käytössä olevat erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muodot jakautuivat taulukossa 13 esitettävällä tavalla. Vastaajat ovat voineet merkitä annetuista vaihtoehdoista useammankin ja näin myös tehneet. Tässä esitettävät prosenttiyksiköt eivät summaudu sataan.

Taulukko 13. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muodot lv. 2004–2005 (%)

ei mitään	9,0
lukitesti tai muu testaus tarvittaessa	67,8
kielellisen alueen seulonnat kaikille lukion aloittaville ja muu testaus tarvittaessa	20,0
opinto-ohjaajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi	29,3
koulupsykologin pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi	1,0
asiaan perehtyneen aineopettajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi	11,3
erityisopettajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi	10,1
opinto-ohjaajan antama jatkuva konsultointi	54,3
koulupsykologin antama jatkuva konsultointi	15,8
erityisopettajan antama jatkuva konsultointi	19,7
jonkun muun asiaan perehtyneen opettajan antama jatkuva konsultointi	8,1
kouluavustajat	2,7
jokin muu tukimuoto	15,2

Vastausvaihtoehtoon *ei mitään* sisältyy lukioita, joilla ei ole ollut tarvettakaan erityisopetuksen järjestämiseen. Näitä on vajaa neljäsosa. Siis noin 7 %:ssa lukioista ei ollut mitään yllämainituista tukimuodoista vaikka tarvetta olisikin ollut.

Vaihtoehto *jokin muu tukimuoto* sisältää seuraavia: koulukuraattori, johdantokurssi oppimistyyleistä, kaikille ykkösille metodikurssi (kokonainen tai puolikas), oppimismenetelmäkurssi, kielten ja matematiikan tukikurssit heikoille oppilaille, erityisopetusyksikön palvelut, peruskoulun erityisopettaja oman toimensa ohella testannut joitakin vaikeita tapauksia, aikuislukion lukukurssin markkinoiminen selvästi lukihäiriöisille opiskelijoille, ryhmänohjaajan antama ohjaus, rehtorin jatkuva tuki, ainetutoropettajat plus klinikat, kouluterveydenhoitaja, opinto-ohjaajan ja aineenopettajien yhdessä pitämä oppimisen tukemisen kurssi, ryhmänohjaajien kouluttaminen, lukitesti kaikille lukio-opiskelun aloittaville, rehtori ja kanslisti oman toimensa ohella, kaikki opettajat, ryhmänohjaajan jatkuva konsultointi,

kuntoutusneuvoja tavattavissa kerran viikossa, opinto-ohjaajan satunnainen konsultaatio, peruskoulun erityisopettajan antama konsultaatioapu tarvittaessa, ohjaaminen koulun ulkopuoliseen apuun, oppilashuoltotyöryhmä, lukitesti kaupungin toisessa lukiossa, opinto-ohjauksen tunneilla, aineenopettajat oman aineensa opetuksen yhteydessä, opinto-ohjaajan yksilöohjaustunneilla, kielitesti maahanmuuttajille.

Yleisimmät muista tukimuodoista olivat koulukuraattori, metodikurssi opintojen alkuun, tuen sisällyttäminen opinto-ohjaukseen ja erilaisten toimijoiden moniammatillinen tuki yhteistyössä oppilashuoltoryhmän kanssa. Vaihtoehtoluettelon nähtyään voisi ajatella, että tukea riittää. Mutta voi myös ajatella, eikö kaikilla luetelluilla toimijoilla ole omaankin toimenkuvaansa liittyvät tehtävänsä. Joka tapauksessa voidaan todeta, että tukikeinoja on etsitty ja löydetty.

Lukitesti tai muu testaus tarvittaessa on ollut käytössä noin 68 %:lla lukioista. Toiseksi yleisin tuen muoto on opinto-ohjaajan antama jatkuva konsultointi (54,3 %). Erityisopettajan antama jatkuva konsultointi on ollut käytössä noin 20 %:lla lukioista.

Suhteellisesti useammassa ruotsin- kuin suomenkielisessä lukiossa on ollut sekä erityisopettajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi että erityisopettajan jatkuvaa konsultointia. Myös muut pedagogisen tuen muodot ovat yleisempiä (ks. liite 30). Koulun koon suhteen tarkasteltuna erona on se itsestäänselvyys, että mitä suurempi lukio sitä enemmän ja monipuolisempia tuen muotoja on käytettävissä (liite 31). Yleisimmät tuen muodot ovat kaikissa koulukokoluokissa kuitenkin samat: lukitesti, opinto-ohjaajan antama konsultointi ja opinto-ohjaajan pitämä oppimisen tukemisen kurssi.

Lääneittäin tarkasteltuna ainoat selvät systemaattiset erot ovat: 1) Etelä-Suomessa erityisopettajapalveluja on suhteessa paremmin käytettävissä kuin muualla Suomessa ja 2) tuen muotojen kirjo on Etelä-Suomessa laajempi kuin muualla (yhteys lukiodien keskimääräiseen kokoon, joka Itä-Suomessa ja Lapissa pienin). Esimerkiksi Lapin ja Itä-Suomen lääneissä tuen muodot keskittyvät pääosin kolmeen: lukitesti tai muu testaus tarvittaessa, opinto-ohjaajan antama konsultointi ja oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi. Nämä ovat toki yleisimmät muodot kaikissa muissakin lääneissä, mutta niissä on myös muita vaihtoehtoja tasaisemmin tarjolla (liite 32).

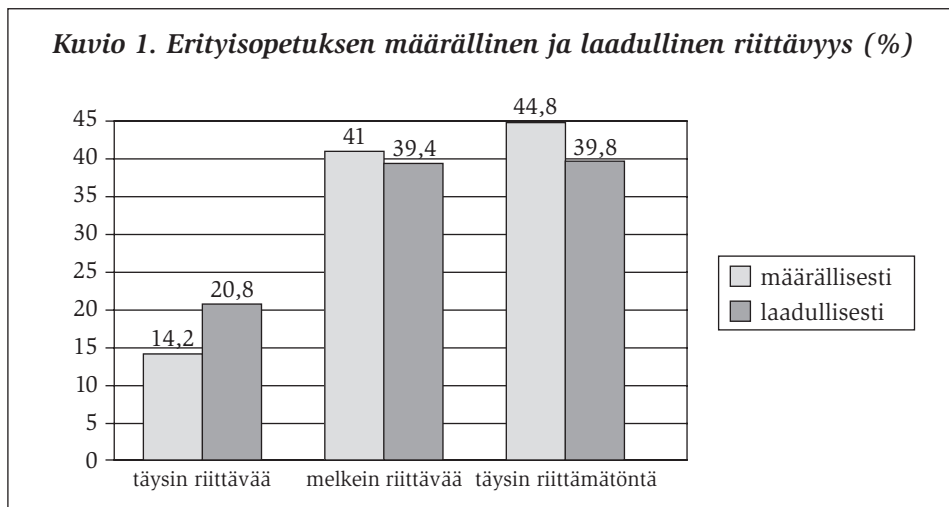
Kuntatyyppin mukaan tarkasteltaessa yleisimmät tukimuodot ovat kuntatyyppistä riippumatta samat: lukitesti tai muu testaus tarvittaessa,

opinto-ohjaajan antama jatkuva konsultointi ja pitämä tukikurssi. Eroa syntyy lähinnä siinä, että kaupungeissa keinovalikoima on laajempi ja erityisopettajapalvelut paremmin saatavilla. Maaseutukoulut ovat enemmän lukitestin ja opinto-ohjaajan panoksen varassa (liite 33). Tässä yhdistyvät taustamuuttujina lääni ja koulun koko. Etelän suurissa lukioissa on laajin tukivalikoima ja pohjoisen ja idän pienissä suppein. Tämä havainto ei ole yllättävä eikä välttämättä merkittäväkään. Ratkaisevinta lopulta on tuen koettu sekä laadullinen että määrällinen riittävyys.

4.4 Tuen riittävyys

Lukioiden erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen määrällinen ja laadullinen riittävyys (%) lukuvuonna 2004–2005 arvioitiin seuraavanlaisiksi:

Etenkin riittämättömyysluvut ovat korkeita suhteessa aiemmin esitettyyn erityisopetuksen tarpeen määrään. Osaltaan tämä johtuu tässä käytetyn asteikon suppeudesta ja osaltaan siitä, että kysymys on hieman eri asioista. Riittävyyslukuja tarkasteltaessa on syytä pitää mielessä, että erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeessa on määrittelystä riippuen 5–10 % lukioiden opiskelijamäärästä. Erityisopetuksen riittävyysluvut siinänsä pitävät paikkansa mutta niitä on suhteutettava käsiteltävän ongelman laajuuteen.

Tarpeeseen nähden *määrällisesti* täysin riittäväksi erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen arvioi 14,2 % niistä lukioista, joilla tarvetta oli (n = 320). *Laadullisesti* täysin riittävää oli erityisopetus 20,8 %:lla lukioista. Laatu näyttäisi riittävän paremmin kuin määrä. Voitaisiin sanoa, että lukioiden toimet erityisen pedagogisen tuen järjestämisessä ovat olleet oikeansuuntaisia mutta vielä toistaiseksi riittämättömiä. Laadun ja määrän riittävyys korrelaatio on .80. Huomattavassa osassa lukioita puuttuu siis sekä määrä että laatu.

Opetuskielen mukaan tarkasteltuna on määrällisen riittävyyden kokemisessa pieni ero (liite 34). Täysin riittäväksi tuki koetaan 13,8 %:ssa suomenkielisistä ja 20,8 %:ssa ruotsinkielisistä lukioista. Täysin riittämättömäksi määrä koetaan 43,8 %:ssa suomenkielisistä ja 54,2 %:ssa ruotsinkielisistä lukioista. Ruotsinkielisissä lukioissa jakauma on selvemmin joko-tai-luonteista. Sama piirre näkyy myös laadullisen riittävyyden kokemisessa: täysin riittävää suomenkielisissä 20,3 %, ruotsinkielisissä 29,2 % ja täysin riittämätöntä suomenkielisissä 39,0 %, ruotsinkielisissä 41,7 % (liite 35).

Lääneittäin tarkasteltuna näyttää siltä, että suhteellisesti eniten määrällistä riittämättömyyttä koetaan olevan Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Oulun lääneissä. Lappi ja Länsi-Suomi sijoittuvat määrällisesti lähinnä luokkaan *melkein riittävää* (taulukko 14).

Taulukko 14. Erityisopetuksen määrällinen ja laadullinen riittävyys tarpeeseen nähden lv. 2004–2005 lääneittäin (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi	Yht.
Määrällinen riittävyys						
täysin riittävää	13,1	17,7	8,0	14,3	15,0	14,2
melkein riittävää	34,3	42,5	44,0	40,0	60,0	41,0
täysin riittämätöntä	52,5	39,8	48,0	45,7	25,0	44,8
Laadullinen riittävyys						
täysin riittävää	21,2	26,5	12,0	17,1	15,0	20,8
melkein riittävää	34,3	42,5	36,0	40,0	55,0	39,4
täysin riittämätöntä	44,4	31,0	52,0	42,9	30,0	39,8

Suhteellisesti eniten laadullista riittämättömyyttä koetaan olevan Itä-Suomen, Etelä-Suomen ja Oulun lääneissä. Samat läänit ovat siis kärjessä sekä määrällisessä että laadullisessa riittämättömydessä, tosin hieman eri

järjestyksessä. Lapin ja Länsi-Suomen läänit sijoittuvat myös laadullisen tarpeen suhteen lähinnä luokkaan *melkein riittävää*. Suhteellisesti eniten lukioita, joissa laatu koetaan täysin riittäväksi, on Länsi-Suomen (26,5 %) ja Etelä-Suomen (21,2 %) lääneissä.

Koulun koon mukaan tarkasteltuna määrällisesti täysin riittämättömäksi koettiin erityisopetus / erityinen pedagoginen tuki seuraavasti: pienet lukiot 36,4 %, keskisuuret 53,0 % ja suuret 49,2 %. Laadullisen riittävyyden/riittämättömyyden kokemus noudattaa määrällistä riittävyyttä tasaisempaa jakaumaa, joskin suhteellisesti enemmän on keskisuuria ja suuria lukioita, joissa laatukin on koettu riittämättömäksi.

Kuntatyyppin mukaan määrällisesti täysin riittämättömäksi koettiin erityisopetus / erityinen pedagoginen tuki seuraavasti: kaupunkimaiset kunnat 51,6 %, taajaan asutut 45,6 % ja maaseutumaiset 34,0 %. Täysin riittävää erityisopetuksen koettiin olevan 18,4 %:ssa maaseutumaisista, 13,4 %:ssa kaupunkimaisista ja 8,8 %:ssa taajaan asutuista kunnista.

Laadullisesti täysin riittämättömäksi erityisopetus puolestaan koettiin seuraavasti: kaupunkimaiset kunnat 43,3 %, taajaan asutut kunnat 40,4 %, maaseutumaiset kunnat 34,0 % Laadullisesti täysin riittävää erityisopetus on ollut 24,2 %:ssa kaupunkimaisista, 8,8 %:ssa taajaan asutuista ja 22,3 %:ssa maaseutumaisista kunnista. Taajamat sijoittuvat lähinnä luokkaan *melkein riittävää* (50,9 %).

Karkeasti yleistäen voidaan todeta, että riittävimmäksi erityinen pedagoginen tuki on koettu maaseutumaisissa kunnissa ja pienissä lukioissa. Toisaalta tiedetään, että suurissa lukioissa on laajin tukivalikoima ja pienissä suppein ja että erityisopetuksen kokonaistarve on suhteellisesti tarkasteltuna samaa luokkaa lukion koosta riippumatta. Näiden tietojen perusteella on vaikea välttyä johtopäätökseltä, että ainakin erityisen pedagogisen tuen tarjonnassa lukion koolla on väliä. Pienissä lukioissa tuen tarpeessa olevien määrä on absoluuttisina lukuina kuitenkin pieni ja helpommin havaittavissa. Monesti pieni maaseutulukio myös on peruskoulun kupeessa, jolloin seurantatieto välittyy periaatteessa helpommin. Nämä seikat kävivät ilmi myös vastaajien vapaassa kommentoinnissa.

4.5 Erityisopetuksen järjestämisestä: kommentteja

Vastaajilla oli mahdollisuus kommentoida sekä kyselyä yleensä että erityisopetuksen tilannetta vapaamuotoisesti joko suoraan verkkolomakkeeseen tai sähköpostitse. Kommentteja tuli erittäin runsaasti. Asia kiinnostaa. Yleinen piirre erityisopetuksen tarpeeseen liittyvässä kommentoinnissa oli tarpeen kasvu ja varhaisemman asiaan puuttumisen tärkeys:

”On syytä pikaisesti tehdä jotain erityisopetuksen/tukiopetuksen turvaamiseksi ja kehittämiseksi. Monet vaikeudet ovat nyt siirtyneet lukioihin. Seuraava porras on korkeakouluissa, ellei jotain tehdä ajoissa. Lukihäiriöisten suhteen on tehty hyvää työtä.”

”Lukion erityisopetus on mielestäni välttämätöntä nykyisin. Toisaalta pieniin opetusryhmiin opetuksen ja erityisavun painottaminen jo esiasteella vähentäisi erityisopetuksen tarvetta lukiossa. On hölmöläisen hommaa tehdä pitkäaikaista, laajaa ja ehkä hyödyttömäkin työtä lukiossa asioissa, joita voisi ehkä kohentaa jo esikoulussa/päiväkodeissa. Homma riippuu hyvästä ja aikuismaisesta tahdosta.”

”Erityisopetuksen tarve tulee jatkuvasti lisääntymään yhä laajemman osan ikäluokasta valitessa lukio-opinnot. Tilanteeseen vaikuttaa myös äidinkielen kirjon laajeneminen. Valtakunnallisesti asia on lähes hoitamatta.”

”Erityisopettajista on puutetta myös perusopetuksen puolella, joten lukioon heidän palvelujaan ei tahdo riittää senkään vertaa. Edes lukitestiä teettämiseen ei tahdo löytyä aikaa. Myös sosiaali- ja terveystieteiden alan ammattilaisista on puutetta.”

”Lukioon tulee useita opiskelijoita, joilla näyttää olevan lukihäiriö mutta joita ei ole testattu. Ulkopuolisen testin hinta on monille huoltajille esteenä eikä koululla ole siihen varattuja rahoja.”

”Lukioissa tuki- ja erityisopetuksen resurssien puute on suuri. Tukiopetuksen rahat irrotetaan ns. lukioresurssista, jonka käytölle on monia muitakin paineita.”

Yksi avaintekijä tilanteen korjaamisessa on tietysti erityisopettajan palkkaaminen sinne, missä tarve on suurin mutta myös muita ehdotuksia esitettiin ja niitä on toteutettukin (ks. myös luku 4.3). Uusien opetussuunnitelmien laadinnassa on paneuduttu opiskelijoiden tukitoimien kokonaisuuteen.

”Tässä kaupungissa on kolme lukiota ja oppilasmäärä yli tuhat. Tarvitsisimme lukioiden käyttöön ainakin yhden kokopäivätoimisen erityisopettajan, joka testaisi kaikki ykkösluokkalaisten oppimishäiriöt ja rahaa tukiopetukseen.”

”Tampereen kaupungilla on mielestäni erityisopetusvisiot lukiossa hyvät. Siellä panostetaan päteviin erityisopettajiin ja halutaan nähdä vaivaa. Lukioitten tai toisen asteen yhteiset erityisopettajat ovat myös tarpeen. Miksi muuten erityisopetuskoulutukseen ei oteta enempää väkeä vaikka tarjokkaita koulutettavia on kuulemani mukaan runsaasti? Onko tämäkin kysymys työvoimapolitiittinen?”

”Osa-aikaisen erityisopettajan palveluja voisimme kokeilla ja kartoittaa erityisopetuksen todellinen tarve. Lukitestaukset ostamme x kaupungin palveluksessa olevalta erityisopettajalta (hänen omalla aikanaan).”

”Jokin helposti tulkittava oppimisvaikeuksia kartoittava testi olisi tarpeen kaikille lukionsa aloittaville.”

”Erityisopetuksen järjestämisessä siirtotietojen saaminen yläkouluilta on tärkeää. Toiselle asteelle tarvitaan erityisopetuksen erityinen resurssointi. Tämä toteutuu vasta, kun kunnat velvoitetaan se järjestämään esimerkiksi opiskelijamäärään suhteutettuna.”

”Lukion erityisopetus on hankala asia, koska erityisopettajan olisi oltava myös muodollisesti pätevä antamaan ko. opetusta. Järkevin ja realistisin erityisen tuen antamismuoto lukiossa mielestäni on kouluttaa kaikki opettajat perustiedoin.”

”Kuluvana lukuvuonna valmistuu uusi opetussuunnitelma. Tässä yhteydessä on paneuduttu erityisopetukseen perusteellisesti. Tavoitteemme on, että pystymme löytämään jokaisen erityisopetusta tarvitsevan opiskelijan ja järjestämään hänelle tarvittavat tukitoimet.”

”Tavoitteena on päästä vähitellen tästä tilanteesta rakentamalla lukioihin moniammatillista palvelujärjestelmää ja näkemällä opiskelijoiden tukeminen koko koulu yhteisön yhteisenä asiana.”

”Lukiomme oppilashuoltotyöryhmä käy jaksoittain läpi oppilaitten oppimisvaikeudet ja tiedottaa niistä kotiin/oppilaille. Vaikeimmissa tapauksissa oppilas kutsutaan kouluun vanhempien kanssa keskustelemaan ongelmista ja niiden ratkaisusta.”

”Meillä on pieni lukio, jossa oppilaat tunnetaan jo peruskoulusta lähtien ja voidaan ottaa huomioon hyvin yksilöllisesti. Tällöin on vaikeaa erotella mikä on erityistä tukea ja mikä meidän tavallista toimintaamme.”

Myös vapaamuotoisista kommenteista kävi ilmi, että erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestämisen tarve ja järjestämistapa on hyvin lukio- ja paikkakunta-kohtaista. Joissakin lukioissa tarvitaan omaa tai yhteistä erityisopettajaa ja joillekin lukioille riittäisi ajoittainen konsultaatio yhdistettynä koko henkilöstön moniammatilliseen tukeen. Esitettiin toki myös ihmettelevä ja haastava kysymys:

”Onko lukio sopiva opiskelupaikka erityisopetuksen tarpeessa oleville?”

4.6 Erityisopettajan rooli lukiossa: keskusteluja erityisopettajien kanssa

Helsingin kaupungin lukioiden erityisopettajien kanssa keskustelimme keväällä 2004 myös erityisopettajan roolista ja asemasta lukiossa. Pitkän ammatillisen kokemuksen, perusopetuksenkin puolelta, omaavien opettajien näkemyksissä ja arjen kokemuksissa painottuivat yhteisöllisyys ja moniammatillisuus, jotka alkavat jokaisen aineenopettajan roolista.

”Jokainen opettaja on asiantuntija oman oppiaineensa oppimaan oppimisessa, pitäisi opettaa miten historiaa luetaan, biologiaa luetaan. Onneksi tämä on uusissa opseissa ensimmäisen kerran todettukin. Periaatteessa jakso jo olisi hyvä aloittaa niin, että mitä tällä jaksolla käydään läpi ja miten opiskellaan ja millä mitataan, mihin kysymyksiin pitäisi osata vastata kurssin jälkeen. Suurin osa opiskelijoiden ongelmista on motivointi- ja asennekysymyksiä. Olen näistä asioista puhunut myös opettajille koulutustilaisuuksissa ja he ovat olleet todella kiinnostuneita siitä, miten huomioidaan se kun luokka on täynnä erilaisia oppijoita.”

”Aineenopettaja ohjaa aineensa oppimaan oppimista, ryhmänohjaajat ja opinto-ohjaaja tukevat ja auttavat. Jos jollakin opiskelijalla on vaikeuksia, niin sitten nämä kaikki tehostavat toimintaansa. Mutta jos siitä huolimatta on joillakin vaikeuksia, niin sitten on moniammatillinen yhteistyö eli opiskelijahuoltoryhmä, johon tuodaan se asia. Sitten katsotaan, voisiko erityisopettaja auttaa, vai terveydenhoitaja, jos on taustalla vaikka syömishäiriö niin kuin meidän koulussa on paljon, vai psykologi. Mutta ensisijaisestihan se on koko koulun tehtävä se erityisen tuen antaminen jokaisen omalla alueellaan.”

Erityisopettajan ja aineenopettajan roolit ovat selkeästi erilliset. Erityisopettaja ei opeta aineita. Sen sijaan ryhmänohjaajien ja opinto-ohjaajan toimenkuvat limittyvät erityisopettajan toimenkuvaan:

”Aika pienellä satsauksella yhteiskunnallisesti voidaan viedä eteenpäin aikamoinen määrä nuoria siihen vaiheeseen, että heillä on jo joku käsitys siitä mikä olen ja mihin pystyn. Tärkeä juttu on myös se, että me ei kynsin hampain yritetä pitää joka iikkoa lukiossa vaan koko ajan on menossa myös arviointi ja keskustelu opiskelijan kanssa siitä, onko tämä nyt sinulle lopulta tarpeellinen paikka. Satsaatko sinä väärin asioihin? Siis että he lähtisivät muualle hallitusti eikä yksikseen haparoiden.”

Eikö esimerkiksi opinto-ohjaajan ja psykologin voimin selvitä?

”Juuri keskusteltiin psykologin kanssa ja hän oli sitä mieltä, että nyt on psykologista tullut sellainen ihmeavain, että kaikki asiat ratkeavat kun koululla on psykologi. Odotukset ovat kovat. Eihän psykologi voi tehdä yksilöterapiaa kaikkien kanssa mutta sitä he tekevät eivätkä ole niin innostuneita ennaltaehkäisevästä toiminnasta koko koulun tasolla esimerkiksi valistuksen ja informoinnin kautta. Ja asiakkaita on joka

koululla aivan riittävästi. Eikä kaikilla kouluilla ole psykologipalveluja. Tarvitaan moniammatillinen yhteistyö.”

”Koulupsykologi pystyisi kyllä varmaan tekemään testauksia. Sitä on joskus toivottukin, että me niistä testauksista välillä päästäisiin eroon. Me kuitenkin ollaan mieluummin enemmän pedagogeja ja oppimisen ohjaajia kuin testaaajia. Psykologilta puuttuu pedagoginen koulutus, todennäköisesti. Me ollaan enemmän opettajia. Opokurssilla käydään lyhyesti oppimiseen liittyviä asioita ja ne tulee vähän niin kuin opiskeluteknisinä juttuina jotka soveltuu kaikille, yleisiä ohjeita miten kannattaa opiskella ja suunnitella opintoja. Me ollaan enemmän perehdytty erilaisiin oppimisasioihin eli mitä kaikkea muuta voi tuoda opiskelustrategioihin kuin yleisiä ohjeita. Meillä on selkeä erityispedagoginen tausta ja me ymmärretään erityisvaikeuksia ja osataan myös paremmin etsiä kullekin parhaiten sopivaa opiskelutapaa. Ja opinto-ohjaajat ovat muutenkin kamalan työllistettyjä pelkästään lukion käytännön asioissa. Meillä on erityispedagoginen tietotaito, jolla mm. konsultoida aineenopettajia. Onneksi alkaa vähemmän ja vähemmän aineenopettajatkin ajatella, että jos on joku joka tarvitsee erityisempää tukea, niin menköön sitten muualle kuin lukioon. Aletaan huomata, ettei tässä ole kysymys älykkyydestä.”

Millä ehdoilla lukion erityisopetuksesta ei tarvitse puhua? Mitä pitäisi tapahtua? Pitäisikö lukioon pääsyä vaikeuttaa? Eikö nämä tukijutut pitäisi hoitaa lähinnä perusopetuksessa? Nämä eivät ole helppoja eivätkä yksioikoisia kysymyksiä:

”Enpä tiedä. Tänne tulee yli ysin keskiarvolla porukkaa koko valtakunnasta ja minulla on ollut 12–16 opiskelijaa per kurssi ja joka viikko käy opiskelijoita keskustelemassa. Ja sitten on heikomman keskiarvon koulujen tapaukset. Miten maailma voi muuttua, kun tässä on jo koko kirjo? Ihme varmaan pitäisi tapahtua. On sitä tietysti tähänkin asti pärjätty ilman. Olen miettinyt että onko tämä sitä, että ennen tällaiset asiat hoidettiin perhepiirissä ja nykyisin esimerkiksi opinto-ohjaajan merkitys on valtava. Tästä on tullut niin kompleksinen koko yhteiskunnasta. Eivät vanhemmat enää hallitse koko koulusysteemiä ja sen kaikkia vaihtoehtoja. Ja sitten on nämä heikoin lenkki -jutut, kun koko ajan joku hylätään tai pudotetaan pois. Nämä nuoret syyttömät joutuvat tähän kierteseen jo aikaisin, tähän meidän systeemiin. Tässä koulusysteemissä on ihmisen mentävä aukko. Opiskelija pääsee menemään asteelta asteelle, ettei sen ongelmia huomata. Se voi olla hiljainen tai jollain tavoin selittämällä keplotellut.”

”Pitäisi varmaan tapahtua se mitä pitäisi tapahtua koko koulutuksessa, siis että jokainen opettaja olisi tavallaan erityisopettaja. Opettajakoulutukseen olisi sisäänrakennettuna tämä erityinen ajattelu, että oppiminen on jokaisen sisäänrakennettu taito, jonka voi houkutellessa esiin. (Entäs jos nostetaan keskiarvoraja vaikka ysiin?) Ei. Se on rakenteellinen muutos, se muuttaa vain rakenteita mutta ei ihmisiä. Jos haluttaisiin, ettei tarvita erityishenkilöstöä, niin silloin tarvittaisiin koko henkilöstölle tietyt asiat ja asenteet.”

”Nyt jos menisin takaisin ala-asteen opettajaksi, tietäisin miten opettaisin. Samat ongelmat oli joka asteella: miten opiskellaan tehokkaasti, miten lukunopeutta voi kehittää, mitä esteitä voi olla kirjoittamisen aloittamisessa ja motivaatio ja asenteet. Opettaisin oppimaan eikä vain tietoa, että miten tätä kannattaisi opiskella ja pohdittaisiin sitä, muistisääntöjä, mielikuvia, liitettäisiin entiseen ja ennakoitaisiin. Ne puuttuvat joka

asteelta. Tärkeintä on oppia tiedon työstämisen välineitä. Esimerkiksi hidas lukija voi kompensoida puutteensa kokonaisuuden hallinnalla. Mutta en silti moittisi pätkeäkään peruskoulua. Olen ajatellut tätä asiaa jopa niin, että siellä on tehty älyttömän hyvää työtä ja tuettu nuoria, jos heillä on vielä halu lähteä jonnekin jatkoon.”

”Kyllä hoidetaankin. Useimmat näistä opiskelijoista sanovat, että ala-asteella jo huomautettiin asiasta. He olivat käyneet ala-asteella lukiopettajalla ja oppineet lukemaan kenties vähän myöhemmin kuin muut mutta kun se lähti siitä rullaamaan, niin sitten ei enää kiinnitetty asiaan huomiota. He selvisivät ja pärjäsivät ihan hyvin ja pääsääntöisesti ei sitten yläasteella enää kukaan sanonut mitään. Moni heistä myös sanoo, että minä luulin että se on jo hävinnyt (lukivaikeus). Eihän se mihinkään häviä kun se on neurologinen ongelma. Se on ja pysyy mutta se vain vähän vaihtaa muotoansa.”

Mikä on kehityksen suunta?

”Tämä on kasvava ongelma. Yläasteen opinto-ohjaajien kanssa on tästä paljon ja monelta kantilta puhuttu. Sekin pieni pelko meillä on, että yläasteen opinto-ohjaajat alkavat jatkossa ajattelemaan, että kuka tahansa voi tulla lukioon, koska lukiossakin on erityisopettajia. Mutta me ei tehdä täällä samaa työtä kuin yläasteen erityisopettaja eli pidetä jotain pienryhmiä jostain oppiaineesta tai muuta. Jos kognitiiviset taidot eivät riitä, ei lukio ole oikea paikka. Vähän turhan paljonkin välillä tuntuu siltä, että tulee sellaisia opiskelijoita joista itsekin erityisopettajana ajattelee, että eihän tämä opiskelija ikinä tule lukiota suorittamaan. Enkä tarkoita motivaatio- tai asenneongelmia vaan ehkä enemmänkin juuri siitä, että ei vaan taidot ja lahjakkuus riitä ja piste ja sille ei voi mitään. Toivon totisesti, että tällaisten opiskelijoiden määrä ei tule lisääntymään. Tässä tullaan periaatteellisiin kysymyksiin: kuinka pitkälle lukiossa voidaan tukea, kuinka pitkälle siinä mennään. Näitä asioita on mietitty monta kertaa, että mitä me tehdään opiskelijoiden eteen ja mistä syystä ja mihin on vedettävä raja ja sanottava että eikö voitaisi ajatella jotain muuta kuin lukiota.”

Rajoista huolimatta ratkaisut ovat aina yksilökohtaisia:

”Tässä tulee eteen eettinen ja moraalinen kysymys: onko meidän koulujärjestelmä oikealla asialla, jos meillä on esimerkiksi teoreettisesti lahjakas matemaatikko, joka joutuu lukiossa vaihtamaan pitkän matikan lyhyeen, jotta hän selviää vieraista kielistä joista on vitokset. Kannattaako meidän tukea tätä ihmistä, että hän voi pitää pitkän matikan?”

Helsingin kaupunki ei edusta resurssoinniltaan keskivertoa koulutuksen järjestäjää. Resursseja ja toimintamahdollisuuksia on enemmän. Siitä huolimatta edellä esitettyjä näkemyksiä ja kokemuksia voidaan myös yleistää. Yksilötasolla ongelmat ovat kuitenkin kaikkialla samoja. Niiden ratkaisut ja ratkaisumahdollisuudet vain vaihtelevat.

4.7 Yhteenveto

Noin 31 %:ssa lukioita erityistä pedagogista tukea antoi joku muu kuin erityisopettaja, yleisimmin opinto-ohjaaja. Lukioista 27 %:lla on ollut käytössä erityisopettaja vähintään ajoittaiseen konsultaatioon. Noin 34 % lukioista ilmoitti, että tarvetta olisi ollut mutta erityisopetusta ei annettu mitenkään. Suhteessa vähiten erityisopettajapalveluja (vähintään ajoittainen konsultaatio) on ollut saatavilla Oulun ja Lapin lääneissä ja eniten Länsi- ja Etelä-Suomessa. Riittävänä yksittäisenä reaalisesti toteutettavissa olevana erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestelyinä pidettiin yleisimmin peruskoulun kanssa yhteistä erityisopettajaa, erityisesti pienissä lukioissa. Toiseksi yleisin oli useamman lukion yhteinen erityisopettaja. Muutoin on mahdollisen erityisopettajan ohella soveliaimpana tukimuotona pidetty – ja käytännössä uusien opetussuunnitelmien valmistelun myötä tähän suuntaan liikuttukin – moniammatillista yhteistyötä, jossa yhteisen vastuun ohella eri toimijoilla on omat toiminnan painopisteensä. Syy tähän on se, että tuen tarpeen syyt ja laatu vaihtelevat.

Erityisen pedagogisen tuen muodoista oli yleisimmin käytössä lukitesti tai muu testaus tarvittaessa. Seuraavina tulivat opinto-ohjaajan jatkuva konsultaatio ja opinto-ohjaajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi. Muutoin tukimuotojen valikoima on laeva. Tukikeinoja on etsitty ja löydetty.

Tarpeeseen nähden *määrällisesti* täysin riittäväksi erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen arvioi 14,2 % niistä lukioista, joilla tarvetta oli. *Laadullisesti* täysin riittävää oli erityisopetus 20,8 %:lla lukioista. Määrällisesti täysin riittämättömäksi erityisopetus arvioitiin 44,8 %:ssa lukioita ja laadullisesti täysin riittämättömäksi 39,8 %:ssa. Huomattavassa osassa lukioita puuttuu sekä määrä että laatu. Koulujen ja erityisopettajien arvio tilanteesta on, että tarve kasvaa edelleen. Karkeasti yleistäen voidaan todeta, että vähäisistä tukimahdollisuuksista huolimatta riittävimmäksi erityisopetus / erityinen pedagoginen tuki on koettu maaseutumaisissa kunnissa ja pienissä lukioissa. Suurissa lukioissa on laajin tukivalikoima ja pienissä suppein.

5 Erityisopetuksen tarve ja järjestäminen aikuislukioissa

5.1 Lähtökohta

Aikuislukioiden tilanne erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestämisen ja sen tarpeen arvioinnin suhteen on erilainen kuin päivälukioiden. Opiskelijoita tulee ja menee eikä kaikkiin välttämättä ole samantasoista suhdetta kuin päivälukioissa. Tarve on todennäköisesti suurempi kuin päivälukioissa, koska opiskelijajoukko on huomattavan heterogeeninen. Seuraavat opettajien ja erityisopettajan kommentit kuvaavat tämän luvun kirjoittamisen lähtötilannetta.

”Aikuislukioissa on heterogeeninen opiskelijajoukko: lukion aikuislukiossa alusta aloittavia, keskeneräisiä lukio-opintoja jatkavia, ammatillisen tutkinnon pohjalta ylioppilastutkinnon suorittavia, toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijoita, varsinaisia aineopiskelijoita, maahanmuuttajia, mielenterveyskuntoutujia jne. Sisäänotto on jatkuva. Kesken lukuvuoden kouluun tulee runsaasti lukio-opintonsa keskeyttäneitä, joilla jo tullessaan on ongelmia sekä opinnoissaan että muussa elämässään.”

”Erityisopetuksen tarve aikuislukiossa on jo nykyisellään suurta ja näyttää olevan entisestään kasvussa. Tarvetta ei pystytä nykyisillä resursseilla ajoissa tunnistamaan ja niin moni opiskelija lähtee koulusta ensimmäisiin vaikeuksiin törmätessään.”

”Aikuiskoulutuksessa erityisopetusta kaipaavien opiskelijoiden määrä on lisääntynyt, koska yhä useampi ”koulupudokas” haluaa parantaa tilannettaan aikuisena koulutuksen kautta.”

”Ongelmia on laidasta laitaan. Olen kohdannut ensinnäkin sellaisia, joilla on ihan oikeasti lukivaikeus. Ei ole tiedostettu tai saatu apu ei ole riittänyt. Sitten on toiseksi sellaisia, joilla on jotain muita vaikeuksia, voi olla sosiaalisia vaikeuksia mutta myös esimerkiksi psyykkisiä sairauksia, masennusta ja paniikkihäiriöitä. En tietenkään hoida näitä tapauksia mutta voin kuunnella ja ohjata eteenpäin. Jollekulle oli yllätys, että pitää lukea läksyt. Opiskelutekniikassa on puutteita, ei löydetä tekstistä ydinasioita. Kolmas ja suuri ryhmä (ja siihen sisältyy lukivaikeudet) ovat he, jotka eivät ole suorittaneet pitkään aikaan mitään koulussa, eläkeläisiäkin. Kohdalle on sattunut myös mukautetun opetussuunnitelman mukaan opiskelleita. Tämä työ on paljolti kuuntelemista ja asioiden läpikäyntiä, miten opiskelee nyt ja miten olisi hyvä opiskella. Jos olisi enemmän oppilashuoltohenkilökuntaa, niin vähemmän porukat keskeyttäisivät aikuislukiossa. Keskeytyksiä tulee, kun opiskelu käy ylivoimaiseksi.”

Taloudellisista syistä erityisopetuksen tarvetta tiedusteltiin samanlaisella lomakkeella ja samaan aikaan kuin päivälukioistakin. Kaikilta osin lomake ei ollut aivan sopiva, joten aikuislukiot ovatkin täyttäneet lomaketta ”soveltuvuin osin”. Vastaaajina ovat olleet opettajat, opiskelijahuoltohenkilöstö ja rehtori. Kysely lähetettiin suurimpiin aikuislukioihin (N = 34). Ne edustavat noin 75 %:a aikuislukioiden opiskelijamäärästä. Kyselyn ulkopuolelle jäivät lähinnä pienet päivälukioiden ja erilaisten opistojen yhteydessä olevat aikuislinjat. Tosin sähköpostiosoiteluettelon puutteellisuuksien vuoksi ulkopuolelle jäi myös muutama ”suuri” aikuislukio. Voidaan sanoa, että tähän kyselyyn vastanneet aikuislukiot eivät tarkkaan ottaen edusta perusjoukkoa. Kyseessä on harkinnanvarainen näyte, joka volyymiltään kuitenkin vastaa kolmea neljäsosaa koko opiskelijamäärästä. Esitettävät tarvearviot eivät siis välttämättä ole täysin kohdallaan. Erityisopetuksen tarpeen suuruusluokan ja erityisopetuksen järjestämisen tilanteen ne kyllä kertovat.

Kyselyyn vastasi 71 % aikuislukioista. Kaikki olivat suomenkielisiä. Vastanneet lukiot ovat kuntatyyppin ja läänin suhteen käytettyä perusjoukkoa edustavia. Tosin Etelä-Suomi on lievästi aliedustettuna. Vastanneet aikuislukiot edustavat noin 60 %:a kaikkien aikuislukioiden opiskelijamäärästä. Havaintoyksiköiden (= aikuislukioiden) määrä on sen verran pieni (n = 24), että tarkastelu taustamuuttujittain ei ole mielekäästä. On tyydyttävä yleisen tason kuvaukseen. Myöskään opiskeluvuoden suhteen ei erityisopetuksen tarvetta voida tarkastella, koska aikuislukioissa ei tällaista jaottelua edes käytetä.

5.2 Erityisopetuksen tarve

Kokonaistarve

Erityisopetuksen tarve yleisimmällä tasolla ilmenee taulukosta 15. Lukuihin sisältyvät päivälukioiden tapaan sekä erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea jollakin tavoin saaneet että kokonaan vaille jääneet. Luvut ovat prosentteja vastanneiden aikuislukioiden (n = 24) ilmoitetusta koko opiskelijamäärästä.

Taulukko 15. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve syyloukittain (%)

lukivaikeus	3,2
puhehäiriö	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	0,2
tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus	0,3
neurologinen vamma tai kehityshäiriö	0,3
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,3
opiskelijat, joilla pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään	1,9
kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon	4,3
puutteita lukio-opiskelun edellyttämissä perusopiskelutaidoissa	5,1
muu syy (yleisimmin huono kielitaito)	0,3
stressi, suorituspainet, jännittäminen, paniikkihäiriöt	1,8
motivaatio-ongelmat	5,2

Eniten erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta tuottavat puutteet lukio-opiskelun edellyttämissä opiskelutaidoissa, kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon ja lukivaikeudet. Prosenttiosuudet ovat päivälukioita korkeammat.

Erityisopetuksen suppeamman määrittelyn (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) mukaan on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve 6,3 %. Kun tähän lisätään luokat *kognitiiviset taidot*, *puutteita opiskelutaidoissa* ja *muu syy*, päädytään lukuun 16 % (= laajempi määrittely). Jos vielä lisätään *stressi ym.*, ollaan luvussa 17,8 %. Ja jos vielä lopuksi lisätään luokka *motivaatio-ongelmat*, päädytään lukuun 23 % (= laajin määrittely). Keskihajonnat ovat hieman pienempiä kuin päivälukioissa: suppeammassa määritelmässä 5,1 ja laajemmassa määritelmässä 12,1. Hajonnat kuitenkin osoittavat, että aikuislukioissakin erityisopetuksen tarve on hyvin oppilaitoskohtaista.

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea jollakin tavalla saaneet jakautuivat eri syyloukkiin seuraavasti (taulukko 16):

Taulukko 16. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet syyloukittain (%)

lukivaikeus	0,7
puhehäiriö	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	0,1
tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus	0,1
neurologinen vamma tai kehityshäiriö	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1
opiskelijat, joilla pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään	0,0
kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon	0,6
puutteita lukio-opiskelun edellyttämässä perusopiskelutaidoissa	0,7
muu syy (yleisimmin huono kielitaito tai masennus)	0,0
stressi, suorituspainee, jännittäminen, paniikkihäiriöt	0,1
motivaatio-ongelmat	2,1

Tukea on annettu eniten motivaatio-ongelmiin. Tämä ei varsinaisesti kuulu erityisopettajan vaan pikemminkin kaikkien opettajien toimenkuvaan. On lähdetty siitä mistä ilmeisesti on syytä lähteäkin ja mihin voidaan puuttua. Seuraavina tulevat lukivaikeus, kehittymättömät kognitiiviset taidot ja puutteelliset opiskelutaidot kuten edellisen taulukon perusteella odotettavaa olikin. Erityisopetuksen suppeamman määrittelyn mukaan on tukea saanut 1,1 % ja laajemman 2,4 % opiskelijoista. Jos vielä laajimman määrittelyn mukaan lisätään *stressi ym.* ja *motivaatio-ongelmat*, päädytään lukuun 4,6 %.

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea kokonaan vaille jääneet

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea kokonaan vaille jääneistä suhteellisesti eniten olisi tukea tarvinnut puutteellisiin opiskelutaitoihin, kehittymättömiin kognitiivisiin taitoihin ja lukiongelmiin (taulukko 17). Myös motivaatio-ongelmat ovat vahvasti esillä.

**Taulukko 17. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvitsevat mut-
ta vaille jääneet (%)**

lukivaikeus	2,5
puhehäiriö	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	0,1
tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus	0,2
neurologinen vamma tai kehityshäiriö	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2
opiskelijat, joilla pääasiallista syytä ei pystytty erittelemään	1,9
kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon	3,7
puutteita lukio-opiskelun edellyttämässä perusopiskelutaidoissa	4,4
muu syy (yleisimmin huono kielitaito tai masennus)	0,3
stressi, suorituspaineeet, jännittäminen, paniikkihäiriöt	1,7
motivaatio-ongelmat	2,9

Suppeamman määrittelyn mukaan on kokonaan vaille erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea jäänyt 5,2 % ja laajemman 13,6 % opiskelijois-
ta.

**5.3 Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen
järjestäminen***Tukimuodot*

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea oli lukuvuonna 2003–2004 järjestetty alla esitettävien tavoin silloin kun sitä oli ollut tarvetta antaa tai yleensä oli voitu antaa. Vastaajien oli mahdollista valita annetuista vaihto-
ehdoista vain yksi, tilannetta parhaiten kuvaava.

**Taulukko 18. Erityisopetuksen/erityisen pedagogisen tuen järjestäminen lv.
2003–2004 (% , n = 24)**

ei mitenkään, koska ei ollut tarvetta	4,2
tarvetta olisi ollut mutta koulussamme ei annettu erityisopetusta	50,0
oma erityisopettaja	4,2
useamman lukion yhteinen erityisopettaja	20,8
ajoittainen erityisopettajan konsultaatio	4,2
opinto-ohjaaja hoiti oman toimensa ohella	12,4
joku muu opettaja hoiti oman toimensa ohella	4,2

Tukimuotoluettelo on huomattavasti lyhyempi kuin päivälukioiden vastaava. Absoluuttisina lukuina prosentit tarkoittavat esimerkiksi sitä, että vain yhdessä aikuislukiossa ei ollut erityisopetuksen tarvetta ja vain yhdessä aikuislukiossa oli ja on edelleen oma erityisopettaja. Yleisin erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muoto on ollut useamman lukion yhteinen erityisopettaja. Puolet aikuislukioista oli kokonaan vailla erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea vaikka tarvetta olisi ollut.

Millainen järjestely olisi ollut riittävää?

Jos aikuislukiolla ei ollut lv. 2003–2004 erityisopetusta tai se ei ollut tarpeeseen nähden riittävää, niin millainen *reaalisesti toteutettavissa oleva* järjestely olisi tyydyttänyt erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen? Tähän kysymykseen vastattiin taulukossa 19 esitettävällä tavalla. Vastaaaja pyydettiin valitsemaan vain yksi vaihtoehto.

Taulukko 19. Riittävä reaalisesesti toteutettavissa oleva erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestely (%)

oma kokopäivätoiminen erityisopettaja	11,1
useamman lukion yhteinen erityisopettaja	61,1
opinto-ohjaaja (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella	16,6
koulupsykologi (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella	5,6
opiskelijoiden ohjaaminen hakemaan opastusta ja tukea koulun ulkopuolelta	5,6

Aikuislukioista 25 % ei vastannut tähän kysymykseen. Yleisimmin riittäväksi koettu järjestely olisi useamman lukion yhteinen erityisopettaja eli sama kuin yleisin vallitseva käytäntökin on ollut.

Tuen muodot lukuvuonna 2004–2005

Lukuvuonna 2004–2005 oli aikuislukioilla erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muodoista käytössä alla esitettäviä. Vastajat ovat voineet merkitä annetuista vaihtoehdoista useammankin. Tässä esitettävät prosenttiosuudet eivät summaudu sataan.

Taulukko 20. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muodot lv. 2004–2005 (%)

ei mitään	20,8
lukitesti tai muu testaus tarvittaessa	50,0
kiellellisen alueen seulonnat kaikille lukion aloittaville ja muu testaus tarvittaessa	12,5
opinto-ohjaajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi	41,7
asiaan perehtyneen aineopettajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi	16,7
erityisopettajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi	16,7
opinto-ohjaajan antama jatkuva konsultointi	45,8
erityisopettajan antama jatkuva konsultointi	29,2
jonkun muun asiaan perehtyneen opettajan antama jatkuva konsultointi	8,3

Vastausvaihtoehtoon *ei mitään* sisältyy yksi aikuislukio, jolla ei ole ollut tarvettakaan erityisopetukseen. Kun tämä otetaan huomioon, niin noin 17 %:ssa aikuislukioista ei ollut mitään yllämainituista tukimuodoista vaikka tarvetta olisikin ollut.

Lukitesti tai muu testaus tarvittaessa on ollut käytössä puolella aikuislukioista. Toiseksi yleisin tuen muoto on opinto-ohjaajan antama jatkuva konsultointi (45,8 %). Erityisopettajan antama jatkuva konsultointi on ollut käytössä noin 29 %:lla aikuislukioista. Erityinen pedagoginen tuki on ollut hyvin opinto-ohjaajavetoista.

Tuen riittävyys

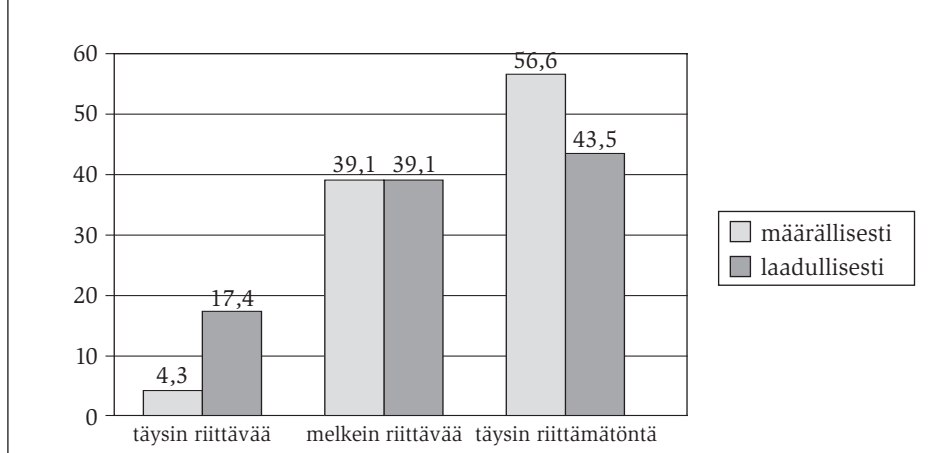
Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen määrällinen ja laadullinen riittävyys lukuvuonna 2004–2005 arvioitiin kuvion 2 esittämällä tavalla. Yksi aikuislukio ei tähän kysymyksen vastannut, koska heillä ei ollut erityisopetuksen tarvetta.

Tarpeeseen nähden *määrällisesti* täysin riittäväksi erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen arvioi 4,3 % niistä aikuislukioista, joilla tarvetta oli (n = 23). *Laadullisesti* täysin riittävää oli erityisopetus 17,4 %:lla aikuislukioista. Laatu siis näyttäisi aikuislukioissakin riittävän paremmin kuin määrä. Tosin lähes puolessa aikuislukioista on sekä määrä että laatu tarpeeseen nähden riittämätöntä. Laadun ja määrän korrelaatio on .70.

Erityisopetusta on järjestetty hyvin harvassa aikuislukiossa, ja puutetta on sekä määrästä että laadusta. Käytännössä tarjolla on lähinnä opinto-oh-

Kuvio 2. Erityisopetuksen määrällinen ja laadullinen riittävyys (%)

jaajan pitämiä yleisiä oppimisen tukemiseen liittyviä kursseja, mahdollisuus lukitestaukseen ja opinto-ohjaajan ”jatkuva seuranta”. Kysymys on pohjimiltaan resurssoinnista:

”Kunnan talous vaikuttaa liikaa siihen, miten tukea saa ja miten opetukseen yleensä resursoidaan. Korvamerkitty raha lienee ainoa tapa saada opetukseen tarkoitetut rahat opetukseen ja opiskelijan tukemiseen.”

Kun tarve, resurssit ja kehittämisinto kohtaavat, tukea järjestyy esimerkiksi näin:

”Erityisten tukitoimien kehittäminen on yksi meidän aikuislukion kehittämisaalueista. Oppilaitoksessa on tarjolla runsaasti erilaisia lukio-opintoja tukevia kursseja ja tukitunteja. Itseohjautuvuuden puute, motivaatio-ongelmat ja työssäkäynti ovat kuitenkin esteenä tukitoimien hyödyntämiselle, vaikka opinto-ohjauksessa kiinnitetään erityistä huomiota tukea tarvitseviin opiskelijoihin. Olemme juuri kehittämässä erityisiä koejärjestelyjä (lisäaika, pidennetyt tauot kuullunymmärtämiskokeissa, tietokoneen käyttömahdollisuus, suullinen koe, mahdollisuus tehdä koe erillisessä tilassa). Uusi järjestelmä otetaan käyttöön vaiheittain. Ylioppilaskirjoitusten erityisjärjestelyistä (lukilausunto/lääkärintodistus) informoidaan opiskelijoita. Erityisopettaja arvioi yhdessä opiskelijan kanssa, onko erityisjärjestelyistä enemmän hyötyä kuin mahdollisesta pistehyvityksestä yhdessä aineessa.”

Periaatteessa aikuislukioidenkin erityistä pedagogista tukea voidaan organisoida moniammatilliselta pohjalta niillä inhimillisillä resursseilla mitä kullakin lukiolla käytössä on. Opiskelu ja opiskelijajoukko ovat kuitenkin hieman eriluontoisia kuin päivälukioissa. Liikkuvia osia on enemmän ja henkilökuntaa vähemmän.

5.4 Yhteenveto

Suhteellisesti eniten erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta aikuislukioissa tuottavat puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa (5,1 %), kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (4,3 %) ja lukivaikeudet (3,2 %). Prosenttiosuudet ovat päivälukioita korkeammat. Erityisopetuksen suppeamman määrittelyn (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) mukaan on erityisopetuksen kokonaistarve 6,3 % ja laajemman määrittelyn mukaan 16 %. Aikuislukioissakin erityisopetuksen tarve on hyvin oppilaitoskohtaista, joskin hajonta on päivälukioita pienempi.

Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muotojen luettelo on aikuislukioissa huomattavasti lyhyempi kuin päivälukioiden vastaava. Vain yhdessä aikuislukiossa ei ollut erityisopetuksen tarvetta ja vain yhdessä aikuislukiossa oli ja on oma erityisopettaja. Yleisin erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muoto on ollut useamman lukion yhteinen erityisopettaja (21 %). Puolet aikuislukioista oli kokonaan vailla erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea vaikka tarvetta olisi ollut. Yleisimmin riittäväksi koettu järjestely olisi useamman lukion yhteinen erityisopettaja eli sama kuin yleisin vallitseva käytäntö on ollut.

Tarpeeseen nähden *määrällisesti* täysin riittäväksi erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen arvioi 4,3 % niistä aikuislukioista, joilla tarvetta oli. *Laadullisesti* täysin riittävää oli erityisopetus 17,4 %:lla aikuislukioista. Laatu näyttäisi aikuislukioissakin riittävän paremmin kuin määrä. Tosin lähes puolessa aikuislukioista on sekä määrä että laatu tarpeeseen nähden riittämätöntä.

Erityisopetusta on järjestetty hyvin harvassa aikuislukiossa, ja puutetta on sekä määrästä että laadusta. Käytännössä tarjolla on lähinnä opinto-ohjaajan työpanos ja mahdollisuus lukitestaukseen.

6 Lopuksi

Tehtävänä oli tuottaa tietoa erityisopetuksen tarpeesta lukiokoulutuksessa ja siitä, mihin se kohdistuu. Eniten erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta ovat sekä päivä- että aikuislukioissa tuottaneet puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa, lukivaikeudet ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon. Kyse on siis yhtäältä perustaltaan neurologisesta ja psykologisesta ongelmasta ja toisaalta lukio-opiskelun edellyttämien valmiuksien puutteesta.

Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen suuruus ja järjestämisen tarve on hyvinkin lukiokohtaista eikä riipu olennaisesti esimerkiksi opetuskielestä, opiskelijan sukupuolesta tai kovinkaan paljoa lukion opiskelijoiden yleisestä tasosta. Tasaisimmin ja suhteellisesti eniten on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta lukioittain katsottuna Lapin ja Itä-Suomen lääneissä. Tosin erot muihin lääneihin nähden ovat pieniä. Tuen tarpeen on arvioitu lähivuosinakin olevan kasvussa.

Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea on lukioissa yleisesti ja yhä lisääntyvästi järjestettykin mutta ei ilmeisesti riittävästi. Reilulla neljänneksellä lukioista on ollut käytössä erityisopettaja vähintään ajoitaiseen konsultaatioon. Kolmasosassa lukioita erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea ei annettu mitenkään, vaikka tarvetta olisikin ollut. Myös noin kolmasosassa lukioita tukea antoi pääasiallisesti joku muu kuin erityisopettaja, yleisimmin opinto-ohjaaja. Sekä määrällisesti että

laadullisesti täysin riittämättömäksi erityisopetus arvioitiin lähes puolessa lukioita.

Mitä on tehtävissä? Valtakunnallisella tasolla erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve on määritelmästä riippuen noin viidestä kymmeneen prosenttiin koko opiskelijamäärästä, mutta tuen järjestämisen tarve ja järjestämistapa vaihtelevat lukioittain. Joillekin lukioille voi järjestelynä riittää esimerkiksi oppimaan oppimisen kurssi heti opintojen alkuun, ja jotkut voivat tarvita kokonaan oman erityisopettajan. Suuremmissa kunnissa riittää minimitarpeen tyydyttämään kahden–kolmen lukion yhteinen erityisopettaja. Pienemmissä kunnissa ja lukioissa yleisimmin pidettiin reaalisesti riittävänä järjestelynä perusopetuksen ja lukion yhteistä erityisopettajaa. Tällöin sekä seuranta että ohjaus toimivat kohtuukustannuksin, synergiaetuja tuottaen. Missä määrin koulutuksen järjestäjiä voidaan kuntatalouden nykytilassa ilman valtiovallan taholta tulevaa resurssointia esimerkiksi erityisopettajien palkkaamiseen velvoittaa, onkin jo kokonaan toinen asia. Tosin tälläkään hetkellä lukiot eivät ole koulutuksen järjestäjän tukimahdollisuuksien suhteen tasavertaisessa asemassa.

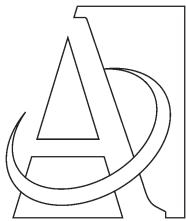
Pitemmällä aikavälillä on selvää, että nykyistä enemmän on panostettava perusopetuksessa paitsi erityisopetukseen myös opiskelutaitojen kehittämiseen ja opinto-ohjaukseenkin. Lukio ei kuitenkaan ole kaikille soveltuva oppilaitos. Nimensä mukaisesti siellä luetaan, ja paljon. Tämä on oppilaiden ja heidän huoltajiensa selvästi tiedostettava. Muitakin koulutusvaihtoehtoja on. Voitaisiin tietysti ajatella niinkin, että lukioon pääsyä rajoitetaan ottamalla sisään vaikkapa vain 40–45 % ikäluokasta. Opiskelijoiden yleinen valmiustaso suhteessa lukion vaatimustasoon saattaisi nousta, mutta erityisen pedagogisen tuen tarve ei kuitenkaan kokonaan katoaisi.

Opettajien täydennyskoulutus on aina yksi mahdollisuus. Aineenopettajatkin tarvitsevat perustiedot ainakin mahdollisten ongelmien tunnistamiseen, jotta niihin voitaisiin ajoissa reagoida. Tähän suuntaan on jo menty ja koulutus tukee perusajatusta erityisen tuen moniammatillisuudesta. Opiskelijoiden tukeminen nähdään koulu yhteisön yhteisenä asiana.

Olisi myös aiheellista säilyttää nykymuotoisen lukion tarjoama mahdollisuus joustavaan sekä sisällöillä että opintoajalla variointiin. Se tietenkin johtaa osalla opiskelijoista opintojen ”pidentymiseen” mutta myös periaatteessa mahdollistaa joidenkin opiskeluun liittyvien ongelmien ratkaisemisen, kunhan ne vain havaitaan ajoissa. Tämä on aikoinaan ollut yksi luokattoman lukion kantavista perusteluista ja on sitä edelleen.

Selvitys on tehty tilanteessa, jossa lukiot ovat vielä toimineet vuoden 1994 opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Syksyllä 2005 voimaan tulevat uudet opetussuunnitelman perusteet edellyttävät kouluilta nykyistä tarkempia suunnitelmia opiskelijoille tarjottavasta erityisestä tuesta. Jonkinlainen kartoitus tai tilannekatsaus olisi tarpeen tehdä esimerkiksi neljän-viiden vuoden kuluttua, jotta nähtäisiin, mitkä ovat olleet uusien opetussuunnitelman perusteiden mukaiset toimenpiteet ja ovatko ne opiskelun erityisen tuen tarpeeseen nähden riittäviä.

Yhteenveto

Mehtäläinen, J. 2005. Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa.
Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 11.
ISSN 1795-0155 (painettu), 1795-0163 (pdf)
ISBN 951-39-2209-X (painettu), 951-39-2210-3 (pdf)

Opetusministeriö antoi koulutuksen ja tutkimuksen vuosien 2003–2008 kehittämissuunnitelman mukaisesti Koulutuksen arviointineuvostolle tehtäväksi *tuottaa tietoa erityisopetuksen tarpeesta lukiokoulutuksessa ja siitä, mihin se kohdistuu*. Tehtävän toteutus koostuu kolmesta aineistosta: 1) Helsingin kaupungin lukioiden erityisopettajien haastattelut, 2) Stakesin kouluterveyskyselyt lukioon, 3) tarvekysely kaikkiin lukioihin.

Haastattelut toteutettiin toukokuussa 2004. Tarvekysely lukioihin, myös aikuislukioihin, toteutettiin marras–joulukuussa 2004. Vastaajina olivat opiskelijahuoltoryhmä, ryhmänohjaajat, opinto-ohjaaja, rehtori ja joissakin lukioissa myös erityisopettaja. Päivälukioista kyselyn palautti 77 %. Vastaneiden lukioiden joukko on perusjoukkoon nähden edustava koulun koon, opetuskielen, kuntatyyppin, maakunnan ja läänin suhteen. Lukiot edustavat noin 78 %:a lukiolaisten kokonaismäärästä.

Päivälukioissa eniten erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta ovat tuottaneet puutteet lukio-opiskelun edellyttämissä opiskelu-

taidoissa (3,5 %), lukivaikeudet (2,8 %) ja kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (2,0 %). Eri syyluokkia yhdistellen on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarve valtakunnallisesti suppeamman määritelmän (perusteena vamma tai pysyvämpi tai tilapäisempi häiriö) mukaan noin 5 %. Siitä kaksi kolmasosaa liittyy lukivaikeuteen. Laajemman määritelmän (mukana kognitiiviset taidot ja opiskelutaidot) mukaan tukea tarvitsee 10–11 % opiskelijoista. Siitä noin kolmasosa liittyy lukivaikeuteen ja toinen kolmasosa lukio-opiskelun edellyttämien opiskelutaitojen puutteisiin. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen suuruus ja järjestämisen tarve ovat hyvin lukiokohtaisia eivätkä olennaisesti riipu esimerkiksi opetuskielestä, opiskelijan sukupuolesta tai kovinkaan paljoa lukion opiskelijoiden ”yleisestä tasosta”. Tasaisimmin ja suhteellisesti eniten on erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarvetta lukioittain tarkasteltuna Lapin ja Itä-Suomen lääneissä. Erot muihin lääneihin tosin ovat pieniä.

Lukioista noin 31 %:ssa erityistä pedagogista tukea antoi joku muu kuin erityisopettaja, yleisimmin opinto-ohjaaja. Lukioista 27 %:lla on ollut käytössä erityisopettaja vähintään ajoittaiseen konsultaatioon. Noin 34 % lukioista ilmoitti, että tarvetta olisi ollut mutta erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea ei annettu mitenkään. Suhteessa vähiten erityisopettajapalveluja (vähintään ajoittainen konsultaatio) on ollut saatavilla Oulun ja Lapin lääneissä ja eniten Länsi- ja Etelä-Suomessa. Riittävänä yksittäisenä reaalisesti toteutettavissa olevana erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen järjestelynä pidettiin yleisimmin peruskoulun kanssa yhteistä erityisopettajaa. Toiseksi yleisin oli useamman lukion yhteinen erityisopettaja. Muutoin on mahdollisen erityisopettajan ohella soveliaana tukimuotona pidetty moniammatillista yhteistyötä, jossa yhteisen vastuun ohella eri toimijoilla on omat toiminnan painopisteensä. Syy tähän on se, että tuen tarpeen syyt ja laatu vaihtelevat.

Tarpeeseen nähden *määrällisesti* täysin riittäväksi erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen arvioi 14,2 % niistä lukioista, joilla tarvetta oli. *Laadullisesti* täysin riittävää oli erityisopetus / erityinen pedagoginen tuki 20,8 %:lla lukioista. Määrällisesti täysin riittämättömäksi erityisopetus arvioitiin 44,8 %:ssa lukioista ja laadullisesti täysin riittämättömäksi 39,8 %:ssa. Huomattavassa osassa lukioita puuttuu sekä määrä että laatu. Lukioiden ja erityisopettajien arvio tilanteesta on, että tarve kasvaa edelleen. Riittävimmäksi erityisopetus / erityinen pedagoginen tuki on koettu maaseutumaisissa kunnissa ja pienissä lukioissa.

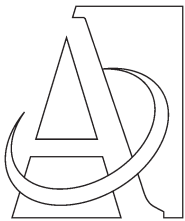

Aikuislukioista kyselyn palautti 71 %. Kaikki olivat suomenkielisiä. Vastanneet lukiot ovat kuntatyyppin ja läänin suhteen käytettyä perusjoukkoa, harkinnanvarainen näyte, edustavia. Vastanneet aikuislukiot edustavat noin 60 %:a kaikkien aikuislukioiden opiskelijamäärästä. Aikuislukioissa erityisopetuksen tarvetta on hieman enemmän kuin päivälukioissa. Eniten tarvetta tuottavat puutteet lukio-opiskelun edellyttämässä opiskelutaidoissa (5,1 %), kognitiivisten taitojen kehittymättömyys suhteessa lukion vaatimustasoon (4,3 %) ja lukivaikeudet (3,2 %). Erityisopetuksen kokonaistarve on suppeamman määrittelyn mukaan 6,3 % ja laajemman 16 %. Myös aikuislukioissa erityisopetuksen tarve on hyvin oppilaitoskohtaista.

Vain yhdessä aikuislukiossa ei ollut erityisopetuksen tarvetta, ja vain yhdessä aikuislukiossa oli ja on oma erityisopettaja. Yleisin erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muoto on ollut useamman lukion yhteinen erityisopettaja (21 %). Puolet aikuislukioista oli kokonaan vailla erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea, vaikka tarvetta olisi ollut. Yleisimmin riittäväksi järjestelyksi koettiin useamman lukion yhteinen erityisopettaja.

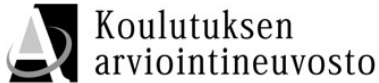
Tarpeeseen nähden *määrällisesti* täysin riittäväksi erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen arvioi 4,3 % niistä aikuislukioista, joilla tarvetta oli. *Laadullisesti* täysin riittävää oli erityisopetus 17,4 %:ssa aikuislukioista. Erityisopetusta on järjestetty hyvin harvassa aikuislukiossa ja puutetta on sekä määrästä että laadusta. Käytännössä tarjolla on lähinnä opinto-ohjaajan pitämiä yleisiä oppimisen tukemiseen liittyviä kursseja, mahdollisuus lukiestaukseen ja opinto-ohjaajan jatkuva seuranta.

Asiasanat: lukio, aikuislukio, erityisopetus, erityinen pedagoginen tuki, erityinen tuki

Lähteet

- Blom, H., Laukkanen, R., Lindström, A., Saresma, U. & Virtanen, P. (toim.) 1996. Erityisopetuksen tila. Opetushallitus. Arviointi 2. Helsinki.
- Härkönen, P. 2001. Lukio-opiskelu, oppimisvaikeudet ja motivaatio: Helsingin kaupungin opetusvirasto. Julkaisusarja B 18.
- Lukiolaisten hyvinvointitutkimus. 2003. Helsinki: Suomen Lukiolaisten Liitto. Lukiolaki 21.8.1998/629.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Helsinki: Opetushallitus.
- LUKI-työryhmän muistio. 1999. Opetusministeriö. Opetusministeriön työryhmien muistioita 6. Helsinki.
- Luokaton lukiokokeilu. 1989. Opetusministeriön työryhmien muistioita 12. Helsinki.
- Pääkkönen, R. 1997. Lukioiden lukiprojekti. Väliraportti. Helsingin kaupungin opetusvirasto.
- Pääkkönen, R. 2004. Erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat lukiossa. Helsingin kaupungin opetusvirasto. Muistio 11.2.2004.
- Stakesin kouluterveyskyselyjen aineistot.
- Voutilainen, T. 1971. Periodiopetus. Kouluhallitus. Kokeilu- ja tutkimustoimisto, tutkimusselosteita 1. Helsinki.

18.10.2004

Keskussairaalan tie 2

PL 35 40014 Jyväskylän yliopisto

ERITYISOPETUKSEN TARVE LUKIOSSA

Arvoisa Rehtori

Eduskunnalle annettavaa selontekoa varten on opetusministeriö antanut Koulutuksen arviointineuvoston tehtäväksi *selvittää lukiokoulutuksen erityisopetuksen tarve ja mihin se kohdistuu*. Keskeinen rooli selvityksessä on kaikkiin lukioihin kohdistetulla kyselyllä.

Kysely on osittain hyvin yksityiskohtainen. Koska kyseessä kuitenkin on erityisopetuksen tarpeen ensimmäinen valtakunnallinen kartoitus, toivomme kärsivällisyyttä ja mahdollisimman tarkkoja arvioita. Tarkoituksenmukaisinta on, että *kyselyyn vastaavat yhdessä ne henkilöt, jotka koulussanne parhaiten ovat selvillä erityisopetuksen tilasta ja tarpeesta* (esim. opiskelijahuoltoryhmä). Vastaukset pyydetään lähettämään Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskukseen 26.11.2004 mennessä verkkoversiona.

Tiedot kerätään, käsitellään ja julkistetaan tutkimuseettisiä pelisääntöjä noudattaen. Koulukohtaisia tietoja ei julkisteta. Kansalliseen aineistoon suhteutettu palautetieto lähetetään oppilaitoksille ja opetuksen järjestäjille arviointiraportin julkistamisen jälkeen.

Sisällöllisiä lisätietoja antavat pääsuunnittelija Jouko Mehtäläinen (jouko.mehatalainen@eval.jyu.fi, 014-2604686) ja pääsuunnittelija Gunnel Knubb-Manninen (gunnel.knubb-manninen@eval.jyu.fi, 014-2604687, ruotsinkielinen koulutus). Verkkokyselyn teknisissä asioissa lisätietoja antaa Koulutuksen arviointikeskuksessa projektipäällikkö Pekka Arinen (pekka.arinen@helsinki.fi, 09-19144656).

Koulutuksen arviointineuvosto

Heikki.K.Lyytinen
pääsihteeriJouko Mehtäläinen
pääsuunnittelija

YLEINEN VASTAUSOHJE:

Erityisopetuksen tehtäväkenttä lukiossa on vasta muotoutumassa ja käytetty terminologia vaihtelee. Tässä yhteydessä käytetään sekä termejä ”erityisopetuksen tarve” että ”erityisen pedagogisen tuen tarve”. Ne tarkoittavat samaa asiaa, joka Helsingin kaupungin opetusviraston käyttämänä määrittelynä voidaan ilmaista seuraavasti:

”Lukion erityisopetus on ensisijaisesti pedagogista tukea, joka kohdistuu oppimaan oppimiseen, oman oppimistyylin löytämiseen sekä itsetunnon vahvistamiseen oppijana. Erityisopetus tukee myös opiskelijaa, jolla on kielellisiä erityisvaikeuksia tai muita oppimisvaikeuksia. Erityisopettaja ei ota vastuuta opetussuunnitelman mukaisten oppiaineiden opetuksesta eikä eri oppiaineiden tukiopetuksesta.”

Kyseessä on siis erityisempi pedagoginen osaaminen ja sen tarve, ei esimerkiksi aineopettajan antama tukiopetus, psykologipalvelut tai opinto-ohjaus.

Huomatkaa, että kysely koskee pääosin lukuvuoden 2003-2004 tilannetta.

TEKNISET OHJEET:

A TAUSTATIEDOT

1 Koulunne nimi _____

2 Koulunne sijaintikunta _____

3 Koulunne sijaintilääni

Etelä-Suomi

1

Länsi-Suomi

2

Itä-Suomi

3

Oulu

4

Lappi

5

Koulunne

- 4 1. lukuvuotta opiskelevien lukumäärä (syksyn tilastop.) lv. 2003-2004 _____
- 5 2-4. lukuvuotta opiskelevien lukumäärä (syksyn tilastop.) lv. 2003-2004 _____
- 6 opetuskieli
suomi	ruotsi	jokin muu
1 ☐	2 ☐	3 ☐
- 7 syksyllä 2003 lukion aloittaneiden opiskelijoiden peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvojen keskiarvo _____
- 8 kaikista opiskelijoista oli lv. 2003-04 poikia (%) _____

B ERITYISOPETUKSEN/ERITYISEN PEDAGOGISEN TUEN JÄRJESTÄMINEN

9 Miten erityisopetus/erityinen pedagoginen tuki oli koulullanne järjestetty lv. 2003-04?

Rastittakaa tilannetta parhaiten kuvaava vaihtoehto.

1 ei mitenkään, koska ei ollut tarvetta	☐
2 tarvetta olisi ollut mutta koulussamme ei annettu erityisopetusta	☐
3 oma erityisopettaja	☐
4 useamman lukion yhteinen erityisopettaja	☐
5 peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja	☐
6 ammatillisen oppilaitoksen kanssa yhteinen erityisopettaja	☐
7 ajoittainen erityisopettajan konsultaatio	☐
8 opinto-ohjaaja hoiti oman toimensa ohella	☐
9 joku muu opettaja hoiti oman toimensa ohella	☐
10 koulupsykologi hoiti oman toimensa ohella	☐
11 kouluterveydenhoitaja hoiti oman toimensa ohella	☐
12 opiskelijoita ohjattiin hakemaan opastusta ja tukea koulun ulkopuolelta	☐
13 muulla tavoin, miten _____	☐

10 Jos koulullanne ei ollut lv. 2003-2004 erityisopetusta tai se ei ollut tarpeeseen nähden riittävää, niin millainen **realisesti toteutettavissa oleva** järjestely olisi tyydyttänyt koulunne erityisopetuksen/erityisen pedagogisen tuen tarpeen? Rastittakaa vain yksi vaihtoehto.

1 oma kokopäivätoiminen erityisopettaja	☐
2 useamman lukion yhteinen erityisopettaja	☐
3 peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja	☐
4 ammatillisen oppilaitoksen kanssa yhteinen erityisopettaja	☐
5 ajoittainen erityisopettajan konsultaatio	☐
6 opinto-ohjaaja (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella	☐
7 joku muu opettaja (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella	☐

- 8 koulupsykologi (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella
- 9 kouluterveydenhoitaja (koulutusta saatuaan) oman toimensa ohella
- 10 tarpeellinen määrä kouluavustajia
- 11 opiskelijoiden ohjaaminen hakemaan opastusta ja tukea koulun ulkopuolelta
- 12 muu tapa, mikä _____

Millaisia erityisopetuksen/erityisen pedagogisen tuen muotoja koulullanne on *tällä hetkellä* käytössä? Voitte rastittaa useammankin vaihtoehdon.

- 11 ei mitään
- 12 lukitesti tai muu testaus tarvittaessa
- 13 kielellisen alueen seulonnat kaikille lukion aloittaville ja muu testaus tarvittaessa
- 14 opinto-ohjaajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi
- 15 koulupsykologin pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi
- 16 asiaan perehtyneen aineopettajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi
- 17 erityisopettajan pitämä oppimisen tukemiseen liittyvä kurssi
- 18 opinto-ohjaajan antama jatkuva konsultointi
- 19 koulupsykologin antama jatkuva konsultointi
- 20 erityisopettajan antama jatkuva konsultointi
- 21 jonkun muun asiaan perehtyneen opettajan antama jatkuva konsultointi
- 22 kouluavustajat
- 23 jokin muu tukimuoto, mikä _____

24 Onko koulunne erityisopetus *tänä lukuvuotena* tarpeeseen nähden *määrällisesti* riittävää?

- 1 täysin riittävää
- 2 melkein riittävää
- 3 täysin riittämätöntä

25 Onko koulunne erityisopetus *tänä lukuvuotena* tarpeeseen nähden *laadullisesti* riittävää?

- 1 täysin riittävää
- 2 melkein riittävää
- 3 täysin riittämätöntä

26 Kuinka monelle opiskelijoistanne *suositeltiin* koetilanteen erityisjärjestelyjä (vähintään keskivaikea lukihäiriö) ylioppilaskirjoituksissa lukuvuonna 2003-04? _____

27 Kuinka moni opiskelijoistanne *hankki lukitodistuksen* (so. erityisopettajan lausunnon lukihäiriöstä) ylioppilastutkintoa varten lukuvuonna 2003-04? _____

28 Kuinka monelle koulunne kaikista opiskelijoista *suositeltiin* erityisjärjestelyjä kokeissa (esim. lisäaika, tietokoneen käyttömahdollisuus, suullinen koe) lukuvuoden 03-04 aikana? _____

C ERITYISOPETUKSEN/ERITYISEN PEDAGOGISEN TUEN TARVE

Huomatkaa, että tämän osion C kysymyksissä pyydetään opiskelijamääriä. Aivan ehdoton varmuus ei ole tarpeen. Arvio riittää. Merkitkää kuitenkin vain yksi luku kuhunkin kohtaan, ei siis vaihteluväliä esim. 5-7 vaan vaikka 6.

Kuinka moni lv. 2003-04 1. lukuvuotta opiskeleva **sai** erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea ja mistä syistä? Jos syitä on useampi kuin yksi per opiskelija, merkitkää kyseiset opiskelijat pääasiallisimmaksi katsomaanne kohtaan tai vaihtoehtoon 42.

29 lukivaikeus	_____
30 puhehäiriö	_____
31 puutteita lukio-opiskelun edellyttämässä perusopiskelutaidoissa	_____
32 kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon	_____
33 motivaatio-ongelmat	_____
34 stressi, suorituspainet, jännittäminen, paniikkihäiriöt	_____
35 sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	_____
36 tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus (ADHD, ADD)	_____
37 neurologinen vamma tai kehityshäiriö (esim. Asperger)	_____
38 kuulovamma	_____
39 näkövamma	_____
40 liikuntavamma	_____
41 muu syy, mikä _____	_____
42 opiskelijat, joilla pääasiallista syytä ei pysty erittelemään mutta sai erityisopetusta	_____

Kuinka moni lv. 2003-04 2-4. lukuvuotta opiskeleva **sai** erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea ja mistä syistä? Jos syitä on useampi kuin yksi per opiskelija, merkitkää kyseiset opiskelijat pääasiallisimmaksi katsomaanne kohtaan tai vaihtoehtoon 56.

43 lukivaikeus	_____
44 puhehäiriö	_____
45 puutteita lukio-opiskelun edellyttämässä perusopiskelutaidoissa	_____
46 kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon	_____
47 motivaatio-ongelmat	_____
48 stressi, suorituspainet, jännittäminen, paniikkihäiriöt	_____
49 sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö	_____
50 tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus (ADHD, ADD)	_____
51 neurologinen vamma tai kehityshäiriö (esim. Asperger)	_____
52 kuulovamma	_____
53 näkövamma	_____
54 liikuntavamma	_____
55 muu syy, mikä _____	_____
56 opiskelijat, joilla pääasiallista syytä ei pysty erittelemään mutta sai erityisopetusta	_____

Kuinka moni erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea saaneista oli poikia?

- 57 1. lukuvuotta opiskelevista _____
58 2-4. lukuvuotta opiskelevista _____

Arvioi kuinka moni lv. 2003-04 1. lukuvuotta opiskeleva **olisi opiskelunsa tueksi tarvinnut mutta ei saanut** erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea ja mistä syistä. Jos syitä on useampi kuin yksi per opiskelija, merkitkää kyseiset opiskelijat pääasiallisimmaksi katsomaanne kohtaan tai vaihtoehtoon 72.

- 59 lukivaikeus _____
60 puhehäiriö _____
61 puutteita lukio-opiskelun edellyttämässä perusopiskelutaidoissa _____
62 kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon _____
63 motivaatio-ongelmat _____
64 stressi, suorituspainet, jännittäminen, paniikkihäiriöt _____
65 sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö _____
66 tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus (ADHD, ADD) _____
67 neurologinen vamma tai kehityshäiriö (esim. Asperger) _____
68 kuulovamma _____
69 näkövamma _____
70 liikuntavamma _____
71 muu syy, mikä _____
72 opiskelijat, joilla pääasiallista syytä ei pysty erittelemään
mutta tarvetta olisi ollut _____

Arvioi kuinka moni lv. 2003-04 2-4. lukuvuotta opiskeleva **olisi opiskelunsa tueksi tarvinnut mutta ei saanut** erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea ja mistä syistä. Jos syitä on useampi kuin yksi per opiskelija, merkitkää kyseiset opiskelijat pääasiallisimmaksi katsomaanne kohtaan tai vaihtoehtoon 86.

- 73 lukivaikeus _____
74 puhehäiriö _____
75 puutteita lukio-opiskelun edellyttämässä perusopiskelutaidoissa _____
76 kognitiiviset taidot kehittymättömät suhteessa lukion vaatimustasoon _____
77 motivaatio-ongelmat _____
78 stressi, suorituspainet, jännittäminen, paniikkihäiriöt _____
79 sosiaalinen sopeutumattomuus ja käyttäytymishäiriö _____
80 tarkkaavaisuushäiriö ja muu oppimisvaikeus (ADHD, ADD) _____
81 neurologinen vamma tai kehityshäiriö (esim. Asperger) _____
82 kuulovamma _____
83 näkövamma _____
84 liikuntavamma _____
85 muu syy, mikä _____
86 opiskelijat, joilla pääasiallista syytä ei pysty erittelemään
mutta tarvetta olisi ollut _____

Arvioikaa kuinka moni erityisopetusta/erityistä pedagogista tukea tarvitsevista olisi ollut poikia?

87 1. lukuvuotta opiskelevista _____

88 2-4. lukuvuotta opiskelevista _____

D TUKIOPETUS

89 Mikä oli lv. 2003-04 käytettävissä oleva koulun tukiopetuksen viikkotuntimäärä (tukikurssit ja yksilöllinen opetus)? _____

90 Montako *prosenttia* käytettävissä olleesta tukiopetuksen viikkotuntimäärästä annettiin tukiopetusta lukuvuonna 2003-2004? _____

91 Tukiopetuksen tuntimäärä oli lv. 2003-2004 tarpeeseen nähden

1 täysin riittävä	☐
2 melkein riittävä	☐
3 täysin riittämätön	☐

92 Mikä on tänä lukuvuonna käytettävissä oleva koulun tukiopetuksen viikkotuntimäärä? _____

93 Tukiopetuksen tuntimäärä on tänä lukuvuonna tarpeeseen nähden

1 täysin riittävä	☐
2 melkein riittävä	☐
3 täysin riittämätön	☐

94 Tämän lomakkeen täytti pääosin

1 opiskelijahuoltoryhmä	☐
2 ryhmänohjaajat	☐
3 rehtori yksin	☐
4 opinto-ohjaaja yksin	☐
5 koulupsykologi yksin	☐
6 erityisopettaja yksin	☐
7 joku muu, kuka _____	☐

Tuhannet kiitokset!

Jos haluatte yksityiskohtaisemmin kertoa lukion erityisopetuksen järjestämiseen liittyvistä kokemuksistanne/näkemyksistänne, kirjoittakaa sähköpostitse osoitteeseen jouko.mehtalainen@eval.jyu.fi tai gunnel.knubb-manninen@eval.jyu.fi.

Liite 2. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) kuntatyyppin mukaan (%)

	kaupunki	taajama	maaseutu	yht.
lukivaikeus	3,1	1,9	2,8	2,8
puhehäiriö	0,1	0,1	0,1	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,4	0,3	0,4	0,4
tarkkaavaisuushäiriö	0,2	0,2	0,1	0,2
neurologinen vamma	0,2	0,3	0,2	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,2	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	1,1	0,3	0,7	0,8
kognitiiviset taidot	1,8	1,7	2,4	2,0
puutteita perusopiskelutaidoissa	3,6	2,7	3,8	3,5
muu syy	0,2	0,1	0,2	0,2
stressi, suorituspainee	2,5	1,8	2,2	2,3
motivaatio-ongelmat	3,7	3,8	4,3	3,9

Liite 3. Erityisopetuksen kokonaistarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) opetuskielen mukaan (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
lukivaikeus	2,7	3,5	4,7	2,8
puhehäiriö	0,1	0,2		0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,4	0,7	1,9	0,4
tarkkaavaisuushäiriö	0,2	0,1		0,2
neurologinen vamma	0,2	0,1	0,3	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,2		0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	0,8	0,6		0,8
kognitiiviset taidot	2,0	2,0	0,5	2,0
puutteita perusopiskelutaidoissa	3,5	2,8	6,3	3,5
muu syy	0,2	0,1		0,2
stressi, suorituspainee	2,3	1,8	1,6	2,3
motivaatio-ongelmat	4,0	2,8	6,4	3,9

Liite 4. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen kokonaistarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) koulun koon mukaan (%)

	pieni	keskisuuri	suuri	yht.
lukivaikeus	2,9	2,4	3,1	2,8
puhehäiriö	0,1	0,0	0,1	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,4	0,4	0,4	0,4
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,2	0,3	0,2
neurologinen vamma	0,2	0,1	0,1	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,2	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	0,9	0,5	1,3	0,8
kognitiiviset taidot	2,3	1,8	1,5	2,0
puutteita perusopiskelutaidoissa	3,7	3,3	3,3	3,5
muu syy	0,1	0,3	0,1	0,2
stressi, suorituspaineeet	2,1	2,5	2,3	2,3
motivaatio-ongelmat	4,2	4,0	3,2	3,9

Liite 5. Erityisopetuksen kokonaistarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) sen mukaan onko lukiolla ollut käytössä erityisopettaja vaiko ei (%)

	eo	ei-eo	yht.
lukivaikeus	3,7	2,4	2,8
puhehäiriö	0,1	0,1	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,3	0,5	0,4
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,2	0,2
neurologinen vamma	0,2	0,2	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	1,1	0,7	0,8
kognitiiviset taidot	1,5	2,1	2,0
puutteita perusopiskelutaidoissa	3,5	3,5	3,5
muu syy	0,4	0,1	0,2
stressi, suorituspaineeet	1,9	2,4	2,3
motivaatio-ongelmat	2,9	4,3	3,9

**Liite 6. Ensimmäistä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) lääneittäin (%)**

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
lukivaikeus	4,9	3,3	2,5	2,4	4,6
puhehäiriö	0,1	0,2	0,1	0,2	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,5	1,1	0,5	0,5	0,3
tarkkaavaisuushäiriö	0,2	0,2	0,5	1,0	0,2
neurologinen vamma	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,2	0,1	0,5	0,0
pääasiallista syytä ei eritelty	1,4	1,2	1,0	1,3	0,7
kognitiiviset taidot	2,4	2,4	4,9	4,5	3,6
puutteita perusopiskelutaidoissa	5,6	5,1	8,3	7,9	5,5
muu syy	0,3	0,3	0,5	0,1	0,2
stressi, suorituspainee	2,5	2,4	4,5	3,9	2,2
motivaatio-ongelmat	4,7	4,5	5,0	9,1	6,1

**Liite 7. Toista-neljättä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) lääneittäin (%)**

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
lukivaikeus	2,8	2,4	1,7	1,6	3,9
puhehäiriö			0,1	0,1	
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,3	0,3	0,1	0,4	0,6
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1
neurologinen vamma	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,2	0,1	0,3	0,1
pääasiallista syytä ei eritelty	0,8	0,5	0,7	0,5	0,3
kognitiiviset taidot	1,3	1,3	1,9	1,9	1,1
puutteita perusopiskelutaidoissa	2,5	1,8	3,1	2,5	1,5
muu syy	0,2	0,2	0,1		
stressi, suorituspainee	1,8	1,8	2,4	2,4	2,2
motivaatio-ongelmat	3,3	3,0	3,7	4,2	3,2

**Liite 8. Ensimmäistä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) kuntatyyppin mukaan (%)**

	kaupunki	taajama	maaseutu	yht.
lukivaikeus	4,3	2,5	3,2	3,6
puhehäiriö	0,1	0,1	0,2	0,2
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,7	0,4	0,8	0,7
tarkkaavaisuushäiriö	0,4	0,3	0,3	0,3
neurologinen vamma	0,2	0,3	0,2	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,2	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	1,7	0,5	0,9	1,2
kognitiiviset taidot	2,7	2,4	4,0	3,1
puutteita perusopiskelutaidoissa	6,4	4,7	6,5	6,1
muu syy	0,4	0,2	0,2	0,3
stressi, suorituspaineeet	3,0	2,3	3,1	2,9
motivaatio-ongelmat	4,8	5,0	6,1	5,2

**Liite 9. Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) kuntatyyppin mukaan (%)**

	kaupunki	taajama	maaseutu	yht.
lukivaikeus	2,5	1,6	2,7	2,4
puhehäiriö	0,1		0,1	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,3	0,3	0,3	0,3
tarkkaavaisuushäiriö	0,2	0,1		0,1
neurologinen vamma	0,1	0,3	0,1	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,1	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	0,8	0,3	0,6	0,6
kognitiiviset taidot	1,3	1,3	1,7	1,4
puutteita perusopiskelutaidoissa	2,3	1,7	2,6	2,3
muu syy	0,2		0,1	0,1
stressi, suorituspaineeet	2,3	1,6	1,8	2,0
motivaatio-ongelmat	3,3	3,3	3,6	3,4

***Liite 10. Ensimmäistä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) opetuskielen mukaan (%)***

	suomi	ruotsi	muu	yht.
lukivaikeus	3,5	4,7	8,0	3,6
puhehäiriö	0,1	0,3		0,2
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,7	1,3		0,7
tarkkaavaisuushäiriö	0,3	0,1		0,3
neurologinen vamma	0,2	0,1		0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,1		0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	1,2	0,7		1,2
kognitiiviset taidot	3,0	3,8	1,0	3,1
puutteita perusopiskelutaidoissa	6,2	5,0	6,6	6,1
muu syy	0,3	0,2		0,3
stressi, suorituspainee	3,0	1,8	2,0	2,9
motivaatio-ongelmat	5,4	3,4	7,3	5,2

***Liite 11. Toista-neljättä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) opetuskielen mukaan (%)***

	suomi	ruotsi	muu	yht.
lukivaikeus	2,4	2,7	2,8	2,4
puhehäiriö	0,1	0,1		0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,3	0,4	3,0	0,3
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,1		0,1
neurologinen vamma	0,2	0,1	0,4	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,1		0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	0,6	0,6		0,6
kognitiiviset taidot	1,5	1,0	0,3	1,4
puutteita perusopiskelutaidoissa	2,3	1,7	5,9	2,3
muu syy	0,1	0,1		0,1
stressi, suorituspainee	2,0	1,9	1,3	2,0
motivaatio-ongelmat	3,4	2,5	5,7	3,4

**Liite 12. Ensimmäistä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) koulun koon mukaan (%)**

	pieni	keskisuuri	suuri	yht.
lukivaikeus	3,7	3,3	4,3	3,6
puhehäiriö	0,2	0,1	0,2	0,2
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,8	0,7	0,6	0,7
tarkkaavaisuushäiriö	0,3	0,3	0,4	0,3
neurologinen vamma	0,3	0,2	0,1	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,2	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	1,2	0,9	1,8	1,2
kognitiiviset taidot	3,7	2,6	2,3	3,1
puutteita perusopiskelutaidoissa	6,2	6,2	5,7	6,1
muu syy	0,2	0,5	0,3	0,3
stressi, suorituspaineeet	2,8	3,2	2,8	2,9
motivaatio-ongelmat	5,7	5,0	4,8	5,2

**Liite 13. Toista-neljättä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve (erityisopetusta saaneet ja ilman jääneet) koulun koon mukaan (%)**

	pieni	keskisuuri	suuri	yht.
lukivaikeus	2,6	2,1	2,7	2,4
puhehäiriö	0,1		0,1	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,3	0,3	0,3	0,3
tarkkaavaisuushäiriö		0,1	0,3	0,1
neurologinen vamma	0,2	0,1	0,1	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,3	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	0,7	0,3	1,2	0,6
kognitiiviset taidot	1,6	1,4	1,0	1,4
puutteita perusopiskelutaidoissa	2,5	2,0	2,1	2,3
muu syy	0,1	0,2	0,1	0,1
stressi, suorituspaineeet	1,7	2,3	2,1	2,0
motivaatio-ongelmat	3,5	3,6	2,6	3,4

***Liite 14. Ensimmäistä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve sen mukaan onko lukiolla ollut käytössä erityisopettaja vai ei (%)***

	eo	ei-eo	yht.
lukivaikeus	5,5	2,9	3,6
puhehäiriö	0,2	0,1	0,2
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,5	0,8	0,7
tarkkaavaisuushäiriö	0,5	0,3	0,3
neurologinen vamma	0,3	0,1	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	1,8	1,0	1,2
kognitiiviset taidot	2,7	3,2	3,1
puutteita perusopiskelutaidoissa	6,7	5,8	6,1
muu syy	0,6	0,2	0,3
stressi, suorituspaineeet	2,8	2,9	2,9
motivaatio-ongelmat	4,2	5,7	5,2

***Liite 15. Toista–neljättä lukuvuotta opiskelevien erityisopetuksen kokonais-
tarve sen mukaan onko koululla ollut käytössä erityisopettaja vai ei (%)***

	eo	ei-eo	yht.
lukivaikeus	3,1	2,2	2,4
puhehäiriö	0,1	0,1	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,3	0,3	0,3
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,1	0,1
neurologinen vamma	0,1	0,2	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,2	0,2	0,2
pääasiallista syytä ei eritelty	0,8	0,6	0,6
kognitiiviset taidot	1,1	1,6	1,4
puutteita perusopiskelutaidoissa	2,2	2,3	2,3
muu syy	0,2	0,1	0,1
stressi, suorituspaineeet	1,9	2,0	2,0
motivaatio-ongelmat	2,5	3,7	3,4

Liite 16. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet opetuskielen mukaan, kaikki opiskelijat (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
lukivaikeus	0,9	1,5	0,8	0,9
puhehäiriö	0,0	0,1	0,0	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,1	0,3	0,0	0,1
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,1	0,0	0,1
neurologinen vamma	0,1	0,1	0,3	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,2	0,0	0,1
pääasiallista syytä ei eritelty	0,3	0,6	0,0	0,3
kognitiiviset taidot	0,5	0,2	0,0	0,5
puutteita perusopiskelutaidoissa	1,0	1,1	2,4	1,0
muu syy	0,1	0,1	0,0	0,1
stressi, suorituspaineeet	0,9	0,7	0,5	0,8
motivaatio-ongelmat	1,3	0,9	0,8	1,2

Liite 17. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet lääneittäin, 1 lv. opiskelijat (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
lukivaikeus	2,1	1,3	1,0	1,0	1,4
puhehäiriö				0,1	
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,2	0,4	0,1	0,3	0,3
tarkkaavaisuushäiriö	0,1		0,2	0,6	
neurologinen vamma	0,1	0,1	0,1	0,1	
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,1	0,1	0,1	
pääasiallista syytä ei eritelty	0,8	0,5	0,1	0,2	
kognitiiviset taidot	0,3	0,5	1,4	1,8	1,4
puutteita perusopiskelutaidoissa	1,4	1,7	3,6	2,3	1,0
muu syy	0,2	0,2	0,3		0,1
stressi, suorituspaineeet	0,7	1,0	2,1	2,3	0,6
motivaatio-ongelmat	0,8	1,6	2,0	3,5	2,6

Liite 18. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet lääneittäin, 2–4 lv. opiskelijat (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
lukivaikeus	0,9	0,8	0,5	0,3	0,9
puhehäiriö					
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,1	0,1	0,1	0,3	
tarkkaavaisuushäiriö				0,1	
neurologinen vamma	0,1	0,1		0,1	0,2
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,1	0,1	0,1	
pääasiallista syytä ei eritelty	0,4	0,2	0,2	0,1	
kognitiiviset taidot	0,3	0,3	0,5	0,8	0,3
puutteita perusopiskelutaidoissa	0,5	0,5	0,8	1,0	0,3
muu syy					
stressi, suorituspainee	0,4	0,6	1,0	1,5	1,1
motivaatio-ongelmat	0,7	0,9	1,3	1,7	1,3

Liite 19. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet opetuskielen mukaan, 1 lv. opiskelijat (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
lukivaikeus	1,3	2,3	1,8	1,4
puhehäiriö		0,1		
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,2	0,5		0,3
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,1		0,1
neurologinen vamma	0,1	0,1		0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,3		0,1
pääasiallista syytä ei eritelty	0,4	0,7		0,4
kognitiiviset taidot	0,8	0,3		0,8
puutteita perusopiskelutaidoissa	1,9	1,8	0,9	1,9
muu syy	0,2	0,2		0,2
stressi, suorituspainee	1,3	0,5		1,2
motivaatio-ongelmat	1,8	1,1		1,7

Liite 20. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea saaneet opetuskielen mukaan, 2–4 lv. opiskelijat (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
lukivaikeus	0,7	1,0	0,4	0,7
puhehäiriö		0,1		
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,1	0,3		0,1
tarkkaavaisuushäiriö				
neurologinen vamma	0,1	0,1	0,4	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,1		0,1
pääasiallista syytä ei eritelty	0,2	0,6		0,2
kognitiiviset taidot	0,4	0,1		0,4
puutteita perusopiskelutaidoissa	0,6	0,7	3,0	0,6
muu syy	0,1	0,1		0,1
stressi, suorituspaineeet	0,7	0,7	0,7	0,7
motivaatio-ongelmat	1,0	0,9	1,1	1,0

Liite 21. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvitsevat mutta vaille jääneet opiskelijat opetuskielen mukaan (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
lukivaikeus	1,8	2,0	3,9	1,8
puhehäiriö	0,1	0,1	0,0	0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,3	0,4	1,9	0,3
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,0	0,0	0,1
neurologinen vamma	0,1	0,0	0,0	0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,0	0,0	0,1
pääasiallista syytä ei eritelty	1,0	0,0	0,0	1,0
kognitiiviset taidot	1,5	1,8	0,5	1,5
puutteita perusopiskelutaidoissa	2,5	1,7	3,9	2,5
muu syy	0,1	0,0	0,0	0,1
stressi, suorituspaineeet	1,4	1,1	1,0	1,4
motivaatio-ongelmat	2,7	1,9	5,6	2,7

Liite 22. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvitsevat mutta vaille jääneet lääneittäin, 1 lv. opiskelijat (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
lukivaikeus	2,8	1,9	2,0	1,8	3,3
puhehäiriö	0,1	0,2	0,1	0,2	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,3	0,7	0,4	0,2	0,0
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,2	0,3	0,5	0,2
neurologinen vamma	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0
pääasiallista syytä ei eritelty	0,6	0,7	0,9	1,0	0,7
kognitiiviset taidot	2,0	1,9	3,5	2,7	2,2
puutteita perusopiskelutaidoissa	4,2	3,5	4,7	5,6	4,9
muu syy	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
stressi, suorituspaineeet	1,8	1,4	2,4	1,6	1,6
motivaatio-ongelmat	3,9	2,9	3,0	5,5	3,5

Liite 23. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvitsevat mutta vaille jääneet lääneittäin, 2–4 lv. opiskelijat (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
lukivaikeus	1,9	1,6	1,3	1,3	3,0
puhehäiriö	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,2	0,3	0,0	0,1	0,6
tarkkaavaisuushäiriö	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
neurologinen vamma	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0
pääasiallista syytä ei eritelty	0,4	0,3	0,5	0,4	0,3
kognitiiviset taidot	1,0	1,0	1,3	1,2	0,8
puutteita perusopiskelutaidoissa	1,9	1,3	2,3	1,5	1,3
muu syy	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
stressi, suorituspaineeet	1,5	1,2	1,4	0,9	1,1
motivaatio-ongelmat	2,6	2,1	2,4	2,6	2,0

Liite 24. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvitsevat mutta vaille jääneet opetuskielen mukaan, 1 lv. opiskelijat (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
lukivaikeus	2,2	2,5	6,2	2,3
puhehäiriö	0,1	0,2		0,1
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,4	0,8		0,4
tarkkaavaisuushäiriö	0,2			0,2
neurologinen vamma	0,1			0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1	0,1		0,1
pääasiallista syytä ei eritelty	0,8			0,7
kognitiiviset taidot	2,2	3,4	1,0	2,3
puutteita perusopiskelutaidoissa	4,3	3,2	5,7	4,2
muu syy	0,1			0,1
stressi, suorituspaineeet	1,8	1,2	2,0	1,7
motivaatio-ongelmat	3,6	2,3	7,3	3,5

Liite 25. Erityisopetusta / erityistä pedagogista tukea tarvitsevat mutta vaille jääneet opetuskielen mukaan, 2–4 lv. opiskelijat (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
lukivaikeus	1,7	1,7	2,4	1,7
puhehäiriö				
sosiaalinen sopeutumattomuus	0,2	0,1	3,0	0,2
tarkkaavaisuushäiriö	0,1			0,1
neurologinen vamma	0,1			0,1
kuulo-, näkö- tai liikuntavamma	0,1			0,1
pääasiallista syytä ei eritelty	0,4			0,4
kognitiiviset taidot	1,1	0,8	0,3	1,1
puutteita perusopiskelutaidoissa	1,7	1,0	2,9	1,7
muu syy	0,1			0,1
stressi, suorituspaineeet	1,3	1,1	0,5	1,3
motivaatio-ongelmat	2,4	1,6	4,6	2,4

Liite 26. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen pääasiallisin järjestämistapa opetuskielen mukaan (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
ei mitenkään, koska ei ollut tarvetta	7,2	12,0		7,5
tarvetta olisi ollut mutta ei eo	33,4	32,0	66,7	33,7
oma erityisopettaja	1,0			0,9
useamman lukion yhteinen eo	7,5	12,0		7,8
peruskoulun kanssa yhteinen eo	8,2	8,0		8,1
ajoittainen erityisopettajan konsultaatio	11,1	4,0		10,5
opinto-ohjaaja hoiti otona	16,7	4,0	33,3	15,9
joku muu opettaja hoiti otona	4,6	8,0		4,8
koulupsykologi hoiti otona	1,3			1,2
kouluterveydenhoitaja hoiti otona	1,6			1,5
ohjattiin koulun ulkopuolelle	0,7	4,0		0,9
muulla tavoin	6,6	16,0		7,2

Liite 27. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen pääasiallisin järjestämistapa lääneittäin (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
ei mitenkään, koska ei ollut tarvetta	9,4	8,3	3,9	8,3	
tarvetta olisi ollut mutta ei erityisopetusta	36,8	30,0	33,3	27,8	50,0
oma erityisopettaja		1,7		2,8	
useamman lukion yhteinen eo	15,1	5,0	5,9		5,0
peruskoulun kanssa yhteinen eo	6,6	11,7	3,9	2,8	15,0
ajoittainen erityisopettajan konsultaatio	6,6	10,8	17,6	13,9	5,0
opinto-ohjaaja hoiti otona	13,2	13,3	21,6	27,8	10,0
joku muu opettaja hoiti otona	2,8	6,7	5,9	5,6	
koulupsykologi hoiti otona	0,9	2,5			
kouluterveydenhoitaja hoiti otona	0,9		3,9	5,6	
ohjattiin koulun ulkopuolelle		1,7			5,0
muulla tavoin	7,5	8,3	3,9	5,6	10,0

Liite 28. Koulun erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen reaalisesti toteutettavissa oleva järjestely opetuskielen mukaan (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
oma kokopäivätoiminen erityisopettaja	3,7			3,4
useamman lukion yhteinen erityisopettaja	27,5	5,0		25,5
peruskoulun kanssa yhteinen erityisopettaja	35,7	45,0	66,7	36,7
ammattillisen oppilaitoksen kanssa yhteinen eo	1,2			1,1
ajoitainen erityisopettajan konsultaatio	18,0	20,0	33,3	18,4
opinto-ohjaaja (koulutusta saatuaan) otona	4,1	5,0		4,1
joku muu opettaja (koulutusta saatuaan) otona	6,1	10,0		6,4
koulupsykologi (koulutusta saatuaan) otona	0,8			0,7
kouluterveydenhoitaja (koulutusta saatuaan) otona	0,4			0,4
ohjaaminen hakemaan tukea koulun ulkopuolelta	1,2	5,0		1,5
muu tapa	1,2	10,0		1,8

Liite 29. Koulun erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen tarpeen reaalisesti toteutettavissa oleva järjestely lääneittäin (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
oma kokopäivätoiminen erityisopettaja	8,9	1,1	2,1		
useamman lukion yhteinen eo	35,4	24,7	17,0	17,2	21,1
peruskoulun kanssa yhteinen eo	26,6	41,9	40,4	41,4	36,8
ammattill. oppil. kanssa yhteinen eo	2,5			3,4	
ajoitainen erityisopettajan konsultaatio	12,7	19,4	27,7	13,8	21,1
opinto-ohjaaja (koulutusta saatuaan) otona	2,5	3,2	4,3	13,8	
muu opettaja (koulut.) otona	6,3	4,3	6,4	6,9	15,8
koulupsykologi (koulut.) otona	1,3	1,1			
kouluterveydenhoitaja (koulut.) otona		1,1			
koulun ulkopuolelta	1,3		2,1	3,4	5,3
muu tapa	2,5	3,2			

**Liite 30. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muodot lv. 2004–05
opetuskielen mukaan (%)**

	suomi	ruotsi	muu	yht.
ei mitään	8,2	16,0	33,3	9,0
lukitesti tai muu testaus tarvittaessa	68,5	64,0	66,6	67,8
kielellisen alueen seulonnat	21,0	16,0		20,0
opinto-ohjaajan oppimisen tukemisen kurssi	29,8	28,0		29,3
koulupsykologinoppimisen tukemisen kurssi	1,0			1,0
aineopettajan oppimisen tukemisen kurssi	12,1	4,0		11,3
erityisopettajan oppimisen tukemisen kurssi	9,8	16,0		10,1
opinto-ohjaajan antama jatkuva konsultointi	54,7	52,0	66,6	54,3
koulupsykologin antama jatkuva konsultointi	16,4	12,0		15,8
erityisopettajan antama jatkuva konsultointi	19,3	28,0		19,7
muun opettajan antama jatkuva konsultointi	7,2	20,0		8,1
kouluavustajat	2,6	4,0		2,7
jokin muu tukimuoto	14,0	28,0	33,3	15,2

**Liite 31. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muodot lv. 2004–05
koulun koon mukaan (%)**

	pieni	keskik	suuri	yht.
ei mitään	13,5	5,8	3,3	9,0
lukitesti tai muu testaus tarvittaessa	67,7	72,5	58,3	67,8
kielellisen alueen seulonnat	12,3	27,5	26,7	20,0
opinto-ohjaajan oppimisen tukemisen kurssi	30,3	24,2	36,7	29,3
koulupsykologinoppimisen tukemisen kurssi	1,3		0,8	1,0
aineopettajan oppimisen tukemisen kurssi	9,0	8,3	23,3	11,3
erityisopettajan oppimisen tukemisen kurssi	3,9	15,8	15,0	10,1
opinto-ohjaajan antama jatkuva konsultointi	52,9	55,0	56,7	54,3
koulupsykologin antama jatkuva konsultointi	13,5	17,5	18,3	15,8
erityisopettajan antama jatkuva konsultointi	16,8	22,5	21,7	19,7
muun opettajan antama jatkuva konsultointi	6,5	10,0	8,3	8,1
kouluavustajat	3,2	1,7	3,3	2,7
jokin muu tukimuoto	14,8	13,3	20,0	15,2

Liite 32. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muodot lv. 2004–05 lääneittäin (%)

	E-Suomi	L-Suomi	I-Suomi	Oulu	Lappi
ei mitään	3,8	9,4	12,5	16,2	10,5
lukitesti tai muu testaus tarvittaessa	68,3	70,1	66,7	51,4	84,2
kiellellisen alueen seulonnat	26,0	19,7	12,5	21,6	10,5
opinto-ohjaajan oppimisen tukemiskurssi	34,6	24,4	29,2	21,6	47,4
koulupsykologin oppimisen tukemiskurssi	1,9		2,1		
aineopettajan oppimisen tukemiskurssi	10,6	11,8	12,5	13,5	5,3
erityisopettajan oppimisen tukemiskurssi	18,3	10,2		5,4	
opinto-ohjaajan antama konsultointi	59,6	47,2	64,6	48,6	57,9
koulupsykologin antama konsultointi	15,4	18,1	10,4	18,9	10,5
erityisopettajan antama konsultointi	27,9	16,5	16,7	16,2	10,5
muun opettajan antama konsultointi	7,7	8,7	6,3	8,1	10,5
kouluavustajat	1,9	4,7		2,7	
jokin muu tukimuoto	19,2	13,4	12,5	16,2	10,5

Liite 33. Erityisopetuksen / erityisen pedagogisen tuen muodot lv. 2004–05 kuntatyyppin mukaan (%)

	kaupunki	taajama	maaseutu	yht.
ei mitään	8,0	8,1	10,8	9,0
lukitesti tai muu testaus tarvittaessa	64,8	69,4	71,2	67,8
kiellellisen alueen seulonnat	30,2	12,9	10,0	20,0
opinto-ohjaajan oppimisen tukemisen kurssi	30,2	32,3	26,1	29,3
koulupsykologin oppimisen tukemisen kurssi	0,6	1,6	0,9	1,0
aineopettajan oppimisen tukemisen kurssi	14,8	6,5	9,0	11,3
erityisopettajan oppimisen tukemisen kurssi	18,5	6,5		10,1
opinto-ohjaajan antama jatkuva konsultointi	54,3	54,8	54,1	54,3
koulupsykologin antama jatkuva konsultointi	18,5	11,3	14,4	15,8
erityisopettajan antama jatkuva konsultointi	24,1	9,7	18,9	19,7
muun opettajan antama jatkuva konsultointi	8,6	11,3	5,4	8,1
kouluavustajat	1,2	3,2	4,5	2,7
jokin muu tukimuoto	18,5	12,9	11,7	15,2

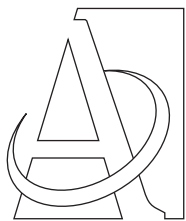

Liite 34. Erityisopetuksen määrällinen riittävyys tarpeeseen nähden lv. 2004–05 opetuskielen mukaan (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
täysin riittävää	13,8	20,8		14,2
melkein riittävää	42,4	25,0	33,3	41,0
täysin riittämätöntä	43,8	54,2	66,7	44,8

Liite 35. Erityisopetuksen laadullinen riittävyys tarpeeseen nähden lv. 2004–05 opetuskielen mukaan (%)

	suomi	ruotsi	muu	yht.
täysin riittävää	20,3	29,2		20,8
melkein riittävää	40,7	29,1		39,4
täysin riittämätöntä	39,0	41,7	100,0	39,8

Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja

Nro 1

Koulutuksen arvioinnin uusi suunta

Arviointiohjelma 2004–2007

Nro 2

Utbildningsutvärderingens nya inriktning

Utvärderingsprogram för perioden 2004–2007

Nro 3

New Directions in Educational Evaluation

Evaluation Programme 2004–2007

Nro 4

Bertel Stähle

Toisen asteen koulu Pohjoismaissa

Toisen asteen koulujen pohjoismainen vertailu
“Pohjoismainen ISUSS-raportti”

Nro 5

Anu Räisänen

EFQM-arviointimalli ammatillisen koulutuksen järjestäjien arvioinnin tukena

Nro 6

Heikki K. Lyytinen & Anu Räisänen (toim.)

Kehittämissuuntaa arvioinnista

Nro 7

Harri Rönholm & Anu Räisänen (toim.)

Arviointi tukee kehittymistä – miten arvioinnin kehittymistä tuetaan?

Koulutuksen järjestäjien tukeminen arviointiin liittyvissä asioissa

Nro 8

Esko Korkeakoski (toim.)

Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa

Osaraportti 1: Arviointiraportti

Nro 9

Esko Korkeakoski

Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa

Osaraportti 2: Tausta ja tulokset

Nro 10

Esko Korkeakoski (toim.)

Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa

Osaraportti 3: Syventävät artikkelit

Nro 11

Jouko Mehtäläinen

Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa

Nro 12

Gunnel Knubb-Manninen (red.)

Grundtryggheten och behovet av stöd i skolan

Tilaukset ja tiedustelut:

Osastosihteeri Maritta Leinonen

Koulutuksen arviointisihteeristö

s-posti: maritta.leinonen@eval.jyu.fi

puh. (014) 260 4685

osoite: PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

Osa julkaisuista on saatavissa myös verkosta:

www.edev.fi/portal/julkaisu